

ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΑΚΩΝΙΑΣ»

ΜΟΥΖΑΚΗ ΧΡΗΣΤΙΝΑ

ΒΑΣΙΟΥ ΛΑΜΠΡΙΝΗ

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΠΑΡΗΣ ΖΑΧΟΥΡΗΣ

ΠΑΤΡΑ 2011

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον καθηγητή μου κύριο Ζαχούρη για την καθοδήγηση του και στην οικογένεια μου, που υπήρξαν αρωγοί και υποστηρικτές στην εκπόνηση της πτυχιακής μου εργασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία ασχοληθήκαμε με την τουριστική ανάπτυξη του νομού Λακωνίας. Στο πρώτο κεφάλαιο έγινε μια ιστορική αναδρομή στο νομό κατά τους προϊστορικούς και τους ιστορικούς χρόνους. Στο δεύτερο κεφάλαιο έγινε αναφορά στον χωροταξικό σχεδιασμό και στην τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα, μέσα από την θέση της Ελλάδας, τους τομείς που επωφελούνται από τον τουρισμό, το κύριο ελληνικό τουριστικό προϊόν και την ποιότητα του. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η τουριστική εικόνα μέσα από την ιστορία και την τουριστική διαφορετικότητα του νομού αναλύοντας τις τουριστικές ικανότητες της κάθε περιοχής. Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται επεξήγηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και της χρήσης τους και ειδικότερα αυτές που κυριαρχούν στο νομό. Στο πέμπτο κεφάλαιο αναφέρουμε τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του νομού μέσα από τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, την αρχαιολογική διαφορετικότητα της περιοχής και μέσα από το φυσικό κάλος των πεδινών και ημιορεινών εκτάσεων. Στο έκτο κεφάλαιο γίνεται αποτίμηση της συμβολής του Life στην αναπτυξιακή προοπτική του νομού. Στο έβδομο κεφάλαιο αναφέρονται οι άξονες δράσης στου τουριστικού κλάδου στο νομό. Τέλος στο όγδοο κεφάλαιο παρατίθεται η οικονομοτεχνική ανάλυση του νομού της Λακωνίας.

ABSTRACT

In this thesis dealt with the development of tourism in the prefecture of Laconia. The first chapter was a throwback to the country during the prehistoric and historic times. The second chapter was mentioned in land use, planning and tourism development in Greece through the Greek position, the sectors that benefit from tourism, the main Greek tourism product and it's quality. The third chapter presents the image of tourism through the history and diversity of the country tourism analyzing the tourism capabilities of each region. The fourth chapter is an explanation of alternative forms of tourism and their use in particular those that dominate the country. In the fifth chapter, the comparative advantages of the country through alternative forms of tourism, archaeological diversity of the region and through the natural beauty of lowland and upland areas. The sixth chapter assesses the contribution of Life in the developmental perspective of the country. In the seventh chapter the lines of action in the tourism industry in the country. Finally the eighth chapter presents the feasibility analysis of the prefecture of Laconia.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
ΙΣΤΟΡΙΑ & ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΑΚΩΝΙΑΣ	
1.1 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ.....	2
1.2 ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ.....	3
1.3 ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	
2.1 ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	11
2.2 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	13
2.3 Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	18
2.4 ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	19
2.5 ΤΟΜΕΙΣ ΠΟΥ ΕΠΩΦΕΛΟΥΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.....	21
2.6 Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	22
2.7 ΚΥΡΙΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.....	22
2.8 Η ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ	
3.1 ΓΕΝΙΚΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΝΟΜΟΥ.....	27
3.1.1 ΜΥΣΤΡΑΣ.....	27
3.1.2 ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ.....	29
3.1.3 ΓΥΘΕΙΟ (ΓΥΗ ΘΕΩΝ).....	31
3.1.4 ΕΛΑΦΟΝΗΣΟΣ.....	32

3.1.5 ΛΑΚΩΝΙΚΗ ΜΑΝΗ.....	33
3.1.6 ΣΠΗΛΑΙΑ ΔΙΡΟΥ.....	34
3.1.7 ΣΠΗΛΑΙΟ «ΆΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ» ΚΑΣΤΑΝΙΑΣ ΒΟΙΩΝ.....	35
3.1.8 ΑΠΟΛΙΘΩΜΕΝΟ ΦΟΙΝΙΚΟΔΑΣΟΣ.....	35
3.1.9 ΦΑΡΟΣ ΜΑΛΕΑ.....	37

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΧΡΗΣΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

4.1 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ. ΜΙΑ ΝΕΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	38
4.1.1 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ.....	39
4.1.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	40
4.1.3 ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	41
4.1.4 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΓΕΙΑΣ	42
4.1.5 ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ.....	42
4.1.6 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ.....	43
4.1.7 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΟΛΗΣ	44
4.2 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΛΑΝΩΝΙΑ.....	44
4.2.1 ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	45
4.2.2 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	47
4.2.3 ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ Η ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	48
4.2.4 ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΟΣ – ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	49
4.2.5 ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	50
4.2.6 ΧΕΙΜΕΡΙΝΟΣ – ΟΡΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	51
4.2.7 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ.....	52
4.2.8 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΤΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

5.1 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ.....	57
---	----

5.2 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	58
5.2.1 ΜΥΣΤΡΑΣ.....	58
5.2.2 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΠΕΛΛΑΝΑΣ.....	62
5.2.3 ΚΑΣΤΡΟ ΝΕΟΥ ΜΥΣΤΡΑ.....	63
5.2.4 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΔΗΜΟΥ ΠΕΛΛΑΝΑΣ	63
5.2.5 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΔΗΜΟΥ ΣΜΥΝΟΥΣ.....	63
5.2.6 ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΔΗΜΟΥ ΦΑΡΙΔΟΣ.....	64
5.3 ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΛΟΣ ΚΑΙ ΕΥΦΟΡΕΣ ΠΕΔΙΝΕΣ & ΗΜΙΟΡΕΙΝΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ.....	64
5.3.1 ΝΕΟΣ ΜΥΣΤΡΑΣ.....	64
5.3.2 ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΕΛΛΑΝΑΣ.....	65
5.3.3 ΔΗΜΟΣ ΣΜΥΝΟΥΣ.....	66
5.3.4 ΔΗΜΟΣ ΦΑΡΙΔΟΣ.....	68

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΗΣ ΤΟΥ LIFE ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ

6.1 ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ LIFE.....	70
6.2 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΠΙΤΕΥΞΗΣ ΑΥΤΩΝ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ.....	71
6.3 ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΙΜΕΣ «ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ» ΤΟΥ LIFE/EnviFriendly.....	75
6.4 ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ.....	78

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΑΞΟΝΕΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΚΛΑΔΟΥ

7.1 ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΔΥΝΗΤΙΚΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ.....	81
7.1.1 ΑΛΛΟΔΑΠΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	81
7.1.2 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	83
7.1.3 ΤΑΞΙΔΙΑ ΜΙΚΡΗΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ	84
7.1.4 ΠΑΡΑΘΕΡΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	85
7.1.5 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	85

7.2 ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT	89
7.3 ΠΡΟΒΟΛΗ ΚΑΙ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ	92

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΟΙΚΟΝΟΜΟΤΕΧΝΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

8.1 ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗ ΛΕΠ.....	94
8.2 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	95
8.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ..	96
8.4 ΒΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΟΥ Ν. ΛΑΚΩΝΙΑΣ.....	99
8.5 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ.....	101
8.6 ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΔΑΣΩΝ.....	103
8.6.1 ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ.....	104
8.6.2 ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ.....	106
8.6.3 ΥΠΟΔΟΜΕΣ.....	107
8.7 ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΟΥ Ν. ΛΑΚΩΝΙΑΣ.....	108
8.7.1 ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ.....	108
8.7.2 ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ.....	109
8.7.3 ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΟΝΟΜΑΣΙΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ.....	110
8.7.4 ΆΛΛΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ.....	112
8.7.5 ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ.....	113
8.7.6 ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ.....	114

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

9.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	116
9.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	119
9.2.1 Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΦΕΡΟΥΣΑ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ.....	119
9.2.2 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ.....	121
9.2.3 ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ.	123

9.2.4 ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗΣ.....	124
--	-----

ΠΗΓΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	125
-----------------------------	------------

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ.....	126
-------------------------	------------

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έμπρακτη αναγνώριση της σημασίας του τουρισμού για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Λακωνίας πρέπει να εκφραστεί με γενναίες πολιτικές αποφάσεις. Η Λακωνία με τη διαφήμισή της πρέπει να επιδιώξει μια ουσιαστική επένδυση όσον αφορά τη μελλοντική της ανάπτυξη. Οι στόχοι πρέπει να υπακούουν σε πολιτικές και στρατηγικές συγκεκριμένες και τα μέσα πρέπει να είναι αυστηρά επιλεγμένα διότι οι πόροι μας δεν είναι ανεξάντλητοι. Πρέπει να δημιουργηθεί ένας αποτελεσματικός μηχανισμός διοίκησης τουριστικού μάρκετινγκ. Η επιτυχία της τουριστικής προβολής εξαρτάται από τρεις παράγοντες: τη συνέχεια, τη συμπληρωματικότητα των μέσων και το συντονισμό. Απαιτείται δηλαδή μια διαρκής επανάληψη συγκεκριμένων θεμάτων με ταυτόχρονη χρήση πολλών μέσων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο γίνεται μία σύντομη ιστορική αναδρομή της ιστορίας της Λακωνίας κατά τους προϊστορικούς και τους ιστορικούς χρόνους, για την καλύτερη εκτίμηση και κατανόηση των δυνατοτήτων της περιοχής στον τουριστικό τομέα.

1.1 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Η μεγάλη γεωγραφική ενότητα που διαμορφώνεται στον νοτιοανατολικό χώρο της Πελοποννήσου από τους ορεινούς όγκους του Πάρωνα και του Ταΰγετου ήδη από την αρχή των ιστορικών χρόνων ονομάζεται Λακωνική και Λακεδαίμων, ενώ από την εποχή της ρωμαϊοκρατίας έως σήμερα ονομάζεται Λακωνία και οι κάτοικοί της Λάκωνες και Λακεδαιμόνιοι.

Ειδικότερα, οι ομηρικοί προσδιορισμοί δία, κοίλη και ερατεινή, αναφερόμενοι στο «Λακεδαίμων», χαρακτηρίζουν την «ευρείη» και «καλλιγύναικα» Σπάρτη, έδρα του βασιλείου του Μενελάου και της Ελένης, στην καρδιά της εύφορης πεδιάδας του Ευρώτα, πρωτεύουσα από τότε της Λακωνικής.

Τα γεωγραφικά όρια της περιοχής από τα οποία, με επίκεντρο και πρωταγωνιστή τη Σπάρτη, πηγάζει και στα οποία διαδραματίζεται η πολυτάραχη ζωή των Λακεδαιμονίων είναι στον βορρά τα Αρκαδικά βουνά, η Μεσσηνία και η θάλασσά της, στα δυτικά, στα ανατολικά και στα νότια το Μυρτώο πέλαγος και ο Λακωνικός κόλπος· ολόκληρες περιοχές, επειδή έμειναν για αιώνες αναπόσπαστα συνδεδεμένες μαζί

της, όπως η Μεσσηνία και η Κυνουρία στα βορειανατολικά, περιλαμβάνονταν στα όρια της αρχαίας Λακωνικής.

1.2 ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ.

Από την αρχαιολογική έρευνα είναι γνωστό ότι η Λακωνία κατοικήθηκε σε όλη τη διάρκεια της προϊστορικής εποχής. Τα σημαντικότερα νεολιθικά κέντρα και οι περίπου δέκα συνολικά θέσεις που έχουν βρεθεί μέχρι σήμερα βρίσκονται στην κοιλάδα του Ευρώτα, νότια της Σπάρτης (Κουφόβουνο), στην πεδινή περιοχή των εκβολών του ποταμού (Αστέρι) και στα σπήλαια του Διρού, στις δυτικές ακτές της Μάνης. Οι πρώιμες φάσεις της εποχής του χαλκού (πρωτοελλαδική και μεσοελλαδική) αντιπροσωπεύονται με ένα πολύ μεγαλύτερο αριθμό θέσεων (26 πρωτοελλαδικές και 17 μεσοελλαδικές), οι περισσότερες από τις οποίες βρίσκονται σε περιοχές και από τις δύο πλευρές του Ευρώτα, στο γεωγραφικό τρίγωνο που σχηματίζεται από τις πόλεις Σπάρτη, Γύθειο και Μολάοι.

Η ύστερη φάση της εποχής του χαλκού, η μυκηναϊκή, αντιπροσωπεύεται στη Λακωνία από περίπου σαράντα θέσεις τις οποίες έχει διαπιστώσει η αρχαιολογική έρευνα οι οποίες, κατά κύριο λόγο, περιλαμβάνονται στο ίδιο γεωγραφικό τρίγωνο Σπάρτης, Γυθείου και Μολάων, στην ενδοχώρα δηλαδή, βόρεια του μυχού του Λακωνικού κόλπου και κατά μήκος του ποταμού Ευρώτα. Εκτός από την ίδια τη Σπάρτη, η οποία κατά τη μυκηναϊκή εποχή δεν βρισκόταν ακριβώς εκεί όπου αργότερα δημιουργήθηκε με την ίδια ονομασία η πόλη των ιστορικών χρόνων, είναι γνωστές από τον Όμηρο μερικές ακόμα από τις αρχαιότερες λακωνικές πόλεις της προδωρικής, αχαϊκής Λακεδαίμονας: Αμυκλές, Θεράπνη (Μενελάιον), Φάρις και Βρυσεαί στην επάνω κοιλάδα

του Ευρώτα· Έλος στην περιοχή των εκβολών του ποταμού· Μέση, Λας, Οίτυλος και Καρδαμύλη στα παράλια της χερσονήσου του Ταΰγετου. Τα πασίγνωστα χρυσά κύπελλα από τον θολωτό τάφο του Βαφειού, στην περιοχή των Αμυκλών προς τη Φάρι, τα άλλα αξιόλογα ευρήματα από άλλους επίσης μυκηναϊκούς τάφους της περιοχής καθώς και οι περιγραφές και οι χαρακτηρισμοί του Ομήρου για τους θησαυρούς των ανακτόρων του Μενελάου στη Σπάρτη, παρέχουν μια εικόνα του βασιλικού πλούτου των Αχαιών ηγεμόνων της Λακωνίας.

1.3 ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ.

Ύστερα από τον πόλεμο της Τροίας και τις αναστατώσεις που συγκλόνισαν ιδιαίτερα την Πελοπόννησο, με τη λεγόμενη κάθοδο των Δωριέων και μετά την εγκατάστασή τους στη Λακωνία, οι Λακεδαιμόνιοι, ξεκινώντας από μια κοινότητα με μορφή διαρκούς στρατοπέδου που συγκρότησαν οι μικροί –γύρω από την ακρόπολη της Σπάρτης– αρχαιότεροι οικισμοί της Πιτάνης, της Δύμης, της Μεσόας, της Κυνόσουρας και των Λιμνών, και με εκπληκτικά μεθοδική και πειθαρχημένη πολιτική, θρησκευτική και στρατιωτική οργάνωση, κατόρθωσαν όχι μόνο να κυριαρχήσουν για αιώνες στη νότια Πελοπόννησο και έξω από τα σύνορά της, να αμφισβητήσουν νικηφόρα σε πανελλήνια κλίμακα την κυριαρχία ακόμα και της ίδιας της Αθήνας αλλά και να διαδραματίσουν έναν γενικότερο πολιτικό, στρατιωτικό, οικονομικό και ηθικοπλαστικό ηγετικό ρόλο στην πορεία και στη διαμόρφωση του αρχαίου ελληνικού κόσμου, τόσο στον χερσαίο και στον νησιωτικό κορμό της Ελλάδας όσο και στον χώρο των αρχαίων ελληνικών αποικιών και ιδιαίτερα της Κάτω Ιταλίας και της Σικελίας.

Εκτός όμως από τη Σπάρτη, που αναπτύχθηκε στην άνω κοιλάδα του Ευρώτα, οι πολλές μικρές και μεγαλύτερες μεμονωμένες κοιλάδες που

υπήρχαν στην ενδοχώρα κατά μήκος του ποταμού και ανάμεσα στους κορμούς και στις ορεινές διακλαδώσεις του Ταΰγετου και του Πάρνωνα, όπως και οι πολλοί μικροί κόλποι στα παράλια, ευνόησαν τη δημιουργία κατά την αρχαιότητα ενός εκπληκτικά μεγάλου αριθμού μικρών πόλεων στη Λακωνική, η οποία γι' αυτό ονομάστηκε Εκατόμπολις.

Οι κυριότερες πόλεις της Λακωνικής, τις οποίες αναφέρουν ο Στράβων και ο Πausανίας, στα βόρεια και πολύ κοντά στα αρκαδικά σύνορα είναι η Αίγυς (την οποία κατέστρεψαν οι Λακεδαιμόνιοι για τη φιλοαρκαδική πολιτική των κατοίκων της την εποχή που βασίλευε ο Αρχέλαος)· πιο Δ και στην ίδια απόσταση με τη συνοριακή περιοχή η Βελεμίνα (σύμφωνα με τον Στράβωνα Μελμινάτις) με άφθονες πηγές, την οποία διέσχιζε ο Ευρώτας και στην οποία ανήκουν τα αρχαία κατάλοιπα από τείχη και οικοδομήματα που αποκαλύφθηκαν κοντά στο χωριό Πετρίνα· και πιο νότια η εύφορη Πελλάνα όπου είχε εγκατασταθεί ο Τυνδάρεως και υπήρχε ιερό του Ασκληπιού. Η θέση της τοποθετείται κοντά στο σημερινό χωριό Γεωργίτσι, όπου βρέθηκαν αρχιτεκτονικά μέλη, γλυπτά και αγγεία.

Η θέση της Πελλάνας ήταν εξαιρετικά σπουδαία, επειδή βρισκόταν ακριβώς πάνω στον δρόμο που οδηγούσε από τη Σπάρτη στη Μεγαλόπολη. Ανατολικά της Πελλάνας και πέρα από την αριστερή όχθη του Ευρώτα βρίσκεται η Σελλασία, που ήταν ακριβώς στο πέρασμα του αρχαίου δρόμου από τη Σπάρτη προς την Αρκαδία. Η περίφημη μάχη, το 222 π.Χ., μεταξύ των Σπαρτιατών και των Μακεδόνων και των συμμάχων τους στη Σελλασία που οδήγησε στην καταστροφή της πόλης και στην είσοδο του βασιλιά της Μακεδονίας Αντιγόνου Γ' στη Σπάρτη, επέφερε τραγικές επιπτώσεις εις βάρος του θεσμού της βασιλείας στη Σπάρτη, ο οποίος έκτοτε καταργήθηκε οριστικά. Πιο νότια από τη Σελλασία και πολύ κοντά στα βορειανατολικά της Σπάρτης βρισκόταν η πόλη Θεράπνη, όπου από την αρχαιότητα ακόμα πιστευόταν ότι

αποτελούσε την έδρα των Αχαιών βασιλιάδων της Σπάρτης, εκεί όπου σήμερα βρίσκονται τα ερείπια του μεταγενέστερου ιερού του Μενέλαου και της Ελένης (Μενελάιον).

Στην επάνω κοιλάδα του Ευρώτα και τριγύρω από τη Σπάρτη υπήρχαν επίσης οι πόλεις Αλεσία, νότια του χωριού Άγιος Ιωάννης, με λείψανα κτιρίων των κλασικών χρόνων, Βρυσσαί, κοντά στο εκκλησάκι του Αγίου Βασιλείου στο Ξηροκάμπι, Φάρις και Αμυκλές, στα νότια της Σπάρτης, στις οποίες η ζωή συνεχίζεται από τη μυκηναϊκή εποχή έως και τους ιστορικούς χρόνους.

Η πόλη Αμυκλές, που ήταν σπουδαιότερη σε σημασία από τη Σπάρτη, είχε στην ακρόπολή της ιερό του Υάκινθου και του Αμυκλαίου Απόλλωνα, όπου βρισκόταν και το φημισμένο τεράστιο λατρευτικό άγαλμα του θεού· εκεί η ανασκαφική έρευνα αποκάλυψε σημαντικά αρχιτεκτονικά λείψανα από τη θεμελίωση του βωμού και τον θρόνο του Απόλλωνα, έργο του Βαθυκλέους, του τέλους του 6ου αι. π.Χ.

Ανατολικά των Αμυκλών βρισκόταν η πόλη Σελινούς και νοτιανατολικά της η πόλη Γερόνθαι στο σημερινό χωριό Γεράκι, με λείψανα της εποχής του χαλκού και της ύστερης αρχαιότητας, ενώ πιο νότια στον μυχό του Λακωνικού κόλπου βρισκόταν το Έλος και πιο κάτω οι Ακρεαί με λείψανα κτισμάτων από τη ρωμαϊκή εποχή. Ακόμα πιο χαμηλά, στη μικρή χερσόνησο του ακρωτηρίου Ξυλί, βρίσκονταν οι παραλιακές πόλεις Κυπαρισσία και Ασωπός, λείψανα από οικοδομήματα των οποίων υπάρχουν ακόμα και μέσα στη θάλασσα.

Άλλη πόλη της Λακωνικής, στον μυχό του Βοιατικού κόλπου, απέναντι από την Ελαφόνησο (Όνου Γνάθος), ήταν οι Βοιαί, ένα από τα πιο σημαντικά λιμάνια των Λακεδαιμονίων. Οικοδομικά λείψανα της αρχαίας πόλης, αγάλματα και επιγραφές των ρωμαϊκών χρόνων ανακαλύπτονται διαρκώς στη σύγχρονη Νεάπολη, που άρχισε να χτίζεται

λίγο πριν από το 1840, στη θέση των εγκαταλειμμένων από τους ρωμαϊκούς χρόνους αρχαίων Βοιών.

Κατά μήκος των ανατολικών ακτών της χερσονήσου του Πάρνωνα βρίσκονταν οι πόλεις: Σίδα στο ακρωτήριο του Μαλέα, πιο πάνω το φρούριο της Μινώας, και πιο βόρεια, στη σειρά, η Επίδαυρος Λιμηρά (Μονεμβασία), η Ζάραξ, τα Κύφαντα και κοντά στα σύνορα της Κυνουρίας η πόλη Πρασιαί (Βρασιαί). Άλλη γνωστή πόλη της Λακωνικής, φημισμένη για τα λατομεία του περιζήτητου κροκεάτη λίθου (marmor Lacedaemonium) ήταν οι Κροκεαί.

Τα λείψανα της αρχαίας πόλης βρίσκονται νοτιανατολικά από τις σημερινές Κροκεές και το κύριο λατομείο της περιοχής λίγο πιο νότια στην τοποθεσία Ψηφί. Νοτιοδυτικά των Κροκεών βρισκόταν στην αρχαιότητα η πόλη Αιγαιαί ή Αιγιάι, που δεν είναι εξακριβωμένο αν είναι ακριβώς στην ίδια θέση με τη γνωστή ομηρική πόλη Αυγειαί. Λίγο πιο βόρεια από τη θέση του σημερινού Γυθείου, στην Παλαιόπολη, βρισκόταν το αρχαίο Γύθειο, απέναντι από το νησάκι της Κρανάης και νοτιανατολικά των σημερινών Αιγίων. Από την αρχαία αυτή πόλη σώζονται ερείπια οικοδομημάτων με ψηφιδωτά δάπεδα, υδραγωγείο, ναός των αυτοκρατόρων Αυγούστου και Τιβερίου (Καισάρειον), λουτρά και θέατρο, όλα από την εποχή των ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων.

Το Γύθειο ήταν το κυριότερο λιμάνι των Λακεδαιμονίων, που είχε μετατραπεί σε ναύσταθμο με τεχνικά προστατευτικά έργα και εκβαθύνσεις. Κατά την περίοδο των ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων το λιμάνι του Γυθείου ήταν το πιο σημαντικό εξαγωγικό εμπορικό κέντρο της Λακωνίας και ιδιαίτερα ολόκληρης της Μάνης. Στα νότια του Γυθείου βρισκόταν η πόλη Λας και πιο κάτω, στον μυχό του κολπίσκου όπου εκβάλλει ο Σκύρας, η Ασίνη, η οποία ταυτίζεται με τα ερείπια που βρέθηκαν στο λιμάνι του Σκουταριού.

Στο εσωτερικό της περιοχής βρίσκεται η πόλη Πύρριχος, με λείψανα από οικοδομήματα της ρωμαϊκής εποχής, ενώ στον μικρό όρμο του Κότρωνα τοποθετείται η αρχαία Τενθρόνη και πολύ πιο χαμηλά, κοντά στο σημερινό ΠόρτοΚάγιο, στα όρια της αρχαίας Λακωνίας, αναφέρονται από τους αρχαίους συγγραφείς διάφορες μικρές πόλεις.

Η Καινήπολις, κοντά στη σημερινή Βάθεια, με άφθονα λείψανα ρωμαϊκών χρόνων και με ιερό του Ποσειδώνα (ή, σύμφωνα με τον Πausανία, ιερό της Αφροδίτης), η Ιππόλα, που τοποθετείται στα δυτικά του χωριού Κηπούλα, πάνω από τον απόκρημνο βράχο των Θυρίδων, όπου αναγνωρίζεται και το ιερό της Ιππολαΐτιδας Αθηνάς. Πιο βόρεια από την Ιππόλα και πολύ κοντά στον μικρό κόλπο του Μεζάπου βρίσκεται η φημισμένη στην αρχαιότητα για τα πολλά περιστέρια της Μέσα.

Η ομηρική Μέση δεν είναι βέβαιο αν βρισκόταν στην πόλη Μέσα των ιστορικών χρόνων. Πολύ πιο βόρεια στην ακτή και πάνω από τον μυχό του κόλπου Λιμένι, όπου βρίσκεται σήμερα ο οικισμός Καραβοστάσι, ήταν το αρχαίο Οίτυλο, ακριβώς στην ίδια θέση με το σημερινό, με θέα προς την απέναντι πλαγιά, όπου υπάρχει το μεσαιωνικό κάστρο του Κελεφά. Λείψανα της αρχαίας πόλης του Οιτύλου –αρχιτεκτονικά μέλη, ιωνικά κιονόκρανα και κίονες– βρέθηκαν τόσο μέσα στο σημερινό ομώνυμο χωριό όσο και στην περιοχή της πλαγιάς, κοντά στον μυχό του κόλπου. Μεταξύ του Οιτύλου και της Καρδαμύλης ήταν η αρχαία πόλη Θαλάμαι (σήμερα Θαλάμες), η Πέφνος και το Λεύκτρον, πόλεις επίσης της αρχαίας Λακωνικής που ανήκουν σήμερα στον νομό Μεσσηνίας.

Πλούσιο οδικό δίκτυο με αμαξωτούς δρόμους εξυπηρετούσε στην αρχαιότητα την εκατόμπολιν της Λακωνίας για τη διακίνηση του πληθυσμού και τις εμπορικές μεταφορές στο εσωτερικό, με κύριες αρτηρίες μεταξύ Σπάρτης και Γυθείου και μεταξύ Σπάρτης και Επιδαύρου Λιμηράς (Μονεμβασία), που ένωναν την πρωτεύουσα της

Λακωνίας με τα δύο σημαντικότερα λιμάνια της. Η επικοινωνία, εξάλλου, εκτός των συνόρων της Λακωνίας γινόταν από τα λιμάνια του Γυθείου και της Επιδαύρου Λιμηράς και με τρεις κύριες οδικές αρτηρίες, από τις οποίες η μία περνούσε μέσα από τη Σελλασία και οδηγούσε στην Τεγέα και στο Άργος, η άλλη έφτανε μέσα από την Πελλάνα στη Μεγαλόπολη και η τρίτη μέσω του Ταΰγετου (Μεγάλη Λαγκάδα) στις πόλεις της Μεσσηνίας. Τα ίχνη των αρχαίων αυτών αρτηριών ακολούθησαν οι μεταγενέστεροι δρόμοι στην περιοχή, κατά τη διάρκεια των βυζαντινών, των μεσαιωνικών και των νεότερων χρόνων.

Σε καμία άλλη γεωγραφική περιοχή και ανθρώπινη κοινωνία της αρχαιότητας, η ιστορία δεν συνδέθηκε και δεν ταυτίστηκε τόσο στενά με την ηγέτιδα μεγάλη πόλη της όσο η Λακωνία με τη Σπάρτη· έτσι μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο μακρότατος δραματικός και πολυτάραχος πολιτικοστρατιωτικός βίος των Λακεδαιμονίων αλλά και η ιδιότυπη λακωνική φιλοσοφική θεώρηση για το άτομο και τη θέση του στο σύνολο της ανθρώπινης κοινωνίας, που καθρεφτίζονται στην οργάνωση του ιδιωτικού και του δημόσιου βίου των Λακεδαιμονίων, βρίσκουν απόλυτα την έκφρασή τους στη μικρή, ολιγαρχική και αφάνταστα δυναμική, συντηρητική πολιτεία της Σπάρτης, η οποία αποτέλεσε μοναδικό ιστορικό φαινόμενο προσφοράς και καθόλου δεκτικότητας στους τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας και της πνευματικής δημιουργίας.

Η μυθολογία, η ιστορία, η τέχνη και ο πολιτισμός των αρχαίων Λακεδαιμονίων αναφέρονται λεπτομερώς στο λήμμα Σπάρτη, όπως επίσης τα σχετικά με το Κοινόν των Λακεδαιμονίων, τον ιδιαίτερο πολιτικό οργανισμό που ίδρυσαν όταν αποσπάστηκαν από τη Σπάρτη κυρίως οι παραλιακές πόλεις της Λακωνικής, οι οποίες σταμάτησαν τυπικά από τότε να ταυτίζονται με την ιστορία της Σπάρτης. Η περίοδος από το 22 π.Χ., οπότε το Κοινόν των Λακεδαιμονίων μετονομάστηκε σε Κοινόν των Ελευθερολακώνων, έως τα μέσα του 3^{ου} αι. μ.Χ. είναι

περίοδος ακμής και δύναμης των πόλεων της Λακωνικής και ιδιαίτερα εκείνων που ανήκαν στο Κοινό των Ελευθερολακώνων.

Για την ιστορία της Λακωνικής στους χρόνους της ύστερης αρχαιότητας είναι ελάχιστες οι πηγές και οι πληροφορίες. Είναι γνωστό ότι κατά τον 3ο αι. μ.Χ. υπήρχε στη Σπάρτη χριστιανικός ναός καθώς και ότι ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Καρακάλλας είχε συγκροτήσει δύο στρατιωτικούς λόχους από Λάκωνες οπλίτες, τους γνωστούς με τις ονομασίες Πιτανάτην και Λακωνικόν. Τον ίδιο αιώνα βαρβαρικές επιδρομές στη Λακωνία είχαν αποτέλεσμα τη λεηλασία της Σπάρτης, ενώ τον 4ο αι. μ.Χ. φοβερός σεισμός και επιδρομές των Γότθων του Αλάρικου κατέστρεψαν οριστικά τη Σπάρτη και την εκατόμπολιν της Λακωνικής. Πάνω στα ερείπια της κατεστραμμένης αρχαίας πόλης της Σπάρτης χτίστηκε, από τον 5ο αι. μ.Χ., η χριστιανική πόλη γνωστή στο εξής ως Λακεδαίμονα.

Κατά την πρώτη περίοδο των βυζαντινών χρόνων η Λακωνική υπήχθη στην επαρχία της Ελλάδας και αργότερα, μετά τη διοικητική οργάνωση των θεμάτων της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, στο θέμα της Πελοποννήσου. Τα ιστορικά γεγονότα και οι τύχες της Λακωνίας έως την εγκατάλειψη του συνοικισμού της Λακεδαίμονας επάνω στον χώρο της Σπάρτης και την ίδρυση στον κοντινό λόφο του Ταύγετου του μεσαιωνικού Μιστρά από τους Φράγκους τον 13ο αι. περιλαμβάνονται στο λήμμα Μιστράς, ως άμεσα συνδεδεμένη με αυτόν ιστορία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η διαπίστωση ότι η τουριστική δραστηριότητα αποτελεί για τη χώρα, έναν από τους σημαντικότερους οικονομικούς πυλώνες, σε σχέση τόσο με τα απόλυτα μεγέθη, όσο και με τις παραμέτρους που σχετίζονται με την δυνατότητά της να τροφοδοτεί και άλλες δραστηριότητες δεν αμφισβητείται από κανέναν. Το πρότυπο όμως χωρικής οργάνωσης της τουριστικής δραστηριότητας, οι παράμετροι που καθορίζουν τη δυναμική του, την ποιότητα και την πληρότητά του, τη συμβατότητά του με τους πόρους που επιχειρεί ν' αξιοποιήσει, την αποδοτικότητά και το βαθμό διάχυσης των αποτελεσμάτων του στην κοινωνία δεν διαμορφώνονται μέχρι σήμερα στη βάση ενός σχεδιασμού που τον αποφασίζει και τον υλοποιεί η πολιτεία, αλλά με έναν τυχαίο και συχνά ασύδοτο τρόπο. Με την έννοια αυτή η ανάγκη ενός ολοκληρωμένου χωροταξικού σχεδίου για τον τουρισμό αναγνωρίστηκε με αρκετή καθυστέρηση και αφού ορισμένα από τα προβλήματα οξύνθηκαν υπερβολικά και προκάλεσαν μη αναστρέψιμες επιπτώσεις σε αξιόλογους τουριστικούς πόρους.

2.1 ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες και ιδιαίτερα στο τελευταίο τέταρτο του εικοστού αιώνα, ο τουρισμός εισήλθε ως σημαντική οικονομική δραστηριότητα στην παγκόσμια αγορά. Σήμερα, σύμφωνα με στοιχεία του WTO¹, το 1/6 του παγκόσμιου πληθυσμού μετακινείται τουλάχιστον μια φορά το χρόνο για τουρισμό, ενώ στην επόμενη δεκαετία

προβλέπεται μια ακόμα πιο δυναμική αύξηση των τιμών των κυρίων τουριστικών δεικτών.

Ο τουρισμός ως οικονομική δραστηριότητα, υπό το καθεστώς του παγκόσμιου ανταγωνισμού, ο οποίος εντείνεται διαρκώς, εκσυγχρονίζεται και εμπλουτίζεται αναπτύσσοντας νέα προϊόντα στην κατεύθυνση της βελτίωσης της προσφοράς. Οι σύγχρονες εθνικές τουριστικές πολιτικές δίνουν ιδιαίτερη σημασία αφ' ενός στη δυνατότητα πρόσβασης στον προορισμό και αφ' ετέρου στη δυνατότητα εξατομίκευσης του τουριστικού προϊόντος, βάσει των προσωπικών επιλογών των επισκεπτών. Η καινοτομία έχει διευκολύνει σημαντικά τις πολιτικές αυτές περιορίζοντας παράλληλα το ρόλο των ενδιαμέσων διαχειριστών (tour-operators). Σε τοπικό επίπεδο επιδιώκεται η διάχυση της τουριστικής κίνησης μέσα από τη δημιουργία τοπικών πολυθεματικών δικτύων και τη διευκόλυνση της κίνησης των επισκεπτών. Σημειώνεται ωστόσο ότι ο βαθμός προώθησης των παραπάνω τάσεων εξαρτάται κυρίως από τις ασκούμενες εθνικές τουριστικές πολιτικές. Στην Ελλάδα, παρά τη σημαντική της θέση στην παγκόσμια τουριστική αγορά, παρατηρείται σημαντική υστέρηση στα ζητήματα εισαγωγής της καινοτομίας, εξατομίκευσης του προϊόντος και άμβλυνσης της εξάρτησης από τους ενδιάμεσους διαχειριστές.

Στην παγκόσμια τουριστική οικονομία και ιδιαίτερα στην ευρωπαϊκή, προωθούνται ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, οι ήπιες και εναλλακτικές μορφές τουριστικής ανάπτυξης και μάλιστα εκείνες που είναι συμβατές με τις κατευθύνσεις προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και των αξιόλογων μνημείων και οικιστικών συνόλων. Η εξασφάλιση της βιωσιμότητας τόσο των φυσικών, όσο και των ανθρωπογενών πόρων κερδίζει έδαφος όχι μόνο στο πλαίσιο μιας ιδεολογικής βάσης, αλλά κυρίως υπό το πρίσμα των θετικών αναπτυξιακών αποτελεσμάτων που μπορεί να εξασφαλίσει:

Επιτυγχάνει από τη μια τη χωρική διασπορά της τουριστικής δραστηριότητας, διευκολύνοντας την περιφερειακή ανάπτυξη, αλλά και τη χρονική της διεύρυνση. Από την άλλη, εξασφαλίζει τη δυνατότητα προστασίας και αποκατάστασης (όπου χρειάζεται) των τουριστικών πόρων, οι οποίοι έχουν σε πολλές περιπτώσεις αποκαλύψει τα πεπερασμένα όρια αξιοποίησής των.

Σημειώνεται ωστόσο ότι η ανάγκη εξατομίκευσης του προϊόντος αντιμετωπίζεται άλλοτε συμπληρωματικά και άλλοτε σε αντιδιαστολή με το μαζικό (ομαδικό) μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης. Έτσι, ο παραθερισμός σε παράκτιες περιοχές, συνεχίζει να αποτελεί την κυρίαρχη μορφή τουρισμού, ενώ οι εναλλακτικές μορφές λειτουργούν κυρίως ως παράγοντες εμπλουτισμού και διεύρυνσης του κυρίαρχου προτύπου.

2.2 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

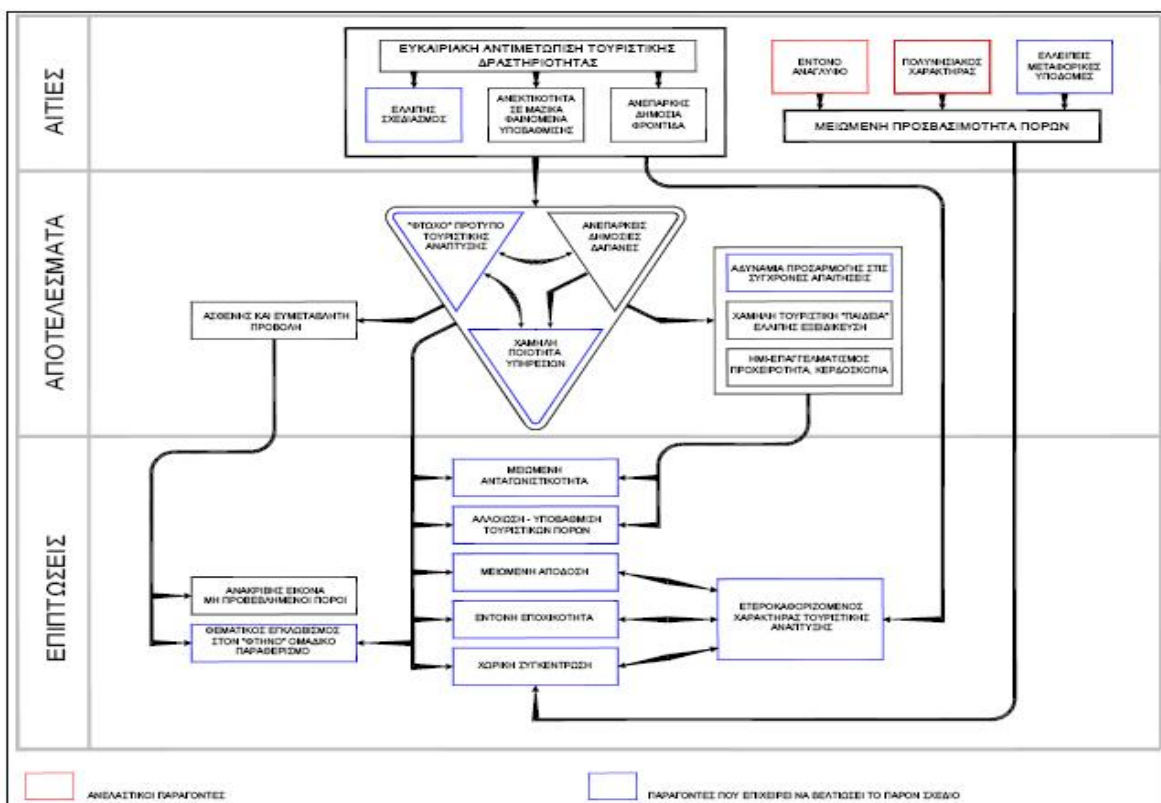
Από μακροσκοπική άποψη, αντιμετωπίζοντας τη χώρα ως ενιαίο προορισμό, η επάρκεια και η ποιότητα των τουριστικών πόρων, υπό την έννοια των φυσικών διαθεσίμων και του πολιτισμικού κεφαλαίου, μπορούν να θεωρηθούν κορυφαίες στο πλαίσιο του διεθνούς ανταγωνισμού, για την ανάπτυξη ορισμένων μορφών τουρισμού. Συγκεκριμένα, το κλίμα, ο πολυνησιακός χαρακτήρας, το μήκος και η ποιότητα των ακτών, η ποικιλία και η έντονη εναλλαγή της μορφολογίας και των χαρακτηριστικών του χώρου, η πυκνότητα των περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και το πολιτισμικό κεφάλαιο αποτελούν τα στοιχεία που συνθέτουν το συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας έναντι των υπολοίπων προορισμών της Μεσογείου.

Σημειώνεται ωστόσο, ότι εκτός από τα στοιχεία που αφορούν στους παράκτιους πόρους (μήκος ακτών, πολλά και ιδιαίτερης φυσιογνωμίας

νησιά), οι υπόλοιποι παράγοντες δεν είναι μοναδικοί, αλλά συναντώνται και σε άλλες ανταγωνίστριες χώρες. Η συνδυασμένη όμως παρουσία τους στον ελληνικό χώρο πολλαπλασιάζει την αξία του «δυνάμει» τουριστικού προϊόντος της χώρας.

Το τρέχον ωστόσο ελληνικό τουριστικό προϊόν, αυτό δηλαδή που σήμερα διατίθεται προς κατανάλωση, δε χαρακτηρίζεται μόνο από την επάρκεια και την ποιότητα των πόρων του εθνικού χώρου. Ο τρόπος διάθεσής του (ποιότητα υποδομών και εξυπηρέτησης, ποικιλία επιλογών, βαθμός εκσυγχρονισμού κλπ) και η τιμή του, επηρεάζουν σημαντικά την κατάταξή του στη διεθνή τουριστική αγορά. Και οι παράμετροι αυτές έχουν σημαντικά περιθώρια βελτίωσης ώστε το ελληνικό τουριστικό προϊόν να καταστεί ανταγωνιστικό.

Ο μηχανισμός ο οποίος δημιούργησε, κατά την εξέλιξη του φαινομένου της τουριστικής ανάπτυξης, τα σύγχρονα προβλήματα του τομέα, εμφανίζεται σχηματικά, στο διάγραμμα Δ1 που ακολουθεί. Η χρησιμότητα του διαγράμματος έγκειται στην αναγνώριση της σχέσης αιτίου – αποτελέσματος, ώστε να αναδειχθούν εκείνες οι παράμετροι που δημιούργησαν τις διαπιστωμένες αδυναμίες στο τρέχον τουριστικό πρότυπο.

Το τρέχον πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης στηρίζεται -σχεδόν αποκλειστικά- στην αξιοποίηση του κλίματος και των ακτών («ήλιος – θάλασσα»). Οι δύο αυτοί πόροι καλώς απετέλεσαν το βασικό μοχλό τουριστικής ανάπτυξης της χώρας. Αποδείχθηκαν ανθεκτικοί, ώστε να καλύπτουν σε μεγάλο βαθμό τα κενά που δημιούργησε η ασχεδίαστη ανάπτυξη, η μέτρια ποιότητα των υποδομών και τα φαινόμενα κερδοσκοπίας απέναντι στους επισκέπτες και αυθαιρεσίας στο χώρο. Αυτή και μόνο η διαπίστωση αρκεί, για να χαρακτηριστούν οι ίδιοι οι πόροι (ήλιος και θάλασσα) ως ο ενεργός παράγων βιωσιμότητας του ελληνικού τουρισμού. Η αναγκαιότητα όμως της διεύρυνσης και εμπλουτισμού της δραστηριότητας, ή ακόμα και της εξ' αρχής ανάπτυξης άλλων μορφών τουρισμού, επιβάλλεται από το βαθμό ωρίμανσης του τουριστικού φαινομένου στην Ελλάδα, αλλά και από το διεθνή ανταγωνισμό.

Το βασικό πρόβλημα του τουρισμού στη χώρα ανάγεται στη διαδικασία ανάπτυξής του. Το ότι ο τουρισμός είναι μια κερδοφόρα δραστηριότητα, η οποία δεν απαιτεί σημαντικές επενδύσεις, ούτε ιδιαίτερη εξειδίκευση, υπήρξε μια γενικευμένη αντίληψη, που εκ των υστέρων αποδεικνύεται επιπόλαιη. Η παραπάνω επιχειρηματική άποψη συναντάται ακόμα και σήμερα, αλλά σε μικρότερο βαθμό απ' ότι στο παρελθόν. Η αντίληψη μάλιστα αυτή, διαπερνούσε όλες τις κοινωνικές ομάδες και φορείς που συμμετείχαν στον καθορισμό του προτύπου τουριστικής ανάπτυξης (πολιτεία, επιχειρηματίες, αλλά και σημαντικό τμήμα της κοινωνίας).

Από την πλευρά της πολιτείας, η «αυτόματη» λειτουργία της οικονομικής δραστηριότητας που σχετιζόταν με τον τουρισμό, γέννησε αφ' ενός ανεκτικότητα σε γενικευμένες ενέργειες υποβάθμισης και αλλοίωσης των πόρων και αφ' ετέρου τη βεβαιότητα ότι η ενίσχυση με

δημόσια φροντίδα ήταν περιττή, αφού η οικονομία του τουρισμού εμφανιζόταν ως αυτοτροφοδοτούμενη.

Με τον τρόπο αυτό, παγιώθηκε το τρίπτυχο «φτωχό πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης, ανεπαρκείς δημόσιες δαπάνες, χαμηλή ποιότητα υπηρεσιών», το οποίο δεν απαιτούσε ούτε ένα σθεναρό και συνεπές πρόγραμμα προβολής, ούτε όμως και την εξασφάλιση εκείνων των προϋποθέσεων στη λειτουργία της αγοράς που θα μπορούσαν να την καταστήσουν σύγχρονη και υγιή. Κυριάρχησε η λογική της εύκολης αγοράς, που δεν απαιτούσε ούτε υψηλή εξειδίκευση του προσωπικού, ούτε επαγγελματισμό, ούτε την καλλιέργεια αντανακλαστικών στην οικονομία ώστε να αναγνωρίζει και να προσαρμόζεται στις διαμορφούμενες τάσεις. Σε αυτό το οικονομικό περιβάλλον, την έλλειψη σχεδιασμού, ήρθε να καλύψει η δυναμική είσοδος των μεγάλων τουριστικών γραφείων του εξωτερικού (tour-operators) στη διαδικασία παραγωγής, προώθησης και κατανάλωσης του τουριστικού προϊόντος της χώρας, η οποία τελικά επέτρεψε τη μετατόπιση του κέντρου διαμόρφωσης σημαντικών παραμέτρων της τουριστικής ανάπτυξης, προς φορείς εκτός της ελληνικής οικονομίας.

Οι επιπτώσεις στην οικονομία, τους πόρους, αλλά και την ίδια τη βιωσιμότητα του τουρισμού, είναι ορατές πια, τόσο σε σχέση με τους οικονομικούς δείκτες, όσο και με τα φαινόμενα αλλοίωσης των πόρων, έντονης εποχικότητας και θεματικού εγκλωβισμού σε ένα φτωχό πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης.

Η έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού για την ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα, από την εμφάνιση της τουριστικής δραστηριότητας στον εθνικό χώρο και ιδιαίτερα από τις αρχές του '70, όπου το φαινόμενο απέκτησε εντονότερα χαρακτηριστικά, μέχρι σήμερα, είναι εμφανής. Μάλιστα, όπου αυτό συνέβη, ο όποιος σχεδιασμός εκπονήθηκε και υλοποιήθηκε κυρίως από μεγάλους ιδιωτικούς τουριστικούς

οργανισμούς, οι οποίοι αξιοποίησαν το έλλειμμα τουριστικής πολιτικής και το ελαστικό καθεστώς προστασίας των πόρων, καθόρισαν τις προδιαγραφές των καταλυμάτων, και επηρέασαν τη διαμόρφωση της μορφής (αρχιτεκτονική, απαιτήσεις εξυπηρετήσεων, μεγέθη κλπ.) και της ποιότητας των καταλυμάτων, διευκολύνοντας ακόμα και οικονομικά τις επενδύσεις.

Όπως είναι αναμενόμενο, ο σχεδιασμός αυτός, παρά το γεγονός ότι μεσοπρόθεσμα ωφέλησε την οικονομία ορισμένων περιοχών του εθνικού χώρου, δε φρόντισε ούτε για την προστασία των πόρων, ούτε για την ισόρροπη ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας, ούτε και για τη σύνδεσή της με τους υπολοίπους τομείς της οικονομίας. Από την πλευρά της πολιτείας, το φαινόμενο απέκτησε χαρακτήρα προβλήματος με την εμφάνιση των πρώτων στοιχείων ύφεσης της τουριστικής δραστηριότητας, αλλά η αντιμετώπισή του, παρ' όλο που στόχευσε σε υπαρκτά προβλήματα, εντούτοις λόγω του παρεμβατικού - αμυντικού και όχι στρατηγικού της χαρακτήρα, ρύθμισε μόνο ορισμένα δευτερογενή αποτελέσματα του κυρίαρχου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης, ενώ δημιούργησε και ορισμένα νέα προβλήματα.

Μια από τις σημαντικότερες παρεμβάσεις του δημοσίου στη διαμόρφωση των όρων ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας ήταν η εισαγωγή του δείκτη κορεσμού ως εργαλείου ελέγχου της χωροθέτησης νέων τουριστικών εκμεταλλεύσεων στους διαμορφωμένους τουριστικούς προορισμούς. Από τη ρύθμιση αυτή ωστόσο, ευνοήθηκαν οι ήδη εγκατεστημένες επιχειρήσεις οι οποίες απέκτησαν ένα ολιγοπωλιακό προνόμιο επί της εκμετάλλευσης των πόρων, γεγονός που συνέτεινε στην περαιτέρω μείωση της ποιότητας των εξυπηρετήσεων που παρείχαν (καθεστώς μειωμένου ανταγωνισμού), ενώ ταυτόχρονα ανεπύχθη η τάση κάλυψης της επιπλέον ζήτησης από οικογενειακές εκμεταλλεύσεις χαμηλού συνήθως επιπέδου (rooms to let).

Σήμερα, έχει διαμορφωθεί ένα συγκεκριμένο περιβάλλον νέων απαιτήσεων, τόσο στο διεθνές τουριστικό γίγνεσθαι, όσο και στο εθνικό. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι η παγκόσμια τουριστική κίνηση είτε ως οικονομική δραστηριότητα, είτε ως κοινωνικό φαινόμενο, έχει αποκτήσει μαζικά χαρακτηριστικά. Αυτή η παγκόσμια κινητικότητα έχει χαρακτήρα δυναμικής αγοράς, η οποία χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό οικονομικής ολοκλήρωσης (συγκέντρωση κεφαλαίων και δραστηριοτήτων). Έτσι, ενώ το κυρίαρχο πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης έχει σημαντικά περιθώρια ποιοτικών μεταβολών (απαιτήσεις, ανάγκες), οι παράμετροι που σχετίζονται με τον τρόπο προβολής, διακίνησης και διάθεσης του τουριστικού προϊόντος, θα συνεχίσουν να έχουν μαζικά χαρακτηριστικά και μάλιστα στην κατεύθυνση της περαιτέρω ολοκλήρωσής τους. Υπό την έννοια αυτή, ο λεγόμενος μαζικός τουρισμός, ο οποίος στην Ελλάδα έχει σχεδόν ταυτιστεί με το φτηνό εποχιακό τουρισμό «ήλιου – θάλασσας», δεν είναι ένα φαινόμενο που χρήζει ανατροπής, αλλά αναβάθμισης των παραμέτρων που τον προσδιορίζουν στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα.

2.3 Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Σύμφωνα με το Δελτίο Ανταγωνιστικότητας που εξέδωσε ο ΣΕΤΕ (Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων) το Μάρτιο του 2007 η Ελλάδα έχει μια μέτρια επίδοση στην ανταγωνιστικότητα του τουριστικού τομέα.

Σύμφωνα με το World Economic Forum:

– Η Ελλάδα κατατάσσεται στην 24η θέση στη συνολική κατάταξη 124 χωρών σύμφωνα με τον Δείκτη Ταξιδιωτικής και Τουριστικής Ανταγωνιστικότητας.

– Τις πρώτες θέσεις καταλαμβάνουν χώρες υψηλού εισοδήματος, με ανεπτυγμένο επιχειρηματικό περιβάλλον, ευνοϊκό ρυθμιστικό πλαίσιο, σύγχρονες υποδομές και επαρκείς ανθρώπινους και φυσικούς πόρους παρά τις υψηλές τιμές για το τουριστικό προϊόν τους.

– Η θέση της Ελλάδας επηρεάζεται θετικά από την άνετη πρόσβαση των τουριστών σε καλές υπηρεσίες υγείας και υγιεινής, την ασφάλεια που προσφέρει η χώρα και τους πολιτιστικούς της πόρους.

– Αρνητικά επηρεάζουν παράγοντες όπως το ρυθμιστικό πλαίσιο, κυρίως σχετικά με τις Ξένες Άμεσες Επενδύσεις και τους περιορισμούς στην ξένη ιδιοκτησία, καθώς επίσης και το χαμηλό επίπεδο των μεταφορών.

2.4 ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ο Δείκτης Ταξιδιωτικής και Τουριστικής Ανταγωνιστικότητας αναπτύχθηκε από το WEF και χρησιμοποιείται πρώτη φορά το 2007. Στόχος αυτού του δείκτη είναι να μετρηθούν οι παράγοντες και οι πολιτικές που καθιστούν ελκυστική την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα μεταξύ διαφορετικών χωρών. Επιπλέον, η σχετική έκθεση του WEF με τίτλο «The Travel and Tourism Competitiveness Report» έχει σκοπό να αναλύσει νέα ερωτήματα και παραμέτρους αναφορικά με την ταξιδιωτική και τουριστική ανταγωνιστικότητα όπως την ποιότητα του μάρκετινγκ των χωρών προορισμού και την προτεραιότητα των κυβερνήσεων στον τομέα του τουρισμού.

Οι τρεις βασικοί υποδείκτες του Δείκτη Ταξιδιωτικής και Τουριστικής Ανταγωνιστικότητας είναι:

1. Το Ρυθμιστικό πλαίσιο

2. Το Επιχειρηματικό περιβάλλον και οι τουριστικές υποδομές

3. Οι Ανθρώπινοι, πολιτιστικοί και φυσικοί πόροι

Τα δυνατά σημεία της Ελλάδας είναι η άνετη πρόσβαση των τουριστών σε καλές υπηρεσίες υγείας και υγιεινής (3η θέση), η ασφάλεια που προσφέρει η χώρα (18η θέση) και οι πολιτιστικοί πόροι (23η θέση). Οι παράγοντες αυτοί ενισχύονται από την θετική στάση των Ελλήνων έναντι των τουριστών (23η θέση) καθώς και από την προτεραιότητα που έχει ο τομέας του τουρισμού στην κυβερνητική δράση (22η θέση).

Όμως, από την άλλη μεριά, υστερούμε σε μια σειρά από άλλους σημαντικούς παράγοντες όπως το γενικό ρυθμιστικό πλαίσιο, όπου η Ελλάδα κατατάσσεται στην 57η θέση, λόγω της αυστηρής – μη ευνοϊκής νομοθεσίας για τις ξένες επενδύσεις, τους περιορισμούς στην ιδιοκτησία από αλλοδαπούς καθώς και την δυσκολία χορήγησης visa. Άλλη μια περιοχή όπου παρατηρείται σημαντική υστέρηση είναι οι υποδομές των αεροπορικών και οδικών μεταφορών, όπου η χώρα μας χαρακτηρίζεται σαν ελάχιστα αποτελεσματική σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Τέλος, σημαντικό μειονέκτημα παρατηρείται και στον τομέα των ανθρώπινων πόρων, όπου η έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού μας κατατάσσει στην 55η θέση.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία της έκθεσης του WEF, οι κατευθύνσεις της τουριστικής πολιτικής στην Ελλάδα πρέπει να περιλαμβάνουν πρωτίστως:

- ❖ τη βελτίωση του επιχειρηματικού και ρυθμιστικού περιβάλλοντος,
- ❖ τη βελτίωση των γενικών υποδομών με έμφαση στις αερομεταφορές,
- ❖ την άρση των εμποδίων προσέλκυσης ξένων επενδύσεων,
- ❖ τη διευκόλυνση στη χορήγηση visa και
- ❖ τη συνεχή αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού.

2.5 ΤΟΜΕΙΣ ΠΟΥ ΕΠΩΦΕΛΟΥΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Λόγω του γεγονότος ότι οι τουρίστες απαιτούν μια ποικιλία αγαθών στον προορισμό, συμπεριλαμβανομένης της φιλοξενίας, του φαγητού και του ποτού, της διασκέδασης, των τοπικών υπηρεσιών μεταφοράς των αναμνηστικών, και ούτω καθεξής, ο τουρισμός προσφέρει, κατά βάση, περισσότερες ευκαιρίες για την ανάπτυξη και άλλων τομέων. Τέτοιες ευκαιρίες συμπεριλαμβάνουν και τους άμεσους συνδέσμους, όπως η επέκταση της τοπικής γεωργικής βιομηχανίας ώστε να παρέχει φαγητό στα τοπικά ξενοδοχεία και στα εστιατόρια, και τους έμμεσους συνδέσμους, για παράδειγμα, με τη βιομηχανία της κατασκευής. Η αισιοδοξία για αυτήν την αναπτυξιακή συνεισφορά του τουρισμού πρέπει να συγκριθεί από το γεγονός ότι δεν είναι εφικτό όλοι οι προορισμοί να είναι ικανοί να επωφεληθούν.

Μια ποικιλία από άλλους, δευτερεύοντες λόγους μπορεί να προταθούν για την δημοφιλότητα του τουρισμού σαν μια επιλογή ανάπτυξης. Αυτοί συμπεριλαμβάνουν τα γεγονότα ότι η ανάπτυξη του τουρισμού μπορεί να οδηγήσει σε βελτιώσεις στις υποδομές και στην παροχή ανέσεων που επωφελούν τις τοπικές κοινότητες καθώς και τους τουρίστες, ότι ο τουρισμός συχνά παρέχει την δικαιολόγηση για την προστασία του περιβάλλοντος μέσω, για παράδειγμα, του σχεδιασμού των εθνικών πάρκων¹.

---

1 Μπουρδάρα, Κ. (2003). *Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης στην ανάπτυξη του τουρισμού*. Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο «Η προοπτική των συνεδρίων στην Ελλάδα-Εκθεσιακός και Συνεδριακός Τουρισμός», στα πλαίσια της 34ης ΞΕΝΙΑ (ηλεκτρονική έκδοση).

2.6 Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ο βαθμός στον οποίο ο τουρισμός συνεισφέρει στην εθνική ή στην τοπική οικονομία ή περισσότερο, στην ανάπτυξη, διαφέρει σύμφωνα με μια ποικιλία παραγόντων. Παρ' όλα αυτά, σαν γενικός κανόνας, είναι πιθανό ότι η μεγαλύτερη εξάρτηση θα τοποθετηθεί στον τουρισμό στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες από ότι στις εκβιομηχανισμένες χώρες. Σίγουρα, σε πολλά μικρότερα, λιγότερο αναπτυγμένα έθνη με υψηλώς περιορισμένες βάσεις πόρων, συγκεκριμένα σε μικρό-κράτη νησιών, ο τουρισμός έχει γίνει ο κυρίαρχος οικονομικός τομέας, από τα νησιά της Καραϊβικής, οι Σεϋχέλλες και οι Μαλδίβες ως τα νησιά του Ινδικού Ωκεανού και τα νησιά του νότιου Ειρηνικού ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία. Παρ' όλα αυτά, η σημασία ή η κλίμακα της τουριστικής βιομηχανίας δεν σχετίζεται πάντα με το επίπεδο ανάπτυξης μιας χώρας. Για παράδειγμα, σε μερικές λιγότερο αναπτυγμένες ο τουρισμός αντιπροσωπεύει μια σημαντική πηγή ξένου συναλλάγματος και ακόμα δεν είναι ο βασικός μηχανισμός της ανάπτυξης. Γι' αυτό το λόγο παρακάτω αναλύεται η σημαντικότητα και ο ρόλος του τουριστικού προϊόντος στην Ελλάδα, καθώς και η ποιότητα του.

2.7 ΚΥΡΙΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η Ελλάδα είναι μια χώρα που χαρακτηρίζεται για την πολυμορφία που την κατέχει. Η Ελληνική χερσόνησος στα Ν.Α. της Ευρώπης έχει έκταση 131.944 km και αποτελείται από την Ηπειρωτική Ελλάδα και τα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου πελάγους. Μορφολογικά ανήκει στην Ευρώπη μιας και αποτελεί το νοτιότερο τμήμα της Βαλκανικής χερσονήσου. Τα νησιά της Ελλάδος χωρίζονται ανάλογα με την περιοχή

που βρίσκονται. Η δυτική Ελλάδα ορίζεται από το Ιόνιο πέλαγος με μια μεγάλη σειρά νησιών που αποτελούν τα Επτάνησα. Στο βόρειο και Ανατολικό τμήμα της Ελλάδος υπάρχουν τα νησιά του Αργοσαρωνικού, οι Κυκλάδες με 39 νησιά, τα Δωδεκάνησα και τέλος η Κρήτη.

Στην Ελλάδα ο τουρισμός συμβάλλει κατά 9,6% στο εθνικό εισόδημα (ΑΕΠ) ενώ οι απασχολούμενοι στον τουρισμό σε περίοδο αιχμής αποτελούν το 10,6% του ενεργού πληθυσμού. Το εισαγόμενο συνάλλαγμα, όπως προκύπτει ύστερα, από μελέτη του ΕΟΤ, προέρχεται κατά 60% από πιστωτικές κάρτες, κρουαζιέρες και δραχμικές προαγορές από τους Τ.Ο. Το ταξιδιωτικό συνάλλαγμα αποτελεί περίπου το 45% των αδήλωτων πόρων.

Η σημαντική παρουσία του τουρισμού στη χώρα μας της έχει δώσει το πλεονέκτημα να αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους προορισμούς της Ανατολικής Μεσογείου. Η κεντρική γεωγραφική θέση της Ελλάδος στην Ευρώπη καθώς και το γεγονός ότι συνορεύει με άλλα κοντινότερα κράτη είναι ένας από τους κύριους λόγους. Η πολιτιστική κληρονομιά, ο αρχιτεκτονικός πλούτος και η έντονη παρουσία των ανακτόρων που βρίσκονται στον Ελλαδικό χώρο βάζουν τη σφραγίδα της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας. Αιτία είναι πως είναι ένα στοιχείο που δεν μπορεί να αναπαραχθεί πουθενά αλλού και παράλληλα αποτελεί ένα ισχυρό πλεονέκτημα στον τουρισμό. Οι παραδόσεις, η αρχιτεκτονική, τα έθιμα, η μουσική παράδοση της Ελλάδας λειτουργούν σαν μαγνήτης, προσελκύοντας τουρίστες από όλο τον κόσμο. Οι ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες της χώρας μας διαμορφώνουν την εικόνα του μεσογειακού καλοκαιρινού προορισμού κατευθύνοντας τις ενέργειες των υπεύθυνων για το βασικό παράγοντα προώθησης αυτής της εικόνας ως μοντέλο ανάπτυξης του Ελληνικού Τουρισμού.

Εκτός από τους παράγοντες που συντελούν στη γόνιμη διαμόρφωση του Ελληνικού τουρισμού, σημαντική είναι η αναφορά του κυριότερου τουριστικού προϊόντος.

Στον Ελλαδικό χώρο, σημαντική ανάπτυξη από άποψη μεγέθους στο σύνολο της τουριστικής αγοράς έχει ο γενικός τουρισμός που αποτελεί μια δραστηριότητα του ελεύθερου χρόνου των επισκεπτών που τον εκμεταλλεύονται για ανάπαυση και αναψυχή. Ο γενικός τουρισμός της Ελλάδος αποτελείται από: α) τον τουρισμό περιήγησης, όπου ο επισκέπτης μετακινείται τον περισσότερο χρόνο, β) σε τουρισμό διαμονής όπου ο επισκέπτης απολαμβάνει το τουριστικό προϊόν παραμένοντας στη συγκεκριμένη περιοχή, γ) σε τουρισμό μεικτού χαρακτήρα, όπου ο επισκέπτης συνθέτει τις παραπάνω λειτουργίες. Η υποδομή της χώρας μας αποτελείται από τουριστικά καταλύματα όλων των ειδών και κατηγοριών, χαμηλά επίπεδα συγκοινωνιακών δικτύων σε σχέση με άλλες χώρες, επάρκεια μέσων διασκέδασης , κλπ. Οι επισκέπτες που αποτελούν τον γενικό τουρισμό προέρχονται από το εσωτερικό της χώρας αλλά και από το εξωτερικό.

2.8 Η ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

Η ποιότητα του τουριστικού προϊόντος, όπως και η ποιότητα κάθε αγαθού, απλού ή σύνθετου, επηρεάζει σε υψηλό βαθμό την ζήτηση του, αν ληφθεί υπ' όψιν ότι αποτελεί αγαθό με πολύ στενά υποκατάστατα. Το Ελληνικό τουριστικό προϊόν έχει ως πολύ στενά υποκατάστατα τα προϊόντα των μεσογειακών χωρών, και όχι μόνο. Η ποιότητα, επομένως του Ελληνικού τουριστικού προϊόντος, η ολική ποιότητα, όπως αυτή καταγράφεται στις εντυπώσεις των καταναλωτών, αποτελεί στρατηγικής σημασίας παράγοντα για την ποσοτική και χρονική ιεράρχηση των

μέτρων πολιτικής που στοχεύουν στην αύξηση της τουριστικής ζήτησης. Το τουριστικό προϊόν είναι ένα πολυσύνθετο προϊόν το οποίο αποτελείται από την ποιότητα των συγκοινωνιών και επικοινωνιών, την ποιότητα της γενικής υποδομής υποστηρίξεως της τουριστικής δραστηριότητας, των συνθηκών διασκέδασης, της συνέπειας που χαρακτηρίζει την σχέση μεταξύ τιμής και προσφερόμενων υπηρεσιών, κ.ο.κ.

Ο βασικός παράγοντας για την ποιότητα του τουριστικού προϊόντος είναι το κράτος. Αυτό συμβαίνει διότι το κράτος δεν είναι υπεύθυνο μόνο για την κατάσταση της γενικής υποδομής, το βαθμό συντηρήσεως και καθαριότητας των αρχαιολογικών μνημείων και ιστορικών χώρων και την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά είναι υπεύθυνο και για την εποπτεία και τον έλεγχο σε όλο το φάσμα των τουριστικών υπηρεσιών. Επίσης, είναι υπεύθυνο και για την εποπτεία και τον έλεγχο που αφορούν την τήρηση των θεσμικών κανόνων λειτουργίας της αγοράς και της κοινωνίας. Είναι ακόμα υπεύθυνο για την ανεπάρκεια του υφισταμένου θεσμικού πλαισίου προστασίας το επισκέπτη, για την μείωση της αισχροκέρδειας και των συχνών φαινομένων απάτης και παραπλανητικής διαφήμισης.

Η αδράνεια της πολιτείας και η αδιαφορία μεγάλου μέρους των επιχειρηματικών φορέων που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού για την παροχή υψηλών υπηρεσιών, οφείλεται στην τουριστική ζήτηση που προκαλείται από μοναδικές καλλονές τουριστικών στοιχείων, όπως τα αρχαιολογικά και ιστορικά μνημεία, τα νησιωτικά συμπλέγματα, η περιβαλλοντολογική ποικιλία, κ.λ.π. Έτσι, η απόλαυση που πηγάζει από αυτά τα μοναδικά στοιχεία δεν άφηγε να φανεί το αποτέλεσμα της δυσαρέσκειας που προκαλούσε και προκαλεί στους τουρίστες η χαμηλή ποιότητα του τουριστικού προϊόντος. Τα στοιχεία αυτά δεν θα παύσουν να αποτελούν μαγνήτες στη διάρκεια του

χρόνου και να συντηρούν ένα σχετικά μεγάλο μέγεθος εξωτερικού τουρισμού στη χώρα μας.

Ωστόσο, η ποιότητα και η ποικιλία των υπηρεσιών που προσφέρουμε προσδιορίζει το μέγεθος της ζήτησης και την μακροπρόθεσμη τάση της. Αυτό πρέπει να συνειδητοποιήσει πρώτα η πολιτεία ώστε να προσαρμόσει τη δική της στάση και συμπεριφορά ενεργοποιώντας παράλληλα τους πολλούς διαθέσιμους μηχανισμούς, οι οποίοι παραμένουν ανεκμετάλλευτοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε την τουριστική εικόνα του νομού μέσα από την διαφορετικότητα που αναδεικνύεται από την ιστορία κάθε περιοχής του νομού. Γίνεται μια προσπάθεια γενικής ανάλυσης της τουριστικής δυνατότητας του νομού.

3.1 ΓΕΝΙΚΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΝΟΜΟΥ

Η Λακωνία μπορεί να διαθέσει ένα πληθωρικό, ποιοτικό τουριστικό μέρος με δεκάδες προορισμούς, εναλλακτικές διαδρομές και είδη τουρισμού, αλλάζοντας καθοριστικά το προφίλ της οικονομικής δραστηριότητας, πείθοντας τους Έλληνες και τους αλλοδαπούς ότι η Λακωνία μπορεί να έχει και να παρέχει το οτιδήποτε.

3.1.1 ΜΥΣΤΡΑΣ

Το 1989 η Unesco εγγράφει τον Μυστρά ως πολιτιστικό αγαθό στον κατάλογο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς βάζοντας την υπογραφή της σε ένα παγκόσμιας ακτινοβολίας απέραντο μουσειακό μνημείο με αυτοκρατορικό παρελθόν και ξεχωριστή ιστορική αξία.

Ο Γουλιέλμος Β΄ Βιλλεαρδουίνος ενέταξε τον Μυστρά στον πυρήνα των αυτοκρατορικών κτήσεων, εγκαινιάζοντας μία ένδοξη ιστορική διαδρομή που έκανε τον κύκλο της ύστερα από έξι δραματικούς αιώνες.

Το 1249 ο Φράγκος πρίγκιπας έκτισε στον λόφο του Μυζηθρά το περίφημο ομώνυμο κάστρο, το οποίο έμελλε πολύ σύντομα να μετεξελιχθεί σε μοναδική καστροπολιτεία και μία από τις σημαντικότερες υστεροβυζαντινές πόλεις.

Μέσα σε δύο αιώνες και αφού έχει παραδοθεί το 1259 στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, αλλάζοντας στο μεταξύ χέρια ανάμεσα στις δυναστείες των Καντακουζηνών και των Παλαιολόγων, ο Μυστράς, θα αποτελέσει το κέντρο του «Δεσποτάτου του Μορέως». Στη μεγάλη του ακμή τον 15ο αιώνα θα διεκδικήσει δάφνες ως κοιτίδα των γραμμάτων και των τεχνών με λόγιους, φιλόσοφους και προσωπικότητες του βεληνεκούς του Γεώργιου Γεμιστού Πλήθωνος, νεοπλατωνιστή φιλόσοφου που ίδρυσε φιλοσοφική σχολή και άφησε το ανεξίτηλο το σημάδι του στις επόμενες γενεές.

Η διάταξη της καστροπολιτείας σε τρεις ζώνες (Άνω, Κάτω και Έξω Χώρα) προσφέρει τη δυνατότητα στον επισκέπτη να ταξιδέψει μέσα στο χρόνο και να θαυμάσει την αρχιτεκτονική, την τέχνη και τις τοιχογραφίες σημαντικών δημιουργών, όλα αποτυπωμένα σε μνημεία, παλάτια και εκκλησίες που σώζονται μέχρι σήμερα.

Στην Άνω Χώρα δεσπόζει η όψη των Παλατιών των Δεσποτών χτισμένων από το 13ο έως τον 15ο αιώνα ενώ ψηλότερα ξεχωρίζει ο ναός της Αγίας Σοφίας, του παρεκκλησιού των Παλατιών. Στην Κάτω Χώρα δεσπόζει ο ναός του Αγίου Δημητρίου, όπου τα λόγια περιττεύουν, αφού μπαίνοντας προκαλεί ρίγη η ανάμνηση ότι στο κέντρο αυτού του μίγματος τρίκλιτης βασιλικής με σταυροειδή πεντάτρουλο στέφθηκε στις 6 Ιανουαρίου 1449 ο τελευταίος αυτοκράτορας του Βυζαντίου, ο Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος, προτού πέσει ηρωικά στην Άλωση της Πόλης στις 29 Μαΐου 1453.

Η ατελείωτη αλυσίδα των ναών περιλαμβάνει ακόμα τους «Αγίους Θεοδώρους», την «Παναγία Οδηγήτρια (Αφεντικό)», την

«Ευαγγελίστρια», την «Παντάνασσα» με τον περίτεχνο διάκοσμο, τον «Άγιο Ιωάννη των Βουβάλων», όπου δεσπόζει η κρήνη που κατασκεύασαν οι προσκυνητές της εποχής, την «Αγία Βαρβάρα» και τον «Άγιο Γεώργιο». Η λίστα είναι πραγματικά ανεξάντλητη. Στη Μονή της Ζωοδόχου Πηγής στην περιοχή Ταϋγέτη βρίσκονται σε ένα πανέμορφο χώρο οι παιδικές κατασκηνώσεις της Ιεράς Μητροπόλεως Μονεμβασίας και Σπάρτης.

Η κατάκτηση της κορυφής της καστροπολιτείας παραδίδει το ύψος του Φραγκικού κάστρου και σε θέση επόπτη της πεδιάδας της Λακεδαίμονος και εποπτευόμενου από το αιώνιο όρος του Ταϋγету. Οι φίλοι της ορεινής πεζοπορίας θα ικανοποιήσουν τις ανησυχίες τους διαλέγοντας τα λιθόστρωτα μονοπάτια που ξεκινούν από το Παρόρι, την Τρύπη, και άλλα δημοτικά διαμερίσματα του Μυστρά και βγάζουν ακόμα και σε κορυφές του Ταϋγету.

Εξέχουσας σημασίας είναι το μουσείο του αρχαιολογικού χώρου του Μυστρά που στεγάζεται σε διώροφο πέτρινο κτίριο του 1754 και περιλαμβάνει πολλές συλλογές από ανάγλυφα, χειρόγραφα και κοσμήματα. Σε επίπεδο πολιτιστικών εκδηλώσεων ξεχωρίζουν δίχως άλλο τα «Παλαιολόγια», που διοργανώνονται κάθε χρόνο εξυμνώντας τον τελευταίο αυτοκράτορα.

3.1.2 ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ

Το 375 μ.Χ. μία σεισμική δόνηση στα νοτιοανατολικά της σημερινής Λακωνίας απέκοψε τη χερσόνησο γνωστή ως «Άκρα Μινώα», δημιουργώντας ένα βράχο που έμελλε να μείνει στη θάλασσα αγέρωχος και αναλλοίωτος στην αιωνιότητα, φυσικό φρούριο, προστάτης ψυχών, διακηρυγμένος πόθος των μεγαλύτερων αυτοκρατοριών που γνώρισε ο πλανήτης. Αυτός ο βράχος, κάποτε μονοπάτι του Μυκηναϊκού και του

Μινωικού πολιτισμού, χάρη στη μία και μοναδική πρόσβαση (μόνη έμβαση) που τον ενώνει με την Πελοπόννησο ονομάστηκε Μονεμβάσια.

Αυτοκράτορες, βασιλιάδες, δόγηδες, σουλτάνοι, όλοι ποθούσαν την Μονεμβάσια, όλοι ορέγονταν να την εντάξουν στη σφαίρα επιρροής τους και να στραγγίσουν τα οφέλη της ως εμπορικού και διαμετακομιστικού κέντρου υψίστης γεωστρατηγικής σημασίας. Αυτή αντιστάθηκε, δύσκολα υπέκυπτε – τρία χρόνια την πολιορκούσε ο Γουλιέλμος Βιλεαρδουίνος για να την επιστρέψει τελικά στο Βυζάντιο το 1263 – και έφτασε σήμερα να αποτελεί λατρεμένο προορισμό επισκεπτών που θέλουν να αποδράσουν πραγματικά από τα πάθη της σύγχρονης αστικής ζωής και να περιδινηθούν στη χρονομηχανή της ιστορίας, του ρομαντισμού και των συγκινήσεων.

Αυτό γίνεται γρήγορα αισθητό με την είσοδο στη καστροπολιτεία από την κεντρική πύλη, όπου περνώντας κάτω από το σπίτι του μεγάλου ποιητή Γιάννη Ρίτσου αντηχεί η «Σονάτα του Σεληνόφωτος». Τη φαντασία εξάπτει η ποικιλία σε προέλευση και αρχιτεκτονική των κτισμάτων με μπροστάρισσες τις 40 εκκλησιές μεταξύ των οποίων ο Ελκόμενος Χριστός, η Μητρόπολη του κάστρου, η Παναγία η Μυρτιδιώτισσα, και η κατάλευκη Παναγία η Χρυσαφίτισσα μπροστά στην πλατεία «Μεγάλη Τάπια», όπου βρίσκεται το μουσουλμανικό τέμενος, το οποίο στεγάζει την Αρχαιολογική Συλλογή της πόλης. Κάτω από την πλατεία ο περίεργος επισκέπτης θα ανακαλύψει το Πορτέλο, τη μοναδική έξοδο προς τη θάλασσα.

Φτάνοντας στην κορυφή («Γουλάς») μετά από μία εφικτή ακόμα και για τον αγύμναστο ελικοειδή ανηφορική διαδρομή και αφού περάσεις μέσα από την «Άνω Πόλη», συναντάται η δεσπόζουσα εκκλησία της Αγιά-Σοφιάς, μνημείο βυζαντινό που στέκει εκεί από το 12ο αιώνα.

Πολλοί την αποκάλεσαν Μικρό Γιβραλτάρ, άλλοι Βενετία της Ανατολής. Το μόνο σίγουρο είναι ότι η Μονεμβάσια έχει δική της αυθεντική ομορφιά.

3.1.3 ΓΥΘΕΙΟ (ΓΥΗ ΘΕΩΝ)

Ο θεός Απόλλων φιλονίκησε στο Γύθειο με τον Ηρακλή για τον μαγικό τρίποδα του μαντείου των Δελφών και στο τέλος συμφιλιώθηκαν, δίνοντας στον τόπο τη σημερινή του ονομασία. Το Γύθειο αποτελούσε το επίγειο της αρχαίας Σπάρτης και σύντομα εξελίχθηκε στο κυριότερο εξαγωγικό κέντρο της Λακωνίας.

Στα βόρεια της σημερινής πόλης και πάνω στο λόφο, τα ερείπια της ακρόπολης μαρτυρούν την ύπαρξη της αρχαίας πόλης. Στους πρόποδες του λόφου βρίσκεται το αρχαίο θέατρο, το οποίο χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα για πολιτιστικές εκδηλώσεις. Τα χαλάσματα ρωμαϊκών κτισμάτων παραπέμπουν στην περίοδο ακμής του Γυθείου κατά τους Ρωμαϊκούς Χρόνους όταν και ανήκε στο Κοινόν των Ελευθερολακώνων.

Το αμφιθεατρικό ξάπλωμα της πόλης σε ορεινό όγκο και θαλασσινά νερά συνάμα, της προσδίδει μία αίγλη πελαγίτικη στην οποία συνδράμει το γραφικό σύνολο των δίπατων και τρίπατων νεοκλασικών, και του λιμανιού με τα καΐκια του ντόπιου αλιευτικού συλλόγου που φροντίζει να υπάρχει πάντοτε φρέσκο ψάρι στα τραπέζια των πολλών ουζερί δίπλα πλάι κύμα. Το Γύθειο είναι οργανωμένο τουριστικό κέντρο με γραφείο του Ε.Ο.Τ., σύγχρονες ξενοδοχειακές μονάδες, παραδοσιακά ανακαινισμένα ξενοδοχεία και ξενώνες, κάμπινγκ, και βραβευμένες με «γαλάζιες σημαίες» παραλίες, σε μερικές από τις οποίες οι χελώνες καρέτα–καρέτα έρχονται για να γεννήσουν.

Στο νησάκι «Κρανάη» στη νότια άκρη της πόλης του Γυθείου βρίσκεται το ιστορικό-εθνολογικό μουσείο που στεγάζεται στον πύργο

Τζαννετάκη (1829) με θέα το πέλαγος από τον μαρμάρινο οκταγωνικό φάρο (1872). Ο Πausanίας στα Λακωνικά του αναφέρει «... δῖνος Κρανάη πρόκειται Γυθίου, καὶ ἄμμιος μῆρος Ἰλέξανδρον ῥάσαντα ἰσθμὸν ἔχουσα ἵνα ἴσθμῳ συγγενέσθαι ὁ πρότερον ...» (Pausanias, Λακωνικά, 22). Εν ολίγοις, ο Πάρης διανυκτέρευσε σε αυτό τη νησάκι με την Ωραία Ελένη πριν από το ταξίδι τους για την Τροία.

Στο Γύθειο πραγματοποιείτε πληθώρα πολιτιστικών εκδηλώσεων, όπως τα «Μαραθονήσεια» από τα μέσα Ιουλίου και για ένα μήνα με μουσικές εκδηλώσεις, θεατρικές παραστάσεις, και αθλοπαιδιές, την μεγάλη εμποροπανήγυρη από τις 14 Σεπτεμβρίου και για 8 ημέρες, και τη «Γιορτή της Μαρίδας», στις 30 Σεπτεμβρίου.

3.1.4 ΕΛΑΦΟΝΗΣΟΣ

Η Ελαφώνησος βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο της Πελοποννήσου με έκταση 19 τετραγωνικά χιλιόμετρα και απόσταση μόνο 570 μέτρα από την απέναντι Πελοποννησιακή ακτή της Πούντας που μαζί με άλλα 3 τετραγωνικά χιλιόμετρα γης στην Λακωνία αποτελούν την Κοινότητα Ελαφονήσου.

Το σημερινό της όνομα η Ελαφώνησος το αντλεί, σύμφωνα με έρευνα των Κρούπη Ηλία & Σταμούλη Ιακώβου από το πλούσιο κυνήγι που υπήρχε στην περιοχή από την αρχαιότητα καθώς όπως αναφέρεται και από τον Pausanias πολλά ήταν τα αρχαία ιερά της Θεάς Αρτεμης στην περιοχή, και πιο συγκεκριμένα λόγω της ύπαρξης πλήθους ελαφιών κόκκινου χρώματος (CERVI). Σύμφωνα και με Βενετσιάνικους χάρτες του 15ου αιώνα η Ελαφώνησος αποτυπώνετε ως CERVI "τσέρβι" και τα Κύθηρα ως CERIGO "τσερίγκο" (όνομα που οι ντόπιοι χρησιμοποιούν ως και σήμερα για τα Κύθηρα (Τσιρίγο), κάτι που δεν έγινε και με το όνομα "Τσέρβι" για την Ελαφώνησο καθώς δεν κατοικούνταν τότε). Τέλος

το απέναντι χωριό Βιγκλάφια μαρτυρά με το όνομα του την αλήθεια αυτή (ΒΙΓΚΛΑ - ΕΛΑΦΙΑ) καθώς από κει, απλώνεται όλος ο κάμπος ως την Ελαφόνησο μαζί με την λιμνοθάλασσα Στρογγύλη. Ως φυσικό παρατηρητήριο λοιπόν των κόκκινων μικρόσωμων αυτών Ελαφιών δεν θα μπορούσε παρά να αποδοθεί αυτό το τοπωνύμιο. Η άποψη αυτή ενισχύεται σημαντικά παρατηρώντας το άγαλμα της Θεάς Άρτεμις στο μουσείο του Λούβρου (προερχόμενο από την Λακωνία) όπου κρατά στο ένα χέρι τα βέλη της και στο άλλο ένα μικρόσωμο τέτοιο ελάφι.

3.1.5 ΛΑΚΩΝΙΚΗ ΜΑΝΗ

Η παράδοση σε βαθμό υπερθετικό δίνει τον αρχιτεκτονικό τόνο στους αμέτρητους παραδοσιακούς οικισμούς, στους μανιάτικους πέτρινους πύργους και τα κάστρα, στις εκκλησιές και στα καλά φυλαγμένα οικογενειακά κειμήλια. Η οικογένεια είναι άλλωστε ο ισχυρότερος συνδετικός κρίκος της μανιάτικης κοινωνίας. Η Αρεόπολη, 58 χλμ. από τη Σπάρτη, με τα καλντερίμια και τα πυργόσπιτά της αποτελεί εμπορικό και διοικητικό κέντρο της Μάνης και ήταν ο ιστορικός βατήρας υψώσεως του λάβαρου της Επανάστασης στις 17 Μαρτίου του 1821.

Πέρα από τους πύργους και τα ιστορικά ξωκλήσια άξιο προσοχής είναι το βυζαντινό μουσείο στον Πύργο Πικουλάκη, αλλά και το «Απήδημα» στην περιοχή των Σπήλιων, όπου τα ευρήματα παλαιοανθρωπολογικών ερευνών προκαλούν δέος και οξύνουν την περιέργεια. Μεταξύ του πλήθους των ιστορικών αντικειμένων ξεχωρίζουν τα απολιθωμένα κρανία που ανήκουν σε προγενέστερο του homo sapiens ανθρωπολογικό τύπο.

Στο Λιμένι δεσπόζει το παλάτι του μεγάλου μπέη της Μάνης, του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, ενός από τους μεγάλους πρωταγωνιστές στην Επανάσταση του 1821.

Ο επισκέπτης έχει συνδέσει τη Μάνη και με ένα άλλο μοναδικό μνημείο παγκόσμιας ομορφιάς και πολιτιστικής αξίας, τα περίφημα Σπήλαια του Διρού, στον Πύργο Διρού και σε απόσταση 63 χλμ από τη Σπάρτη.

Η περιδιάβαση της λακωνικής Μάνης θυμίζει πέρασμα από μία νέα χώρα και τα καλέσματα καθενός από τους οικισμούς που συνθέτουν ένα ψηφιδωτό άγριου κάλλους με έντονη τη σφραγίδα της ανεξαρτησίας και της ιδιαιτερότητας.

3.1.6 ΣΠΗΛΑΙΑ ΔΙΡΟΥ

Κατά κοινή ομολογία και χωρίς ίχνος υπερβολής, το πιο όμορφο σπήλαιο σε όλη τη υφήλιο βρίσκεται στον Πύργο Διρού της Λακωνίας. Χιλιάδες επισκεπτών φεύγουν έκθαμβοι από τον φυσικό διάκοσμο των Σπηλαίων «Γλυφάδα (ή Βλυχάδα)», «Καταφύγι» και «Αλεπότρυπα». Η εξερεύνηση του σπηλαίου ξεκίνησε στο 1949 από ζεύγος σπηλαιολόγων της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας. Το 1958 ξεκίνησε η αξιοποίησή του ενώ από το 1979 όταν και ανακαλύφθηκαν τα νέα τμήματα, το συνολικό χαρτογραφημένο μήκος του φτάνει τα 6 χλμ. Η κεντρική σπηλιά καταλήγει σε λίμνη βάθους 6 μ. Οι χώροι χρησίμευαν ως κατοικίες στην νεότερη περίοδο της Νεολιθικής εποχής όπως μαρτυρούν τα πολλά ευρήματα.

Το σπήλαιο Βλυχάδα ξεπερνά κάθε φαντασία με διάκοσμο από σταλακτίτες και σταλαγμίτες ανθρακικού ασβεστίου φιλοτεχνημένο στα έγκατα της γης σε διάστημα εκατομμυρίων ετών. Η περιήγηση με τις βαρκούλες στα λιμναία τμήματα του σπηλαίου παρέχει τη δυνατότητα θαυμασμού των απολιθωμένων οστών πάνθηρα, ιπποπόταμου, λιονταριού και ζώων από μια άλλη εποχή. Στο σπήλαιο της Αλεπότρυπας βρίσκεται το Νεολιθικό Μουσείο του Διρού, όπου φιλοξενούνται

πλούσια ευρήματα (εργαλεία, μαρμάρινα ειδώλια, λίθινος πέλεκυς) διαφωτιστικά της ζωής του Νεολιθικού ανθρώπου².

3.1.7 ΣΠΗΛΑΙΟ «ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ» ΚΑΣΤΑΝΙΑΣ ΒΟΙΩΝ

Ένας ντόπιος βοσκός ήταν αυτός που ανακάλυψε το 1956 το σπήλαιο, το οποίο βρίσκεται σε απόσταση μισής ώρας πεζοπορίας από το χωριό Καστανιά πολύ κοντά στο εκκλησάκι του Αγίου Ανδρέα. Μπαίνοντας στο σπήλαιο, κατεβαίνουμε ελικοειδή διάδρομο, και συναντούμε τον «Πρώτο Θάλαμο», γεμάτο από μικρούς και μεγάλους σταλαγμίτες και κολόνες. Αριστερά του βρίσκεται ο «Κόκκινος Θάλαμος» ενώ στη συνέχεια εισερχόμαστε στον τεράστιο «Θάλαμο του Νερού». Οι ονομασίες των θαλάμων και θαλαμίσκων από σταλαγμίτες και σταλακτίτες είναι χαρακτηριστικές των μορφών και των εικόνων που έχουν δώσει οι δυνάμεις της φύσης και το πέρασ του χρόνου: «Διαμερίσματα των Θάμων», «Θάλαμος των Μανιταριών», «Βασιλική Σκάλα», «Θάλαμος των Ελάτων «Θάλαμος των Λαμπάδων», «Σκάλα με τα Νούφαρα», «Σοκολατένιος Θάλαμος».

Το συνολικό μήκος των διαδρόμων του σπηλαίου είναι 250 μ., και η διαδρομή αγγίζει τα 500 μ., ενώ η ξενάγηση διαρκεί περίπου μισή ώρα.

3.1.8 ΑΠΟΛΙΘΩΜΕΝΟ ΦΟΙΝΙΚΟΔΑΣΟΣ

Ένα απολιθωμένο φοινικόδασος, που σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις είναι μοναδικό στον κόσμο, βρίσκεται στη Λακωνία. Απολιθωμένοι

---

² Χρήμα και Τουρισμός (2001). *Φάκελος Συνεδριακός Τουρισμός*. Τεύχος 65, σελ 112-173

φοίνικες, ακόμη και παλαιότερης ηλικίας έχουν βρεθεί και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, όπως στον Έβρο, στη Λέσβο και τη Λήμνο, ωστόσο είναι η πρώτη φορά που εντοπίζεται **ολόκληρο δάσος**.

Το δάσος εντοπίστηκε στον Δήμο Βοιών και οι παλαιοντολογικές μελέτες που έγιναν έδειξαν ότι οι απολιθωμένοι κορμοί των φοινίκων εκτείνονταν **από τον Άγιο Νικόλαο και την Αγία Μαρίνα Λακωνίας μέχρι τη Νεάπολη και την Ελαφόνησο**. Οι κορμοί έχουν ηλικία **δύο έως τριών εκατομμυρίων ετών**, ενώ αποτελούν σπάνιο εύρημα εξαιτίας και του τρόπου που απολιθώθηκαν: ασβεστώθηκαν εξαιτίας της θάλασσας και δεν πυριτιώθηκαν από τις τέφρες κάποιου ηφαιστείου. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των ειδικών, εκείνη την περίοδο στην Ελλάδα επικρατούσε υποτροπικό κλίμα με μέση ετήσια θερμοκρασία γύρω στους 18 βαθμούς ενώ εκδηλώνονταν και αρκετές βροχοπτώσεις.

Οι φοίνικες που φύονταν στην περιοχή έφθαναν μέχρι την παραλία. Κάποια στιγμή η στάθμη της θάλασσας άρχισε να ανεβαίνει και να καλύπτει τους φοίνικες οι οποίοι άρχισαν να απολιθώνονται και να ασβεστοποιούνται εξαιτίας της δράσης του ανθρακικού ασβεστίου. Αργότερα η στάθμη του νερού υποχώρησε και πάνω στους κορμούς εναποτέθηκαν θαλάσσιοι οργανισμοί, όπως όστρακα, τα οποία εντοπίστηκαν και αυτά απολιθωμένα.

Το είδος των φοινίκων που υπήρχε τότε στη Λακωνία δεν φύεται σήμερα στη χώρα μας. Πρόκειται για το είδος *Rhizophloeoxylon* sp. που ευδοκimeί σήμερα στη Βόρεια Αμερική και κυρίως στη Φλόριντα. Είναι σαν τους φοίνικες που βρίσκονται στον Εθνικό Κήπο και οι οποίοι μεταφέρθηκαν από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού.

3.1.9 ΦΑΡΟΣ ΜΑΛΕΑ

Ο Φάρος του Κάβο Μαλέα βρίσκεται στο νοτιότερο άκρο της Πελοποννήσου και είναι λιθόκτιστος και τετράγωνος. Κατασκευάστηκε το 1883 με ύψος πύργου 15 μέτρα και εστιακό ύψος 40 μέτρα. στις μέρες μας είναι αυτόματος ηλιακός. Έχει εμβέλεια 17νμ και είναι καταχωρημένος στον ελληνικό φαροδείκτη ως Ιθυντήριος Φάρος με ζώνη ασφαλείας που επεκτείνεται σε κύκλο ακτίνας 200μ περίξ αυτού και διέπεται από τις διατάξεις του Ν.1629/51 «Περί Φάρων».

Το όνομα του ομώνυμου ακρωτηρίου κατά τον Κούρτιο είναι Φοινικικό, για τον δε Στράβωνα (Μαλέαν η Μαλέαι ήν υιός Πελασγού). Στις μέρες μας είναι γνωστός κι ως καβο-Μαλιάς ή Ξυλοχάφτης επειδή πολλά πλοία βυθίστηκαν πλησίον του κάβου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΧΡΗΣΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Σημαντικό ρόλο για την παρουσίαση της τουριστικής ανάπτυξης του νομού παίζουν οι εναλλακτικές μορφές του. Έτσι κρίθηκε απαραίτητη η αναφορά στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και ειδικότερα στις μορφές τουρισμού που κυριαρχούν στο νομό Λακωνίας. Προσεγγίζονται οι ορισμοί των εναλλακτικών και κοινών μορφών τουρισμού του νομού.

4.1 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ. ΜΙΑ ΝΕΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ανταποκρινόμενη στην διεθνή τάση για διεύρυνση και διαφοροποίηση του τουριστικού της προϊόντος, τα τελευταία χρόνια, η Ελλάδα προσφέρει ελκυστικά πακέτα και υπηρεσίες εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Με την βοήθεια σημαντικών κρατικών επενδυτικών κινήτρων οι επιχειρηματίες δημιουργούν υποδομές και υπηρεσίες σχετικές με τον τουρισμό υγείας, τον θρησκευτικό τουρισμό, τον γαστρονομικό τουρισμό, τον αθλητικό τουρισμό και τον οικοτουρισμό και αγροτουρισμό.

Σύμφωνα με πρόσφατες έρευνες, (2008) ένα σημαντικό ποσοστό (άνω του 25%) ευκατάστατων με υψηλό μορφωτικό επίπεδο Ευρωπαίων ταξιδιωτών αναζητούν πρωτότυπες βιωματικές εμπειρίες και τουριστικές υπηρεσίες πέρα από το τρίπτυχο ήλιος, θάλασσα, φιλοξενία.

Η Ελλάδα μπορεί να προσφέρει πληθώρα τέτοιων εμπειριών εκμεταλλευόμενη την ποικιλότητα των τοπίων της, τους φυσικούς της πόρους, τον πολιτισμικό και ιστορικό της πλούτο, καθώς και την

παράδοση, τα ήθη και τα έθιμά της. Όλα τα προηγούμενα, συνδυασμένα με νεωτεριστική επιχειρηματικότητα, μπορούν να αναδείξουν πρωτότυπες κερδοφόρες επενδυτικές ευκαιρίες.

Πλεονέκτημα των εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι η δυνατότητα τους να προσελκύουν τουρίστες καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου με αποτέλεσμα να δημιουργείται μια σταθερή πηγή εσόδων και απασχόλησης.

Πλεονεκτήματα Επένδυσης στον Εναλλακτικό Τουρισμό

- Ποικίλο φυσικό περιβάλλον εξαιρετικής ομορφιάς
- Αυξανόμενη ζήτηση για νέες τουριστικές εμπειρίες οδηγούν σε ευοίωνες προοπτικές ανάπτυξης
- Εξαιρετικός πολιτισμικός και ιστορικός πλούτος
- Αναπτυγμένη υφιστάμενη τουριστική υποδομή η οποία μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά και να υποστηρίζει προϊόντα εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Στόχος της Τουριστικής Στρατηγικής της χώρας μας είναι να μετατρέψει τον πλούτο των πόρων της σε πρότυπα, μοναδικά τουριστικά προϊόντα με την σύμπραξη Ελλήνων και ξένων επενδυτών.

Προκειμένου να εξυπηρετήσει την στρατηγική της αυτή, η Ελληνική κυβέρνηση έχει θέσει ως προτεραιότητά της και ενθαρρύνει την ανάπτυξη τουριστικής υποδομής νέων μορφών εναλλακτικού τουρισμού οι οποίες συμπληρώνουν το παραδοσιακό τουριστικό προϊόν της χώρας. Η Ελλάδα προσελκύει ετησίως περισσότερους από 17 εκατομμύρια επισκέπτες.

4.1.1 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Αυτή η ήπια μορφή του τουρισμού χαρακτηρίζεται ως το πιο ευαίσθητο κομμάτι της τουριστικής αγοράς. Το γεγονός αυτό δημιουργεί

την αντίστοιχη ευθύνη για τους κατά κύριο λόγο για τους τουριστικούς επιχειρηματίες ως προς την προσφορά υπηρεσιών προς την εξειδικευμένη αυτή τουριστική αγορά.

Το μέγεθος της πελατείας του είναι πολύ μεγάλο (ιδιαίτερα από συνταξιούχους, οι οποίοι αναζητούν ήπια κλίματα, κυρίως εκτός των μεγάλων πόλεων) για λόγους υγείας.

4.1.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο τουρισμός ως κοινωνικό αγαθό έγινε και ανάγκη για όλους τους ανθρώπους. Αυτή την απαίτηση και ανάγκη έρχεται να υπηρετήσει ο κοινωνικός τουρισμός ο οποίος απευθύνεται σε όλα τα στρώματα του πληθυσμού και ιδιαίτερα σε εκείνα με χαμηλά εισοδήματα.

Πρόκειται ιδιαίτερα σε ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού όπως π.χ. σε ανέργους, άτομα με ειδικές ανάγκες, πολύτεκνους, γυναίκες και άνδρες εν χηρεία, πρόσφυγες και γενικότερα σε άτομα με ιδιαίτερα οικονομικά προβλήματα, οι οποίοι αποτελούν τους δικαιούχους του κοινωνικού τουρισμού.

Οι φορείς που επιδοτούν και υποστηρίζουν το πλαίσιο ανάπτυξής τους είναι σε ευρωπαϊκό επίπεδο η Ε.Ε., σε εθνικό επίπεδο ο Ε.Ο.Τ., η εργατική εστία και η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, σε περιφερειακό επίπεδο οι Νομαρχίες και τέλος σε τοπικό επίπεδο οι Ο.Τ.Α. (Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης) με την συμπληρωματική υποστήριξη των αναπτυξιακών εταιριών τους.

Η επιδότηση του κοινωνικού τουρισμού καλύπτει όλες τις δαπάνες του ταξιδιού (έξοδα μεταφοράς, διαμονής, διατροφής, εκδρομών κ.λπ.).

Επίσης σε ορισμένες περιπτώσεις έχουμε και χορήγηση επιδόματος διακοπών³.

4.1.3 ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Αποτελεί μια από τις σημαντικότερες μορφές ήπιου τουρισμού κυρίως σε χώρες που το συγκριτικό τους πλεονέκτημα είναι η θάλασσα. Περιλαμβάνει δραστηριότητες όπως π.χ. θαλάσσιες περιηγήσεις, και το ναυτικό αθλητισμό.

Η πραγματοποίηση αυτών των δραστηριοτήτων γίνεται μέσα από διάφορους τύπους σκαφών (κρουαζιερόπλοια, θαλαμηγούς, φουσκωτά, ιστιοφόρα), τους χώρους ελλιμενισμού (μαρίνες), και τις υπηρεσίες που παρέχονται σε αυτές (φύλαξη, παροχή καυσίμων, καταστήματα ναυτιλιακών ειδών).

Οι μεγάλες αγορές για τις κρουαζιέρες είναι η Καραϊβική, η Μεσόγειος, τα Αρχιπέλαγα της Ινδονησίας και Πολυνησίας, η Βόρειος Θάλασσα. Η οργάνωσή της γίνεται από τους αντίστοιχους tour operators. Αυτή η τουριστική δραστηριότητα χαρακτηρίζεται για την πολυτέλεια άνεση και χλιδή και διαθέτει ένα αυστηρό πρόγραμμα. Ο θαλάσσιος τουρισμός με τις κρουαζιέρες συνδυάζεται και με άλλες μορφές τουρισμού όπως τον θρησκευτικό τουρισμό, πολιτιστικό τουρισμό, αφού το πρόγραμμα της κρουαζιέρας διαθέτει επισκέψεις σε μνημεία των λιμανιών / πόλεων, τοπικές αγορές, εξωτικούς τόπους, παραδοσιακά λιμάνια. Η διάρκεια ποικίλει από τρεις μέρες έως ένα μήνα. Ο θαλάσσιος τουρισμός πραγματοποιείται και με πλοία της γραμμής που συνδέουν τα

---

³ Λαγός Δ. (2005). *Δυνατότητες ανάπτυξης του Ελληνικού Συνεδριακού Τουρισμού σε Περιφερειακό Επίπεδο*. 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο της HAPCO για τον Συνεδριακό και Επαγγελματικό Τουρισμό, Βιβλίο Πρακτικών, σελ. 102-108, Αθήνα.

διάφορα λιμάνια μιας χώρας. Η μορφή αυτή είναι μαζική και το ταξίδι χαρακτηρίζεται κουραστικό, δύσκολο και δαπανηρό.

4.1.4 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΓΕΙΑΣ

Η τουριστική αυτή δραστηριότητα απευθύνεται είτε α) σε άτομα που πάσχουν από κάποια ασθένεια είτε β) από άτομα υγιά που χρειάζονται μια ανανέωση από το στρες των καθημερινών ρυθμών των μεγαλουπόλεων.

Ο τουρισμός υγείας αναπτύσσεται κυρίως σε περιοχές που είναι προικισμένες από την φύση με φυσικούς πόρους (θερμές πηγές) και τεχνητούς (κέντρα υγείας, θαλασσοθεραπεία κ.λπ.) .

Στον τουρισμό υγείας εκτός από την κάλυψη των παθήσεων και χαλάρωσης δίνεται η δυνατότητα στους επισκέπτες να αναπτύξουν και άλλες τουριστικές δραστηριότητες όπως περιπάτους, αθλητικές, πολιτιστικές κ.α.

Αυτή η μορφή του τουρισμού συνδυάζεται και με άλλες μορφές τουρισμού όπως τον αθλητικό τουρισμό, τον πολιτιστικό, κοινωνικό με τις επιχορηγήσεις σε χαμηλόμισθους συνταξιούχους για λουτροθεραπείες. Επίσης επιδοτήσεις γίνονται και από ασφαλιστικούς οργανισμούς διαμέσου των προγραμμάτων που προσφέρουν (κέντρα αποθεραπείας, π.χ. κούρα στη Γερμανία, Γαλλία).

4.1.5 ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η ανάγκη ενημέρωσης και επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων αυξάνει όλο και περισσότερο. Άτομα που συνδέονται με κοινά ενδιαφέροντα και κοινούς στόχους, συνεδριάζουν, συσκέπτονται, συναποφασίζουν.

Επειδή δεν είναι δυνατόν, πάντα τα άτομα αυτά όταν συνεδριάζουν να προέρχονται από τον ίδιο γεωγραφικό χώρο, γι' αυτό καθορίζουν με κάποια κριτήρια έναν κοινό τόπο για την συνάντησή τους.

Η μετακίνηση αυτή είναι τουριστική μετακίνηση, που σε συνάρτηση με τον ταξιδιωτικό σκοπό αποτελεί αυτό που λέμε «συνεδριακό τουρισμό».

Συνέδριο ονομάζεται η συνάρτηση ατόμων με κοινά ενδιαφέροντα και ιδιότητα με σκοπό τη συζήτηση και ανάπτυξη κοινού θέματος και ενδεχομένως τη λήψη αποφάσεων.

Ο συνεδριακός τουρισμός θεωρείται μια εναλλακτική μορφή τουρισμού την οποία οι σύνεδροι εξαιτίας των ήπιων εναλλακτικών προϊόντων (πολιτιστικά, ιστορικά, περιβαλλοντικά), και οι επιχειρηματίες που φιλοξενούν τα συνέδρια, αλλά και οι δημόσιοι τουριστικοί φορείς που δημιουργούν κίνητρα εναντίον της τουριστικής εποχικότητας (φθηνά εισιτήρια στους πολιτιστικούς χώρους, φθηνές τιμές διαμονής) ή συνδυασμό δραστηριοτήτων στα πλαίσια του συνεδρίου.

4.1.6 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Ο τουρισμός εκθέσεων πρόκειται ουσιαστικά για μια μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται δυναμικά ολοένα και περισσότερο. Σε αυτήν υπάγονται κάθε είδους εκθέσεις που συνήθως οργανώνονται σε μεγάλα αστικά κέντρα, ώστε οι επισκέπτες τους να μπορούν να συνδυάσουν την επαγγελματική τους ενημέρωση με κάποια μορφή τουρισμού, όπως για παράδειγμα τουρισμό πόλης, μορφωτικό τουρισμό κ.λπ.

Για την ανάπτυξη του τουρισμού εκθέσεων απαιτείται εκτός άλλων και η δημιουργία της κατάλληλης υποδομής και ανωδομής και συγκεκριμένα σύγχρονων εκθεσιακών χώρων, που να είναι κατάλληλα εξοπλισμένοι και να διαθέτουν τους αναγκαίους βοηθητικούς χώρους, δηλαδή

εστιατόρια, καφετέριες, ταχυδρομείο, γραφείο εξυπηρέτησης επισκεπτών, χώρους στάθμευσης αυτοκινήτων, ιατρείο κ.λπ.

4.1.7 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΟΛΗΣ

Ο τουρισμός πόλης πρόκειται για μια μορφή τουρισμού που έχει σαν κύριο χαρακτηριστικό ότι τα άτομα που μετέχουν σε αυτόν ταξιδεύουν σε μια πόλη και την περιηγούνται για μερικές ημέρες, συνήθως τρεις έως τέσσερις. Οι περιηγήσεις αυτές συνδέονται άμεσα με το μορφωτικό τουρισμό και ιδιαίτερα με διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα, ενώ τα επαγγελματικά ταξίδια παίζουν και αυτά με τη σειρά τους σημαντικό ρόλο.

Ο τουρισμός πόλης πραγματοποιείται κατά κύριο λόγο από άτομα ανώτερης μορφωτικής και εισοδηματικής στάθμης, που κατοικούν κατά το πλείστο σε μεγάλα αστικά κέντρα και που ταξιδεύουν τις περισσότερες φορές χωρίς να συνοδεύονται από τις οικογένειές τους. Τα ταξίδια αυτά οργανώνονται σε μεγάλο ποσοστό από tour operators και αεροπορικές εταιρίες.

Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι ένας ακόμα πόλος έλξης για πολλά άτομα που κάνουν αυτής της μορφής τουρισμό, είναι η νυχτερινή ζωή, η διασκέδαση, τα ψώνια, οι ενδιαφέρουσες εκδρομές και τέλος το ωραίο περιβάλλον.

4.2 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΛΑΚΩΝΙΑ

Οι υπάρχουσες μορφές τουρισμού στον νομό της Λακωνίας είναι οι παρακάτω:

4.2.1 ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Για την έννοια του αγροτουρισμού έχουν δοθεί πολλοί χαρακτηρισμοί όπως π.χ. τουρισμός υπαίθρου, αγροτικός τουρισμός, πράσινος τουρισμός κ.λπ.2 Ο αγροτουρισμός ως τουριστική δραστηριότητα εμφανίζεται στις αγροτικές περιοχές με την μορφή τουριστικών καταλυμάτων (ενοικιαζόμενα δωμάτια ή παραδοσιακοί οικισμοί), τα οποία είναι κατάλληλα εναρμονισμένα με τα οικεία χαρακτηριστικά περιβάλλοντος τους με σκοπό την εξυπηρέτηση τις ανάγκες της μορφής αυτής του τουρισμού.

Τα άτομα αυτά τα οποία χρησιμοποιούν αυτή την μορφή τουρισμού είναι συνήθως μορφωμένα, ηλικιωμένοι ή ερευνητές που η οικονομική τους δυνατότητα είναι μεγάλη για το λόγο ότι βρίσκονται σε ένα στάδιο της ζωής στο οποίο επιβαρύνονται από τις οικογενειακές δαπάνες αλλά και από άτομα με χαμηλό εισόδημα. Η διάρκεια των διακοπών ποικίλει ανάλογα με την επιθυμία των επισκεπτών και μπορεί να μεταβληθεί π.χ. μπορεί να είναι ένα Σαββατοκύριακο μέχρι 10-30 μέρες. Ο αγροτουρισμός είναι αντί - εποχικός και παρακολουθεί όλες τις φάσεις της Γεωργίας με τις συνεπαγόμενες εκδηλώσεις της αγροτικής ζωής. Η προέλευση των ατόμων είναι κυρίως από το εσωτερικό της Χώρας αλλά υπάρχουν και οι «εξωτερικοί τουρίστες» (από άλλη Χώρα). Οι τόποι όπου βρίσκονται τα αγροτουριστικά καταλύματα είναι κοντά στα μεγάλα αστικά κέντρα ενώ οι προσβάσεις σε αυτές γίνονται είτε με ιδιωτικά τους αυτοκίνητα είτε με Δημόσιες συγκοινωνίες.

Ο αγροτικός οικοδεσπότης παρέχει στον φιλοξενούμενο – τουρίστα στέγη στην παραδοσιακή της μορφή έτσι ώστε να τον κάνει να αισθανθεί ως κάτοικος της υπαίθρου. Η διαδεδομένη αυτή μορφή τουρισμού δίνει την δυνατότητα στον επισκέπτη να συμμετέχει και αυτός όπως τον ντόπιο αγρότη, στην παραγωγική διαδικασία των αγροτικών προϊόντων π.χ. της

ντομάτας, της πατάτας, οπωροκηπευτικών προϊόντων, την ανταλλαγή τεχνογνωσίας μέσα από εκπαιδευτικά σεμινάρια για τον τρόπο καλλιέργειας και συγκομιδής και τέλος από την δοκιμή φρούτων ή χυμών, δηλαδή απόλαυση προϊόντων κατευθείαν από τη φύση. Ο αγροτουρισμός μπορεί να συνδυάσει και άλλες μορφές τουρισμού όπως του φυσιολατρικού, ορειβατικού, κυνηγετικού κ.λπ.

Για να εφαρμοστεί ο αγροτουρισμός σε μια περιοχή απαιτούνται και κάποιες προϋποθέσεις όπως:

Ø Παραγωγή: Υλικοτεχνική υποδομή για τις δραστηριότητες του αγροτουρισμού.

Ø Υποδομή μόνιμων τουριστικών καταλυμάτων: Ενοικιαζόμενα δωμάτια σε αγροτικές κατοικίες, ξενώνες, παραδοσιακοί οικισμοί, πρόγραμμα οργανωμένων συγκροτημάτων παραδοσιακών σπιτιών.

Ø Συμπληρωματική υποδομή αγροτουρισμού.

Ø Κατάρτιση, έρευνα και εκπαίδευση.

Ø Φορείς και υπηρεσίες οργάνωσης της υποδομής.

Ø Πρόγραμμα για την προστασία και ανάπτυξη χειροτεχνικών και καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων στον αγροτικό χώρο.

Ο αγροτουρισμός ως μορφή ήπιου τουρισμού διακρίνεται ιδιαίτερα λόγω της ελληνικής πλούσιας αγροτικής ζωής που χαρακτηρίζεται από μια ποικιλία προϊόντων. Δίνει τη δυνατότητα και την ευκαιρία στις περιοχές που δεν έχουν αξιοποιηθεί τουριστικά να προβάλλουν το φυσικό τους περιβάλλον και την πολιτιστική τους παράδοση. Παράλληλα λειτουργεί και ως συμπληρωματικό εισόδημα για τον ντόπιο πληθυσμό ενώ για τους επισκέπτες δίδεται η δυνατότητα να έρθουν πιο κοντά και άμεσα με την φύση (Φύση, Φιλία, Φιλοξενία).

Κάθε αγροτουριστική ανάπτυξη πρέπει να επιτυγχάνει το σημείο ισορροπίας ανάμεσα στις ανάγκες και παροχές των επισκεπτών και του οφέλους των αγροτών, και να γίνεται σύμφωνα με τις αρχές της αειφορίας.

Κάθε μορφή βιομηχανοποίησής του κυρίως από τουριστικούς επιχειρηματίες, οι οποίοι ενδιαφέρονται μόνο για το κέρδος και όχι για την ανάπτυξή του και η εμπορευματοποίηση των αγροτουριστικών προϊόντων τον οδηγούν στον εκφυλισμό του.

4.2.2 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο πολιτιστικός τουρισμός είναι η ήπια τουριστική δραστηριότητα που έχει στόχο την ανάδειξη και αξιοποίηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και των ιστορικών και αρχαιολογικών μνημείων για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή³. Συνεπώς δίδεται η δυνατότητα στον επισκέπτη να έρθει σε επαφή και γνωριμία με το πολιτιστικό πλούτο του τουριστικού προορισμού και την συμμετοχή και παρακολούθηση των πολιτιστικών εκδηλώσεων που απορρέουν από αυτόν.

Αυτό εκδηλώνεται συνήθως με επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικά μνημεία, παραδοσιακούς οικισμούς, κτίρια με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική, παρακολουθήσεις συναυλιών, θεάτρων, όπερας, παραδοσιακών χορών και τραγουδιών, θεατρικών παραστάσεων και τέλος με την συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις όπως π.χ. πανηγύρια, κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες κ.λπ.

Ο πολιτιστικός τουρισμός, ως ήπια μορφή τουρισμού, συνδέεται και με άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού και έχει με αυτές σχέσεις αλληλεξάρτησης ή αλληλοσυμπλήρωσης, όπως π.χ. τον *αγροτουρισμό* (παραδοσιακοί οικισμοί, τοπικά ήθη και έθιμα, τρόπο της αγροτικής

ζωής, τοπική ενδυμασία κ.α.), τον *θρησκευτικό τουρισμό*, αφού η θρησκεία αποτελεί στοιχείο του πολιτισμού (εκκλησίες, μοναστήρια, τελετές), τον *περιπατητικό τουρισμό* (Ευρωπαϊκά μονοπάτια Ε4, Ε6,Ε8, τοπικά μονοπάτια), *εκπαιδευτικός τουρισμός* (μέσα από επαφές με πανεπιστήμια, σεμινάρια, οργάνωση δικτύων και πολιτιστικών ανταλλαγών επιστημόνων, έλευση αρχαιολόγων για ανασκαφές), *τουρισμό πόλεων*(επισκέψεις – γνωριμία με τα πολιτιστικά στοιχεία της πόλης κ.λπ.), *αθλητικό τουρισμό* και *τουρισμό υγείας*.

Τα χαρακτηριστικά της πελατείας αυτής είναι:

- Ø Μέσης και μεγάλης ηλικίας
- Ø Υψηλό οικονομικό επίπεδο
- Ø Υψηλό μορφωτικό επίπεδο
- Ø Ενδιαφέρον για τον πολιτισμό, τα ήθη και έθιμα άλλων λαών, τα γράμματα, τις τέχνες, τις λαϊκές παραδόσεις που προϋπάρχουν και δεν δημιουργείται από τις εμπειρίες τους.

Η Ελλάδα θεωρείται ένας από τους καλύτερους και πιο πλούσιους πολιτιστικούς τουριστικούς προορισμούς και προσελκύει μεγάλο αριθμό τουριστών κάθε χρόνο.

4.2.3 ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ Η ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο τουρισμός αυτής της κατηγορίας απευθύνεται σε όλο το εύρος του εκπαιδευτικού συστήματος και ο αντικειμενικός του σκοπός είναι η μάθηση, δηλαδή η γνωριμία με την ιστορία (ιστορικά και λαογραφικά στοιχεία), το φυσικό περιβάλλον(πανίδα και χλωρίδα),την αρχιτεκτονική κ.λπ.

Εξαιτίας του μορφωτικού του χαρακτήρα, η τουριστική του πελατεία αποτελείται κυρίως από νέους (μαθητές – σπουδαστές – φοιτητές), οι οποίοι ταξιδεύουν και κάνουν τουρισμό με την μαθησιακή τους ιδιότητα. Επίσης, ο τουρισμός αυτός λειτουργεί συμπληρωματικά και με άλλες μορφές τουρισμού, όπως αγροτουρισμό, πολιτιστικό, περιπατητικό, φυσιολατρικό κ.λπ.

4.2.4 ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΟΣ – ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η μορφή αυτή του τουρισμού προσανατολίζεται στην επαφή – γνωριμία και την ανάδειξη των φυσικών πόρων μιας περιοχής μέσα από την ανάπτυξη μιας σειράς δραστηριοτήτων όπως π.χ. επισκέψεις ή περιπάτους σε βιότοπους, ηφαίστεια, σπήλαια, μνημεία της φύσης, θερμοπηγές κ.λπ.

Με τον φυσιολατρικό τουρισμό ο επισκέπτης – τουρίστας έχει την δυνατότητα να έρθει σε επαφή με την πανίδα και χλωρίδα και την γεωμορφολογία μιας περιοχής και να αποκτήσει την αντίστοιχη γνώση για αυτά.

Η μορφή του τουρισμού αυτού συνδέεται και με άλλες μορφές όπως τον περιπατητικό – ορειβατικό τουρισμό, με τον πολιτιστικό και με τον μορφωτικό – εκπαιδευτικό. Η μορφή του είναι αντί - εποχική και η πελατεία του προέρχεται από όλες τις βαθμίδες του πληθυσμού 4.

---

4 Δεληκανάκης, Ι. (2003). *Επενδύσεις στον συνεδριακό τουρισμό. Μύθοι και πραγματικότητα*. Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο «Η προοπτική των συνεδρίων στην Ελλάδα-Εκθεσιακός και Συνεδριακός Τουρισμός», στα πλαίσια της 34^{ης} ΞΕΝΙΑ (ηλεκτρονική έκδοση).

4.2.5 ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο αθλητισμός και τα σπορ έχουν σπουδαία θέση στην ζωή των ανθρώπων και των κοινωνιών και παίζουν σπουδαίο ρόλο στην διαμόρφωση της τουριστικής κίνησης και στους τόπους που προσφέρονται γι' αυτήν την απασχόληση. Άλλωστε αυτή η επίδοση αποτελούσε από την αρχαιότητα μια από τις σημαντικότερες απασχολήσεις του ανθρώπου.

Ο αθλητικός τουρισμός είναι η τουριστική δραστηριότητα η οποία εκδηλώνεται με την διεξαγωγή των αθλητικών εκδηλώσεων (Παγκόσμιο πρωτάθλημα ποδοσφαίρου, στίβου, πανελλήνια και πανευρωπαϊκά πρωταθλήματα, Ολυμπιακοί αγώνες κ.λπ.). Εξαιτίας της παρακολούθησης των εκδηλώσεων που έχουν παγκόσμια εμβέλεια, αφού προσελκύουν μεγάλο αριθμό αθλητών και επισκεπτών από όλο τον κόσμο.

Αποτελεί εναλλακτική μορφή τουρισμού με την οποία οι επισκέπτες αναπτύσσουν παράλληλα με την κύρια τουριστική τους δραστηριότητα και δευτερεύουσες π.χ. αθλητικές αφού επιδίδονται και σε αγωνίσματα του μαζικού τουρισμού (Θαλάσσιο σκι, τένις, πόλο, γκολφ, ιππασία κ.λπ.).

Για την Ελλάδα, «κοιτίδα» του αθλητικού πνεύματος και της παράδοσης από αρχαιοτάτων χρόνων, κορυφαία στιγμή αποτελεί η διοργάνωση των Ολυμπιακών αγώνων, πρόκληση και δοκιμασία συγχρόνως. Και αυτό γιατί τα οφέλη (κοινωνικά και οικονομικά) από μια τέτοια οργάνωση είναι μεγάλα για το κράτος και την αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού με την ανάπτυξη του αθλητικού τουρισμού, την προβολή της χώρας μέσα από τις παράπλευρες δραστηριότητες και την διάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

4.2.6 ΧΕΙΜΕΡΙΝΟΣ – ΟΡΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο χειμερινός τουρισμός είναι η τουριστική δραστηριότητα που συνδέεται με τα χιονοδρομικά κέντρα και γενικότερα με το σύνολο των τουριστικών ενεργειών που διεξάγονται κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Άλλες μορφές που συνδέονται με το χειμερινό τουρισμό είναι ο ορειβατικός τουρισμός και οι διακοπές στα ορεινά θέρετρα (ορεινός τουρισμός), που αποτελούν το σύνολο των δραστηριοτήτων που εκδηλώνονται στις ορεινές περιοχές και διεξάγονται σε όλη την διάρκεια του έτους. Τα αθλήματα αυτά είναι η χιονοδρομία, παγοδρομία, η ελκηθοδρομία και η αναρρίχηση.

Οι τουρίστες αυτής της κατηγορίας τουρισμού προέρχονται από τάξεις με μεγάλη οικονομική επιφάνεια. Πρόκειται για άτομα νεαρής ή μέσης ηλικίας κυρίως εύποροι που ξοδεύουν τρεις φορές περισσότερο από τον μέσο τουρίστα του μαζικού τουρισμού. Συνήθως αφιερώνουν τα Σαββατοκύριακα τους αλλά και μέρος από τις κύριες ή δευτερες διακοπές για να κάνουν χιονοδρομίες. Εξαιτίας της γεωλογικής της μορφολογίας η Ελλάδα είναι μια από τις πιο ορεινές χώρες της Ευρώπης, αφού ο ορεινός πληθυσμός αποτελεί σημαντικό μέρος του συνολικού πληθυσμού. Με βάση αυτό διαθέτει όλες τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Αναφορικά με τον χειμερινό τουρισμό πληροί τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του χειμερινού κυρίως το πρώτο τρίμηνο του έτους (Ιανουάριο – Μάρτιο).

Ο χειμερινός – ορειβατικός τουρισμός αποτελεί μια λύση του μαζικού τουρισμού εξαιτίας του αντιποχικού του χαρακτήρα και μπορεί να συνδυαστεί και με άλλες μορφές του εναλλακτικού τουρισμού (π.χ. αθλητικό τουρισμό, πολιτιστικό κ.λπ.).

4.2.7 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ

Ο τουρισμός περιπέτειας πρόκειται για μια μορφή τουρισμού με έντονο το στοιχείο του απροσδόκητου, του αγνώστου και της έκπληξης. Φωτογραφικά σαφάρι, περιπλανήσεις σε άγνωστες περιοχές, κωπηλασία σε ορμητικούς ποταμούς κ.λπ. αποτελούν μερικά χαρακτηριστικά του γνωρίσματα. Τα άτομα που κάνουν αυτής της μορφής τουρισμό είναι συνήθως νέοι άνθρωποι, κατά κύριο δε λόγο ελεύθεροι επαγγελματίες και στελέχη επιχειρήσεων.

Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ζήτηση για τουρισμό περιπέτειας προβλέπεται να σημειώσει διεθνώς αύξηση, έρχεται δε να καλύψει μια ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου των μεγαλουπόλεων για εκτόνωση από το στρες που του προκαλεί ο σύγχρονος τρόπος ζωής και η ανία της ρουτίνας.

4.2.8 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Αγροτουρισμός είναι μορφή φυγής από την πόλη και το αστικό περιβάλλον και η αναζήτηση της ψυχικής ηρεμίας κοντά σε αυτό. Πράγματι, στην εποχή της μαζικής παραγωγής τουριστικών υπηρεσιών και της τυποποιημένης συμπεριφοράς, όλο και περισσότερο καθίσταται αναγκαία από πολλούς η πνευματική και ψυχική ξεκούραση, μακριά από τα κοσμοπολίτικα τουριστικά κέντρα, τα ψεύτικα χαμόγελα και την τυποποιημένη συμπεριφορά και τα τουριστικά προϊόντα αμφίβολης ποιότητας. Με τον αγροτουρισμό ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να βιώσει εμπειρίες που δεν έχει την ευκαιρία να γνωρίσει στην πόλη, σε ένα εντελώς διαφορετικό περιβάλλον από αυτό που έχει συνηθίσει να ζει, να ανταλλάξει ιδέες και σκέψεις με την οικογένεια που τον φιλοξενεί και

με τον τρόπο αυτό να νιώθει οικείος, να γίνει «ένα» με την αγροτική οικογένεια, να συμμετέχει στη ζωή και στα προβλήματά της.

Ένας από τους κύριους τομείς παραγωγής και εκμετάλλευσης του νομού Λακωνίας είναι η γεωργία και η κτηνοτροφία. Όταν αυτές οι δύο δραστηριότητες αναπτύσσονται σε βαθμό που μπορούν να προσφέρουν τα προϊόντα τους στην τουριστική αγορά, τότε μπορούμε να μιλάμε για παραγωγική συνεργασία του τουρισμού με τον πρωτογενή τομέα της οικονομίας. Προϊόν της συνεργασίας αυτής είναι ο αγροτουρισμός.

Υπάρχει μια συγκεκριμένη τουριστική επιχείρηση, η Αγροτουριστική Α.Ε., η οποία ασχολείται με την αγροτουριστική ανάπτυξη κυρίως της υπαίθρου. Είτε με μορφή συμβουλών προς τους επιχειρηματίες του τουρισμού, είτε με έργα προωθεί την εξέλιξη και ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού σε πολλές περιοχές της Ελλάδος. Στη Λακωνία, σε συνεργασία με τη Νομαρχία, η Αγροτουριστική Α.Ε. Αναλαμβάνει δύο νέα ολοκληρωμένα προγράμματα, τα οποία μάλιστα ανακοινώθηκαν στο πλαίσιο ειδικής ημερίδας που διοργανώθηκε από τη Νομαρχία Λακωνίας στη Σπάρτη με τη συμμετοχή των τοπικών φορέων και Δημάρχων.

Τα προγράμματα αυτά αποσκοπούν:

1. Στην αξιοποίηση των ορεινών όγκων του Ταυγέτου – Μάνης, με έμφαση όχι μόνο στο φυσικό κάλλος, αλλά και στην ιστορικότητα της γύρω περιοχής, που αποτελεί συνδετικό οικονομικό κρίκο μεταξύ των νομών Λακωνίας και Μεσσηνίας. Συγκεκριμένα, ανακοινώθηκε η Υπογραφή Προγραμματικής Διανομαρχιακής Σύμβασης μεταξύ “Αγροτουριστικής” και των δύο νομαρχιών, για την εκπόνηση ενός στρατηγικού σχεδίου δράσεων για την ανάπτυξη και προβολή της περιοχής.

2. Στην εκμετάλλευση και αξιοποίηση της περιοχής Ζάρακα Λακωνίας, με άξονα την ανάδειξη των πολυάριθμων μνημείων βυζαντινού πολιτισμού. Η σχετική μελέτη θα καταρτισθεί ως αφετηρία

της “Ιστορικής Διαδρομής των Παλαιολόγων”, που αρχίζει από το Ζάρακα και καταλήγει στο Μυστρά.

Ο νομός Λακωνίας κατέχει μια από τις πρώτες θέσεις πανελλαδικά στη βιολογική γεωργία. Καλλιεργούνται πολλά στρέμματα κυρίως με ελιές, λεμόνια, πορτοκάλια, σύκα, καρύδια. Επίσης, εκτρέφονται σε βιολογικά πιστοποιημένους χώρους καλλιέργειας αιγοπρόβατα, χοιρινά και πουλερικά. Τα τυποποιημένα βιολογικά προϊόντα του νομού είναι: λάδι, ελιές, κρασιά, μέλι.

Οι υψομετρικές διαφορές και το μικροκλίμα της Λακωνίας, σε συνδυασμό με το έδαφος και τις τεχνικές καλλιέργειας είναι οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την παραγωγή προϊόντων άριστης ποιότητας.

Στη Λακωνία καλλιεργείται η αθηνολιά, που δίνει λάδι εξαιρετικής ποιότητας, η κορωνέικη και άλλες ποικιλίες. Καλλιεργούνται όμως και βρώσιμες ελιές, δηλαδή Καλαμών.

Τα εσπεριδοειδή, μανταρίνια, πορτοκάλια, λεμόνια, είναι καλλιέργεια με ιδιαίτερη οικονομική σημασία για το νομό. Υπάρχει μάλιστα και βιομηχανική μονάδα χυμοποίησης πορτοκαλιών, απ'τις μεγαλύτερες της χώρας. Η επωνυμία «ΧΥΜΟΙ ΛΑΚΩΝΙΑ» έχει να παρουσιάσει χυμούς υψηλής ποιότητας και μάλιστα μια μεγάλη ποικιλία. Είναι εύκολο να τους γευθείτε οπουδήποτε μέσα στο νομό αλλά, να τους βρείτε και σε όλη την Ελλάδα.

Στα Βάτικα, τη Μονεμβάσια, τη Γράμμουσα, το Μαυροβούνι, το Δαφνί, την Ποταμιά και τις Αμύκλες υπάρχουν τα περισσότερα λακωνικά αμπέλια. Τα τελευταία χρόνια οινοποιείες αξιοποιούν την τοπική παραγωγή με εξαιρετικές ετικέτες εμφιαλωμένων κρασιών.

Οι ποικιλίες που καλλιεργούνται είναι αρκετές, όπως Μανδηλαριά, Φωκιανός, Ροδίτης, Αγιωργίτικο, Κυδωνίτσα, Μαυρούδι, Μονεμβάσια, Πετρουλιανός, Μαλαγουζιά, Μαυράκι, Θράψα κ.λπ.

Στον κάμπο από τη Στεφανιά ως τη Γλυκόβρυση, εκτός από πορτοκάλια, καλλιεργούνται και κηπευτικά - ντομάτα, πιπεριά, μελιτζάνα. Η Σκάλα Λακωνίας εξάλλου είναι γνωστή ως «ο Κήπος της Ευρώπης». Στην περιοχή των Μολάων και του Ασωπού αξιόλογη είναι η παραγωγή σύκου. Στα Βάτικα παράγεται εύγευστο κόκκινο κρεμμύδι.

Στα ορεινά χωριά του Πάρνωνα υπάρχει μικρή παραγωγή κάστανου και καρυδιού. Πέρα από τα καλλιεργούμενα είδη η λακωνική γη προσφέρει και αυτοφυή. Ποικίλα και νόστιμα είναι τα άγρια χόρτα. Αξεπέραστα τα αρωματικά φυτά, όπως η ρίγανη και το τσάι του βουνού (Ταϋγέτου και Πάρνωνα). Οι πλούσιες ανθοφορίες αυτοφυών και καλλιεργούμενων φυτών, καθώς και το ευνοϊκό κλίμα σε όλο το νομό επιτρέπουν την παραγωγή άριστης ποιότητας μελιού.

Στην κτηνοτροφία κυριαρχούν τα αιγοπρόβατα, από το γάλα των οποίων παράγεται εξαιρετική φέτα, καθώς και παραδοσιακό γιαούρτι. Υπάρχουν επίσης χοιροτροφικές μονάδες και μονάδες παραγωγής καπνιστού λουκάνικου και παστού χοιρινού με άρωμα πορτοκαλιού.

Οι τοπικοί φούρνοι παράγουν πολλά αρτοσκευάσματα και εξαιρετικά παξιμάδια. Τα τελευταία χρόνια έχουν δημιουργηθεί μικρές βιοτεχνίες που παρασκευάζουν παραδοσιακά ζυμαρικά (τραχανά, χυλοπίτες κ.ά.), με τοπικές πρώτες ύλες. Τα αμυγδαλωτά της Μονεμβάσιας είναι παραδοσιακά γλυκά του οικισμού του Κάστρου. Κάθε νοικοκυριό είχε, παλιότερα, δικές του αμυγδαλιές και έφτιαχνε τα γλυκά του, με πολύ αγνά υλικά -αμύγδαλα, βούτυρο, ζάχαρη και ανθόνερο - φυσικά χωρίς κανένα συντηρητικό. Τα μάλιστα επιτόπου, χωρίς καν να ψηθούν. Τη δεκαετία του '50, η Χαραμή έφτιαξε περίφημα αμυγδαλωτά με δική της συνταγή και στη συνέχεια τα τυποποίησε και τα διέθεσε στην αγορά. Αυτά τα γλυκά διατηρούν τη γεύση τους αναλλοίωτη περίπου ένα μήνα. Θεωρείται γλυκό με λεπτή και φινετσάτη γεύση και δεν συγκρίνεται με

αντίστοιχα άλλων περιοχών. Αυτά τα γλυκά, καθώς και άλλα τοπικά γλυκά, όπως οι σαμουσάδες, σήμερα έχουν τυποποιηθεί.

Πολλές από τις διαδικασίες παραγωγής των παραπάνω προϊόντων μπορεί ο τουρίστας να παρακολουθήσει, ακόμη και να συμμετέχει βοηθώντας τους ντόπιους κατοίκους στις καθημερινές τους αγροτικές εργασίες. Ήδη έχει ξεκινήσει εδώ και 5 χρόνια η ανέγερση αγροτουριστικών καταλυμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΤΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο γίνεται παρουσίαση των πλεονεκτημάτων των περιοχών του νομού, στο τομέα του τουρισμού ώστε να γίνουν αισθητοί οι λόγοι που θα επιλεγθεί ο νομός ως προορισμός κάποιου ταξιδιού.

5.1 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου μπορεί να εξυπηρετήσει σε μεγάλο βαθμό όλες τις κύριες μορφές τουρισμού που προσφέρει σήμερα η χώρα μας. Είτε αυτές αφορούν το παραδοσιακό μοντέλο «Ήλιος και Θάλασσα» ή στρέφονται γύρω από αυτό, όπως ο θαλάσσιος τουρισμός, οι περιηγήσεις και η αναψυχή (π.χ. διασκέδαση, γαστρονομία κ.λ.π) είτε συνθέτουν υπηρεσίες ειδικών απαιτήσεων, όπως ο συνεδριακός τουρισμός, ιαματικός τουρισμός ή τουρισμός ευεξίας-spa, πολιτιστικός τουρισμός, αθλητικός τουρισμός, χειμερινός τουρισμός, προσκυνηματικός-θρησκευτικός τουρισμός, ο αγροτουρισμός κ.α.

Το παραδοσιακό τουριστικό μοντέλο «Ήλιος και Θάλασσα» έχει αναπτυχθεί και εξακολουθεί να αναπτύσσεται στις ακτές της Ανατολικής και της Νότιας Πελοποννήσου. Η στροφή προς την αξιοποίηση των αιγιαλών και των παραλιών αποτέλεσε το αρχικό βήμα για την προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης.

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου εδώ και πολλά χρόνια έχει καταστεί πόλος έλξης για χιλιάδες επισκέπτες, λόγω της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς και του φυσικού κάλλους της. Η Αρχαία Κόρινθος, το Αρχαίο Θέατρο της Επιδαύρου (που φιλοξενεί ένα από τα σημαντικότερα διεθνή φεστιβάλ), το μικρό θέατρο της Επιδαύρου, οι Μυκήνες, η Νεμέα, ο Μυστράς, η Μονεμβάσια, η Μάνη, τα Βυζαντινά μοναστήρια στην Αρκαδία, το Ναύπλιο, η Κορώνη, η Μεθώνη, η ιστορική Πύλος με το ανάκτορο του Νέστορα κ.α.. Οι εν λόγω περιοχές έχουν αναπτύξει την δική τους ισχυρή πολιτισμική σημασία και αποτελούν ξεχωριστούς πολιτισμικούς προορισμούς.

Η Περιφέρεια της Πελοποννήσου προσφέρεται για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Ο αγροτουρισμός αποτελεί μια από τις πιο ουσιαστικές μορφές εναλλακτικού τουρισμού, διότι συνδυάζει στοιχεία και αποδίδει οφέλη που ξεπερνούν το πλαίσιο της συμβατικής τουριστικής δραστηριότητας, συμβάλλοντας στο να αναπτύξει ο άνθρωπος των πόλεων σχέση με το φυσικό, πολιτισμικό και κοινωνικό περιβάλλον του.

Ο αγροτουρισμός ως εναλλακτική μορφή τουρισμού αποτελεί την πιο συμβατή με τα χαρακτηριστικά της Περιφέρειας Πελοποννήσου και εν γένει της χώρας μας. Δεδομένου ότι όλα τα χαρακτηριστικά και παραδοσιακά ελληνικά αγροτικά προϊόντα παράγονται στην Περιφέρεια αρχής γενομένης με την ελιά και το λάδι της, τους αμπελώνες με τις διαφορετικές ποικιλίες και το κρασί τους (π.χ. Νεμέα), καθώς και τα εσπεριδοειδή. Όλα μαζί συνθέτουν μια ιδιαίτερη γαστρονομική κουλτούρα, που σε συνδυασμό με την αναγνωρισμένη αξία της μεσογειακής διατροφής, αποτελούν τη βάση για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

5.2 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

5.2.1 ΜΥΣΤΡΑΣ

Η ιστορία του Μυστρά αρχίζει με την έλευση του Φράγκου Γουλιέλμου Βιλεαρδουίνου, ο οποίος το 1249 οικοδομεί στην κορυφή του φυσικά οχυρού λόφου του Μυζηθρά κάστρο, για να προστατεύσει τις κτήσεις του στην περιοχή. Η ονομασία του λόφου συνδέεται πιθανόν με το σχήμα του, που ομοιάζει με εκείνο του ομώνυμου τυριού ή με το επάγγελμα του ιδιοκτήτη του. Το όνομα πάντως διατηρήθηκε από τους Φράγκους, αλλά με το πέρασμα των χρόνων μετονομάστηκε σε Μυστράς.

Το 1262, οι Φράγκοι αναγκάζονται προκειμένου να απελευθερώσουν τον Γουλιέλμο Βιλεαρδουίνο, να παραδώσουν το ισχυρό τους κάστρο στον βυζαντινό αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο. Από το σημείο εκείνο ξεκινά η γοργή ανάπτυξη της περιοχής και η εξέλιξη του μικρού κάστρου ζωντανή πολιτεία. Το 1289 λόγω της σημασίας του για την περιοχή αποφασίζεται η μεταφορά της έδρας του επαρχιακού Διοικητή από την Μονεμβασία στον Μυστρά.

Το 1349 με απόφαση του Βυζαντινού Αυτοκράτορα, ο Μυστράς γίνεται πρωτεύουσα του Δεσποτάτου του Μορέως, το οποίο περιλαμβάνει ολόκληρη τη νοτιοδυτική Πελοπόννησο. Δεσπότες γίνονται οι δευτερότοκοι γιοι του εκάστοτε αυτοκράτορα και κατάγονται από την οικογένεια των Καντακουζηνών (1349 – 1380/1) ο πρώτος και των Παλαιολόγων (1380/1 – 1460), οι επόμενοι.

Το 1460 και μετά από μία περίοδο ακμής πνευματικής και πολιτιστικής, ο Μυστράς παραδίδεται στους Τούρκους. Με την ίδρυση της πόλης της νέας Σπάρτης, το 1834 με διάταγμα του Όθωνα, οι κάτοικοί του εγκαθίστανται στη Σπάρτη, εγκαταλείποντας την Καστροπολιτεία στο έλεος του χρόνου.

Το Ελληνικό κράτος αναγνωρίζοντας την πολιτιστική σημασία του χώρου τον κηρύσσει με βασιλικό διάταγμα του 1921 ως προέχον βυζαντινό μνημείο. Το 1953 ακολουθεί η απαλλοτρίωση των τελευταίων ιδιοκτησιών στο εσωτερικό της καστροπολιτείας. Η μεγαλύτερη αναγνώριση έρχεται το 1989, από την UNESCO που περιλαμβάνει το Μυστρά στον κατάλογο των μνημείων της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Ο Δήμος Μυστρά ιδρύθηκε με το Ν.2539/1997 «Ιωάννης Καποδίστριας» και άρχισε να λειτουργεί από την 1.1.1999. Ο Δήμος Μυστρά απλώνεται μεταξύ Ταυγέτου και Σπάρτης και συνορεύει βόρεια με το Δήμο Πελλάνας, νότια με το Δήμο Σπάρτης, ανατολικά με το Δήμο Οινούντος και δυτικά με το Νομό Μεσσηνίας.

Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή (2001) ο πληθυσμός του είναι 4608 κάτοικοι και η συνολική του έκταση είναι 131.900 στρέμματα. Περιλαμβάνει συνολικά εννέα (9) Δημοτικά Διαμερίσματα και οκτώ (8) οικισμούς

Ολόκληρος ο Δήμος αποτελεί στην ουσία ένα ανοιχτό μουσείο για όλες τις εποχές, ενώ ταυτόχρονα είναι και θαυμάσιος χώρος αναψυχής, ψυχαγωγίας και περιήγησης.

Ο συνδυασμός του φυσικού περιβάλλοντος, οι κατάφυτοι λόφοι, τα ξεχωριστού κάλλους και φυσικής ομορφιάς τοπία με μνημεία διαφόρων ιστορικών περιόδων και οι βιοτεχνικές εγκαταστάσεις που σώζονται (ελαιοτριβεία, μύλοι) εγγυώνται μια αξιομνημόνευτη επίσκεψη.

Δημοτικό Διαμέρισμα Μαγούλας (έδρα Δήμου)
Ο οικισμός πήρε το όνομά του, σύμφωνα με ορισμένους, από τη λατινική λέξη magus που σημαίνει το μαγικό, το εξαιρετικής ομορφιάς τοπίο. Πραγματικά η περιοχή απλώνεται σε έναν απέραντο πορτοκαλεώνα και ελαιώνα που αναπτύσσεται στις όχθες του ποταμού Κνακίωνα.

Ο επισκέπτης θα αποζημιωθεί από το πλήθος των χώρων πολιτιστικής αναφοράς και των μνημείων της περιοχής.

Οι ναοί της Κοίμησης της Θεοτόκου, του Αγίου Νικολάου, του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, τα εξωκλήσια του Αγίου Γεωργίου, του Αγίου Κωνσταντίνου, της Αναλήψεως, τα παλαιά αρχοντικά, ο πύργος του Σαλβαρά, τα παραδοσιακά ελαιοτριβεία είναι μερικά από αυτά.

Επίσης, το κτίριο του Δημαρχείου, το Σαϊνοπούλειο Αμφιθέατρο με το όμορφο πάρκο και η Ελευθέρα Σχολή Φιλοσοφίας «Ο Πλήθων» που ίδρυσε εδώ ο αείμνηστος ακαδημαϊκός Ιωάννης Θεοδορακόπουλος.

Για όσους αγαπούν τους περιπάτους στη φύση, οι διαδρομές πλάι στα γάργαρα νερά του Κνακίωνα ή ανάμεσα στους λόφους «Ανάληψη» ή στη θέση «Του Έλληνα τ' αχνάρι» αποτελούν ιδανική ευκαιρία για απόδραση.

Στη Μαγούλα – συνοικία Κουσουλιάνικο βρίσκεται και η ιδιωτική συλλογή «Λαογραφικά Εκθέματα» του Σπύρου και Τασίας Παπαδόγιαννη.

Εικόνα 1 : Δήμος Μυστρά

5.2.2 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΠΕΛΛΑΝΑΣ

Η Πελλάνα ιδρύθηκε τον 7ο π.Χ. αιώνα ενώ αναφέρεται στα κείμενα πολλών ιστορικών της αρχαιότητας όπως τον Ξενοφώντα, τον Πλούταρχο και τον Πausανία. Στον αρχαιολογικό χώρο έχουν βρεθεί 6 θολωτοί, λαξευτοί σε βράχο τάφοι και άρα προμυκηναϊκής εποχής. Ο ένας από αυτούς είναι ο δεύτερος σε μέγεθος μετά του Αγαμέμνονα στις Μυκήνες και είναι σίγουρα βασιλικός, κατά πάσα πιθανότητα του Μενελάου ή του Τυνδάρεω. Εικάζεται ότι στον ευρύτερο χώρο υπάρχουν τα ανάκτορα ενός εκ των παραπάνω. Στη θέση Παλαιόκαστρο τα αρχαιολογικά ευρήματα μαρτυρούν την ύπαρξη Ακρόπολης. Ο αρχαιολόγος κ. Σπυρόπουλος, υπεύθυνος ανασκαφών στην Πελλάνα, υποστηρίζει ότι οι αρχαιότητες που παραμένουν κρυμμένες στο χώρο είναι εφάμιλλης αξίας με εκείνες της Βεργίνας.

Εικόνα 2: Δήμος Πελλάνας

5.2.3 ΚΑΣΤΡΟ ΝΕΟΥ ΜΥΣΤΡΑ

Στην κορυφή της Καστροπολιτείας δεσπόζει το Φράγκικο κάστρο με πανοραμική θέα της πεδιάδας της Λακεδαίμονος αλλά και στον ορεινό όγκο του Ταυγέτου.

Καθώς απομακρύνεται από το κάστρο, ο επισκέπτης συναντά το συγκρότημα των πηγών της αρχοντικής οικογένειας των Κρεββατάδων και βαδίζοντας προς το νέο οικισμό του Μυστρά, μπορεί να επισκεφθεί τους βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς ναούς της Αγίας Βαρβάρας, του Αγίου Γεωργίου, των Αγίων Θεοδώρων, του Αγίου Σπυρίδωνα, της Παναγίας της Κρητικιάς, του Αγίου Ιωάννη στη δροσερή τοποθεσία των Βουβάλων, όπου θα σταθεί να ξεδιψάσει στην κρήνη που οι προσκυνητές εκείνης της εποχής κατασκεύασαν.

5.2.4 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΔΗΜΟΥ ΠΕΛΛΑΝΑΣ

Ο Δήμος Πελλάνας αποτελεί νεοσύστατο Καποδιστριακό Δήμο, ο οποίος προήλθε από την συνένωση των εννέα πρώην κοινοτήτων: Αγίου Κωνσταντίνου, Αγόριανης, Αλευρούς, Βορδόνιας, Γεωργιτσίου, Καστορείου, Λογκανίκου, Πελλάνας και Περιβολίων. Ο Δήμος έχει λάβει το όνομά του από τα εξαιρετικής αρχαιολογικής αξίας ευρήματα που υπάρχουν στο αντίστοιχο Δημοτικό Διαμέρισμα. Βρίσκεται στο ΒΔ τμήμα του νομού Λακωνίας και συνορεύει Β με τον νομό Αρκαδίας, Α με τον Δήμο Οινούντος και Δ με τους νομούς Αρκαδίας και Μεσσηνίας.

5.2.5 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΔΗΜΟΥ ΣΜΥΝΟΥΣ

Η ύπαρξη ναού της Αθηνάς (στη θέση του μοναστηριού Παναγίας Γιάτρισσας), τα ευρήματα στην περιοχή Άρπυα (κοντά στο Σελεγούδι), οι

ενδείξεις αρχαίας λατρείας στον ποταμό Σμήνο (Δάκρυ της Βασιλοπούλας και Σπηλιά της Βασιλοπούλας), τα άφθονα και σημαντικά αρχαιολογικά στοιχεία, που σχετίζονται με το αρχαίο έργο ύδρευσης του Γυθείου από τον ποταμό, τα αγάλματα που έχουν βρεθεί στην Πετρίνα και το Προσήλιο, οι κατεστραμμένοι παλαιοί οικισμοί στις θέσεις Γουλιάνικα (Κόκκινα Λουριά), Τζεβελιάνικα (Μέλισσα) και Παλιόχωρα μαρτυρούν την κατοίκηση της περιοχής από τα αρχαία χρόνια. Από τις γραπτές πηγές, τα ιστορικά μνημεία (κάστρα, εκκλησίες, νεκροταφεία), τους θρύλους και τις παραδόσεις προκύπτει ότι τα χωριά του Σμήνου κατοικούνται συνεχώς από τα πρώτα βυζαντινά χρόνια.

5.2.6 ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΔΗΜΟΥ ΦΑΡΙΔΟΣ

Εδώ ήκμασε την Αχαϊκή εποχή η πόλη Φάρις, η οποία γνώρισε μέρες ακμής πριν από την Δωρική Σπάρτη. Στο Δημοτικό Διαμέρισμα Γοράνων βρισκόταν η Αχαϊκή πόλη Αρκίνα, όπου βρέθηκαν θολωτοί τάφοι (συλημένοι). Τέσσερις σημαντικοί δρόμοι ξεκινούν από τα χωριά που βρίσκονται στους πρόποδες του Ταΰγετου και κατευθύνουν τους επισκέπτες στον Ταΰγετο.

5.3 ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΛΟΣ ΚΑΙ ΕΥΦΟΡΕΣ ΠΕΔΙΝΕΣ & ΗΜΙΟΡΕΙΝΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ

5.3.1 ΝΕΟΣ ΜΥΣΤΡΑΣ

Σε απόσταση 5 χλμ. από τη Σπάρτη βρίσκεται ο οικισμός του Νέου Μυστρά, τον οποίο στεφανώνει η ομώνυμη Καστροπολιτεία.

Καθώς ο επισκέπτης θα διασχίσει την πύλη του κάστρου, μπορεί να

ακολουθήσει μία από τις πολλές προτεινόμενες διαδρομές. Ξεκινώντας από την Πάνω Πύλη, με την είσοδό του, θα δει το ναό της Αγίας Σοφίας και το συγκρότημα των Παλατιών. Θα συνεχίσει ως το Μοναστήρι της Παντάνασσας, την Περίβλεπτο, το Μοναστήρι του Βροντοχίου και τέλος, το Μητροπολιτικό ναό, αφιερωμένο στον Άγιο Δημήτριο.

Σύμφωνα με το θρύλο, στο κέντρο του ναού, πάνω στη μαρμάρινη ανάγλυφη πλάκα με το σύμβολο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, το δικέφαλο αετό, γονάτισε ο Δεσπότης του Μυστρά Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, για να δεχθεί το χρίσμα του Αυτοκράτορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, πριν ξεκινήσει το ταξίδι του προς την Κωνσταντινούπολη και την αθανασία.

Για τους λάτρεις του ορεινού τουρισμού από τα δημοτικά διαμερίσματα Μυστρά, Παρορείου, Τρύπης και Πικουλιανικών ξεκινούν λιθόστρωτα μονοπάτια, που οδηγούν στους γειτονικούς οικισμούς Ταυγέτης, Αναβρυτής και Βλαχοχωρίου αλλά και σε διάφορες κορυφές του Ταυγέτου.

Στο Νέο Μυστρά ο επισκέπτης μπορεί να αναζητήσει διάφορα καταστήματα με ενθύμια της επίσκεψής του, εργαστήρι αγιογραφίας, ξενοδοχείο, ξενώνα ή ενοικιαζόμενα δωμάτια για να ξεκουραστεί κάτω από τη σκιά του κάστρου και τις παραδοσιακές ταβέρνες για να απολαύσει νόστιμους μεζέδες.

5.3.2 ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΕΛΛΑΝΑΣ

Η έδρα του δήμου, το Καστόρειο, απέχει από την έδρα του νομού (Σπάρτη) 22χιλ., από την έδρα της Περιφέρειας Πελοποννήσου (Τρίπολη) 82χιλ. και από την Αθήνα 278χιλμ.

Ο Δήμος Πελλάνας είναι κατεξοχήν ημιορεινός δήμος, χτισμένος στην ΒΑ πλευρά του Ταΰγétου, σε υψόμετρο που φτάνει και τα 1.100μ. στον Λογκανίκο.

Διακρίνεται για το καταπράσινο φυσικό του περιβάλλον, τους πανέμορφους οικισμούς, τις άφθονες πηγές καθώς και τα αξιόλογα αρχαία, βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία και τις παλιές εκκλησίες που μπορεί κανείς να επισκεφθεί.

5.3.3 ΔΗΜΟΣ ΣΜΥΝΟΥΣ

Η γεωγραφική θέση των χωριών του Σμήνου και το πολυσχιδές ανάγλυφο του εδάφους με τη συνεχή εναλλαγή των λοφοσειρών, με τις απότομες ρεματιές, τις κλεισούρες και τα διάσελα, τις απόκρυφες σπηλιές, τα δασωμένα σκιερά περάσματα με τις διάσπαρτες πηγές και τα βρυσούλια, σε συνδυασμό με τον δυναμικό και ασυμβίβαστο χαρακτήρα των κατοίκων τους, επηρέασε την ιστορική αναφορά της περιοχής

Στα χωριά του Σμήνου έδρασαν οι πρωτοκλέφτες της υπόδουλης Ελλάδας, που με τον αγώνα τους και με τα κατορθώματα τους δυνάμωσαν την ελπίδα της λευτεριάς και προετοίμασαν τον ξεσηκωμό του 1821. Στην περιοχή της Μέλισσας είχε το μετερίζι του ο Καπετάν Ζαχαριάς ο Μπαρμπιτσιώτης, εκεί που σήμερα λέγεται «στου Ζαχαριά τα χαλάσματα» κοντά στο μοναστήρι της Ηρωϊτσας (Ροϊτσας). Από το ορεινό χωριό του, την Καστάνια και με ορμητήριο τον απόρθητο πύργο του ο ηρωικός Καπετάν Παναγιώταρος Βενετσανάκης προάσπιζε την λευτεριά των χωριών της Έξω Μάνης. Στον πύργο έβρισκαν καταφύγιο οι περίφημοι Κολοκοτρωναίοι. Εκεί έζησε τα παιδικά του χρόνια ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Στη μάχη της Καστάνιας, το 1780, απέναντι σε πολυπληθή τουρκικό στρατό έχασε τη ζωή του ο ίδιος ο

Παναγιώταρος και ο Κωνσταντής Κολοκοτρώνης, ο πατέρας του Γέρου του Μοριά.

Η περιοχή του Δήμου Σμύνους προσφέρεται για επενδύσεις και μονάδες εξυπηρέτησης τουρισμού αναψυχής (περιπατητικού-ορειβατικού), τουρισμού διερχόμενου, τουρισμού προσκυνηματικού και οικογενειακών διακοπών.

Αξιοποιώντας τις πιο πάνω δυνατότητες η Δημοτική Αρχή οραματίστηκε, προγραμμάτισε και υλοποίησε σειρά παρεμβάσεων με στόχο την ποιοτική αναβάθμιση της περιοχής, την εντατικοποίηση της οικονομικής δραστηριότητας αξιοποιώντας προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προς όφελος των δημοτών, όπως την κατασκευή δημοτικού καφεστιατορίου στα Κόκκινα Λουριά, ισόγειας καφετέριας και ξενώνα στην Παλαιόβρυση. Παράλληλα πραγματοποιήθηκαν αναπλάσεις των πλατειών στο σύνολο των Δημοτικών Διαμερισμάτων.

Αξιοθέατα γενικότερου ενδιαφέροντος αποτελούν το δάσος της Βασιλικής στον Ταύγετο, το μοναστήρι της Παναγιάς της Γιάτρισσας, τα χαλάσματα του Καπετάν Ζαχαριά, το Κάστρο της Μπαρδούνιας, η Δεσφίνα και ο ποταμός Σμήνος.

Ο Σμήνος που είναι γνωστός και ως ποτάμι της Μπαρδούνιας (Μπαρδουνοπόταμο) ή ποτάμι της Αγίας Μαρίας, αποτελεί ένα σημαντικό σύνολο πολλαπλού ενδιαφέροντος. Στη διαδρομή που διανύεται ανάμεσα στα χωριά του Δήμου και μέχρι την πηγή του, στην περιοχή της Άρνας, φαίνεται το εντυπωσιακό φαράγγι του και τα παρόχθια υπολείμματα αρχαίων μνημείων που σχετίζονται με το αρχαίο δίκτυο ύδρευσης του Γυθείου (γεφύρια-κανάλια, σήραγγες-κανάλια, πελεκημένα στους βράχους νεραύλακα, τους σκαλισμένους στους βράχους Ηρακλείς, τη σπηλιά της Βασιλοπούλας κ.λ.π.), τα βυζαντινά πετρογέφυρα, τους παλαιούς νερόμυλους και τις νεροδεσιές, τα μυλαύλακα και την πηγή του.

Εικόνα 3: Δήμος Σμύνης

5.3.4 ΔΗΜΟΣ ΦΑΡΙΔΟΣ

Στην κοίλη Λακεδαίμονα και στον κεντρικό ανατολικό Ταΰγετο απλώνεται ο Δήμος Φάριδος, ο οποίος προήλθε από την συνένωση 12 Κοινοτήτων. 26 πανέμορφοι οικισμοί πνιγμένοι στο πράσινο σου δίνουν την ευκαιρία να γνωρίσεις έθιμα, παραδόσεις, γιορτές. Να περπατήσεις σε πανέμορφα δάση, λαγκάδια, μονοπάτια, βουνοπλαγιές, να επισκεφθείς το Ελληνικό Γεφύρι (Ελληνιστικών χρόνων) μοναδικό σε χρήση στην Ευρώπη, τα ιστορικά μοναστήρια της Ζερμπίτσας, Καταφυγιώτισας, Γόλας και Κούμπαρη καθώς και τον παραδοσιακό οικισμό Κουμουστά.

Το τοπίο που διαμορφώνεται από τις εναλλαγές των ορεινών όγκων, δασών, φαραγγιών και χειμάρρων, προσδίδει στην περιοχή ιδιαίτερο φυσικό κάλλος και προσελκύει εναλλακτικές μορφές τουρισμού που σχετίζονται με το περιβάλλον και ορεινές αθλητικές δραστηριότητες (ορειβασία, περιπάτους, ποδηλασία κ.λ.π.). Ο τόπος αυτός κατοικείται από την αρχαιότητα.

Εικόνα 4: Δήμος Φάριδος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΗΣ ΤΟΥ LIFE ΣΤΗΝ

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο παρουσιάζεται η συμβολή του προγράμματος Life στο νομό Λακωνίας από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Ινστιτούτο Αστικής & Αγροτικής Κοινωνιολογίας

6.1 ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ LIFE

Οι βασικοί στόχοι του LIFE, σύμφωνα με τον αρχικό σχεδιασμό και τη φιλοσοφία υλοποίησής του, συνοπτικά ήταν:

α) Η επιλογή, ο σχεδιασμός και η εφαρμογή τεχνολογιών φιλικών προς το περιβάλλον για τη μείωση της ρύπανσης που προκαλείται στην ευρύτερη λεκάνη απορροής του Ευρώτα από τις γεωργικές δραστηριότητες, τα βιομηχανικά απόβλητα και τα αστικά λύματα.

β) Η ανάπτυξη και η επίδειξη «εργαλειοθήκης» τεχνολογιών αποκατάστασης ποιότητας υδάτων που είναι φιλικές προς το περιβάλλον και η ενσωμάτωση του σχεδιασμού τους στα διαχειριστικά σχέδια της λεκάνης απορροής του Ποταμού Ευρώτα και της παράκτιας ζώνης του.

γ) Η δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων για την ομαλή ενσωμάτωση των προαναφερόμενων παρεμβάσεων στη συνολική κοινωνικο-οικονομική δραστηριότητα και εν τέλει η κοινωνική αποδοχή από πλευράς του τοπικού πληθυσμού των επιπτώσεων που αυτές επιφέρουν.

δ) Η ευαισθητοποίηση του τοπικού πληθυσμού σε θέματα βιώσιμης ανάπτυξης και περιβαλλοντικής προστασίας μέσω της συλλογής, ταξινόμησης και διάχυσης των απαιτούμενων πληροφοριών, ούτως ώστε

να διαμορφωθεί ένα ευνοϊκό κοινωνικό πλαίσιο εφαρμογής αυτών των κατευθύνσεων.

6.2 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΠΙΤΕΥΞΗΣ ΑΥΤΩΝ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ

α) Κατά τη διάρκεια υλοποίησης του Προγράμματος διερευνήθηκαν οι ιδιαίτερες συνθήκες της περιοχής, εντοπίστηκαν οι βασικές πηγές ρύπανσης και οι κύριες δραστηριότητες που την προκαλούν και σχεδιάστηκαν εναλλακτικές λύσεις που θα συντελούσαν στην απορρύπανση της λεκάνης του Ευρώτα.

Στο πλαίσιο αυτό και σε συνεργασία με τους αρμόδιους για τη διαχείριση των υδατικών πόρων φορείς καταστρώθηκε ένα συνολικό σχέδιο αντιμετώπισης τόσο των προβλημάτων της ρύπανσης, όσο και των προβλημάτων που δημιουργούνται από φυσικές αιτίες (λειψυδρία, πλημμύρες, κλπ). Σε σειρά ενημερωτικών εκδηλώσεων, καθώς και σε εξειδικευμένες επιστημονικές ημερίδες παρουσιάστηκε αυτό το ολοκληρωμένο μοντέλο. Ο βαθμός αποδοχής τόσο από πλευράς των εξειδικευμένων στελεχών των τοπικών φορέων, όσο και από πλευράς ευρύτερων τμημάτων του τοπικού πληθυσμού κρίνεται ιδιαίτερα ικανοποιητικός και εκεί ακριβώς στηρίχθηκε το επόμενο βήμα για τη διαμόρφωση ολοκληρωμένου σχεδίου διαχείρισης υδατικών πόρων της λεκάνης απορροής του Ευρώτα.

β) Η υιοθέτηση και επίδειξη τεχνικών λύσεων που στηρίζονται σε τεχνολογίες φιλικές προς το περιβάλλον αναπτύχθηκε λεπτομερώς, με συγκριτική παρουσίαση των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων εφαρμογής του καθενός εναλλακτικού σεναρίου.

Συγκεκριμένα, μεγάλες μεταποιητικές μονάδες της περιοχής εφαρμόζουν πλέον επιλεγμένες κατά περίπτωση αντιρρυπαντικές τεχνολογίες με ικανοποιητικά αποτελέσματα, πραγματοποιούν δε

εκδηλώσεις επίδειξης των εφαρμοζόμενων τεχνικών στους τυχόν ενδιαφερόμενους.

Πρέπει να τονιστεί ότι η διαδικασία διαμόρφωσης των τελικών σχεδίων διαχείρισης των υδατικών πόρων περιλάμβανε επαναλαμβανόμενες συσκέψεις και συναντήσεις με τους εκπροσώπους των τοπικών φορέων (και ιδίως των κατά ΟΤΑ λειτουργούντων ΤΟΕΒ).

Αυτή η διαρκής διαδικασία δημόσιας διαβούλευσης απέδωσε ιδιαίτερος θετικά αποτελέσματα, καθόσον με αυτόν τον τρόπο κατατέθηκαν οι απόψεις των τοπικών φορέων, καταγράφηκαν οι τοπικές ιδιαιτερότητες και ενσωματώθηκαν όλες οι επιμέρους συνιστώσες στον τελικό σχεδιασμό. Παράλληλα, δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για την επίτευξη της ευρύτερης κοινωνικής συναίνεσης, εφόσον οι συμμετέχοντες φορείς είναι αυτοί ακριβώς που με την πρακτική τους διαμορφώνουν την κοινή γνώμη της ευρύτερης περιοχής.

Επισημαίνεται όμως, ότι παραμένει το πρόβλημα του επιμερισμού ευθυνών στους κατά περίπτωση ρυπαντές, συνθήκη που δημιουργείται από την ελλιπή ενημέρωση και το χαμηλό βαθμό περιβαλλοντικής συνείδησης, σε συνδυασμό με την αποφυγή ανάληψης του «κοινωνικού κόστους» που αναπόφευκτα αναλογεί στην εφαρμογή παρόμοιων προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων.

Η διαπίστωση αυτή δεν αναιρεί τη συμβολή του Προγράμματος LIFE, του οποίου όλη η λογική σχεδιασμού και υλοποίησης αποτελεί παραδειγματική και καλή πρακτική. Παράλληλα, οι συμμετέχοντες στο Πρόγραμμα εκπρόσωποι των τοπικών φορέων έχουν πλέον τη δυνατότητα να ασκήσουν το ρόλο τους ως διαμορφωτές της κοινής γνώμης, οπλισμένοι με ισχυρά επιχειρήματα, στηριγμένα ακριβώς στις πρακτικές του Προγράμματος.

γ) Η δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων για την ομαλή ενσωμάτωση των προαναφερόμενων παρεμβάσεων στη συνολική

κοινωνικο-οικονομική δραστηριότητα επιδιώχθηκε να επιτευχθεί μέσω διαφόρων δράσεων του Προγράμματος και συγκεκριμένα:

Ø της διεξαγωγής δύο επαναληπτικών ερευνών, απευθυνόμενων αντιστοίχως στους επαγγελματίες κατοίκους και στους αιρετούς εκπροσώπους των παραεурώτιων δήμων

Ø της εκπόνησης μελετών αναφερόμενων σε επιμέρους τοπικά προβλήματα και ιδιαιτερότητες της περιοχής, όπως οι επιπτώσεις από τα φυσικά φαινόμενα και τις φυσικές καταστροφές (λειτουργία, πλημμύρες, πυρκαγιές), αναγκαία μέτρα για την αντιμετώπισή τους (διερεύνηση δημιουργίας κτηνοτροφικών πάρκων) και βελτιωτικές παρεμβάσεις για την περιβαλλοντική αναβάθμιση (ανακύκλωση)

Ø της πραγματοποίησης τακτικών ενημερωτικών επαφών με εκπροσώπους των τοπικών φορέων, τόσο κυρίως των συμμετεχόντων στην υλοποίηση του Προγράμματος, όσο και άλλων ευρύτερων φορέων σε συγκεκριμένα και εξειδικευμένα θέματα

Ø της διοργάνωσης δημόσιων ενημερωτικών και επιστημονικών εκδηλώσεων και της συμμετοχής σε ανάλογες εκδηλώσεις οργανωμένες από άλλους φορείς και γενικότερα της δημιουργίας ενός μηχανισμού συνεχούς δημοσίου διαλόγου

Τα αποτελέσματα των ερευνών, τα πορίσματα των μελετών και η αμφίδρομη πληροφόρηση που αναπτύχθηκε και λειτουργεί με τους εκπροσώπους του συνόλου της τοπικής κοινωνίας καταδεικνύουν την επιτυχή σε γενικές γραμμές υλοποίηση αυτού του στόχου.

Συγκεκριμένα, από την εικόνα που διαμορφώνεται, προκύπτει το συμπέρασμα ότι σε σημαντικό βαθμό η τοπική κοινωνία ενστερνίστηκε τη φιλοσοφία υλοποίησης του LIFE, αποδέχθηκε την ανάγκη των προτεινόμενων παρεμβάσεων, ιεραρχεί κατά παρόμοιο τρόπο τις απαιτούμενες ενέργειες και τις αναπτυξιακές προοπτικές και τέλος θεωρεί πως η υλοποίηση του LIFE υποδεικνύει την ακολουθητέα

κατεύθυνση και διαμορφώνει προϋποθέσεις για την διεκδίκηση νέων τοπικών αναπτυξιακών προγραμμάτων.

Μάλιστα, η ένταξή τους στην αναπτυξιακή προοπτική της περιοχής γίνεται αντιληπτή κατά τον ίδιο τρόπο με τους στόχους του LIFE και θεωρείται αναγκαία για τη διαμόρφωση ενός συνολικού αναπτυξιακού σχεδιασμού.

δ) Η ευαισθητοποίηση του τοπικού πληθυσμού σε θέματα βιώσιμης ανάπτυξης και περιβαλλοντικής προστασίας επιδιώχθηκε να επιτευχθεί μέσω διαφόρων δράσεων του Προγράμματος και συγκεκριμένα:

Ø του σχεδιασμού και της παραγωγής έντυπου και ηλεκτρονικού ενημερωτικού υλικού, είτε με περιεχόμενο αναφερόμενο στους στόχους και τις δράσεις του Προγράμματος, είτε θεματικά εντοπισμένο σε κρίσιμες συνιστώσες προβλημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, καθώς και της επαναλαμβανόμενης σε τακτά διαστήματα διανομής αυτού του υλικού

Ø της διανομής και διάχυσης του υλικού που προέκυψε από τις προαναφερθείσες μελέτες και έρευνες, καθώς και της παρουσίας του σε θεματικές δημόσιες εκδηλώσεις

Ø της συνεργασίας με τους τοπικούς φορείς περιβαλλοντικής εκπαίδευσης (ΠΕ) και της αξιοποίησης της μακρόχρονης ενασχόλησης και συνεργασίας του ΕΚΚΕ με τους φορείς της ΠΕ σε πανελλαδικό επίπεδο, καθώς και της οργάνωσης εκδηλώσεων και ημερίδων από κοινού με τους φορείς αυτούς

Η αποτίμηση των αποτελεσμάτων που επιτεύχθηκαν μέσω αυτού του πλέγματος δράσεων εμφανίζεται αρκετά θετική, κυρίως στον τομέα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, τόσο γιατί στο συγκεκριμένο πεδίο υπάρχουν, λειτουργούν και εξελίσσονται οι αναγκαίες δομές, όσο και γιατί από δραστηριότητες που αναπτύσσονται στα ιδρύματα όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων, προκύπτουν παράγωγα οφέλη, εφόσον η

ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των νέων σχετικά με περιβαλλοντικά θέματα διαχέεται από τους ίδιους στο σύνολο σχεδόν της τοπικής κοινωνίας.

Θετική, επίσης, αν και με σαφώς βραδύτερο ρυθμό και πολλά κενά ενημέρωσης (και κυρίως εξοικείωσης και εμπειρίας) εμφανίζεται η εικόνα για το σύνολο του τοπικού πληθυσμού. Εδώ, πρέπει να ληφθεί υπόψιν η έλλειψη και ανεπάρκεια παρόμοιων έως τώρα προσπαθειών και ο χαμηλός βαθμός ευαισθητοποίησης του ευρύτερου κοινού, καθόσον τα περιβαλλοντικά προβλήματα κατά το παρελθόν δεν ήταν ιδιαίτερα οξυμμένα και συνολικά η αντιμετώπισή τους δεν αποτελούσε βασική προτεραιότητα τόσο για τις εφαρμοζόμενες πολιτικές, όσο και για τη συνείδηση του πληθυσμού, που είχε να επιλύσει πιο άμεσα βιοτικά προβλήματα.

Στην κατεύθυνση αυτή παρουσιάζεται σημαντική βελτίωση τα τελευταία χρόνια και τόσο το LIFE, όσο και άλλα προγράμματα έχουν σημαντικά συνεισφέρει, παρόλα αυτά όμως, δεν είναι δυνατόν η υλοποίηση μεμονωμένων προγραμμάτων να υποκαταστήσει μια συντεταγμένη εθνική στρατηγική.

6.3 ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΙΜΕΣ «ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ» ΤΟΥ LIFE/EnvFriently

Στο πλαίσιο της υλοποίησης του Προγράμματος LIFE/EnvFriently αναδείχτηκε η αναγκαιότητα παρεμβάσεων και η υιοθέτηση λειτουργιών, που αποτελούν κατά κάποιο τρόπο πειραματικές εφαρμογές και «Καλές Πρακτικές», κατάλληλες να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση και επίλυση αναπτυξιακών προβλημάτων και άλλων περιοχών, Νομών ή Περιφερειών της χώρας.

Οι κυριότερες θεματικές ενότητες, στις οποίες αυτό συνέβη, παρουσιάζονται κατωτέρω:

Ø Τα Σχέδια Διαχείρισης Υδατικών Πόρων έχουν ως κύριο στόχο την προσαρμογή, τόσο του θεσμικού πλαισίου, όσο και των πρακτικών λειτουργιών διαχείρισης, σύμφωνα με την Κοινοτική Οδηγία για το Νερό. Η εφαρμογή της συγκεκριμένης Οδηγίας είναι απαραίτητη προϋπόθεση και υποχρεωτική δέσμευση για όλα τα κράτη-μέλη της Ε.Ε.

Επισημαίνεται ότι το Ολοκληρωμένο Σχέδιο Διαχείρισης Υδατικών Πόρων καταστρώθηκε και ολοκληρώθηκε κατόπιν ανάλυσης των δεδομένων της περιοχής και ως εκ τούτου αποτελεί (εκτός από αναπτυξιακό εργαλείο για το Νομό Λακωνίας) μια πιλοτική εφαρμογή, κατάλληλη να αποτελέσει, με τις αναγκαίες προσαρμογές και ιδιαιτερότητες, Οδηγό Ανάπτυξης παρόμοιων σχεδίων και σε άλλους νομούς της Ελλάδας.

Ø Παράλληλα, οι διαδικασίες δημόσιας διαβούλευσης που ακολουθήθηκαν κατά την υλοποίηση του Προγράμματος διαμορφώθηκαν στην πορεία σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες της τοπικής κοινωνίας (που σε γενικές γραμμές αφορούν τις περισσότερες αγροτικές περιοχές της χώρας).

Συγκεκριμένα αποδείχθηκε ότι οι διαδικασίες δημόσιας διαβούλευσης έχουν μεγαλύτερη κοινωνική αποδοχή και αποδοτικότητα, όταν δεν υπάγονται απλώς στις προδιαγραφές ενός κεντρικού σχεδιασμού από την ερευνητική ομάδα, αλλά αναδεικνύουν τα ιδιαίτερα τοπικά προβλήματα και ακολουθούν στις πρακτικές εφαρμογής τους τον ιδιαίτερο τρόπο λειτουργίας των τοπικών κοινωνιών.

Από την άποψη αυτή, οι άτυπες συναντήσεις με εκπροσώπους όλου του φάσματος των τοπικών φορέων και η προβολή των στόχων του Προγράμματος και των προτεινόμενων μέτρων στους χώρους κοινωνικής

συνεύρεσης (καφεενεία, πανηγύρια, τοπικές γιορτές και εκδηλώσεις) αποδείχτηκαν ιδιαίτερα αποτελεσματικές και κατέστησαν μεγάλο τμήμα του τοπικού πληθυσμού, συμμετέχο στην υλοποίηση του Προγράμματος.

Η σύνθεση των προαναφερόμενων παραμέτρων (Σχέδια Διαχείρισης Υδατικών Πόρων και Δημόσια Διαβούλευση) επιχειρείται να γίνει με τον προτεινόμενο τρόπο λειτουργίας του Παρατηρητηρίου, ως συντονιστικού μηχανισμού των κατά περιοχές ΤΟΕΒ.

Η λειτουργία του Παρατηρητηρίου εντός του πλαισίου της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Λακωνίας επιτρέπει την άμεση συνεργασία με την ΥΕΒ και την από κοινού ανάληψη του προγραμματισμού της εφαρμογής του σχεδίου διαχείρισης υδατικών πόρων.

Η ΥΕΒ είναι σε συνεχή επαφή με τους παραευρώτιους ΟΤΑ και τους αντίστοιχους ΤΟΕΒ, στους οποίους έχει εκχωρήσει τη διαχείριση του συστήματος σε αποκεντρωμένη τοπική βάση, παράλληλα όμως, μπορεί να παρεμβαίνει κεντρικά (όπου αυτό απαιτείται) για την επίλυση αναφυόμενων διαχειριστικών προβλημάτων.

Κατά αυτόν τον τρόπο, είναι εφικτή η διεξαγωγή περιοδικών συσκέψεων σε τακτά χρονικά διαστήματα και η πραγματοποίηση έκτακτων συσκέψεων (όταν προκύπτουν λειτουργικά προβλήματα) υπό την αιγίδα του Παρατηρητηρίου.

Το σχήμα αυτό εξασφαλίζει τη σύνδεση της εφαρμογής του συστήματος διαχείρισης της λεκάνης απορροής του Ευρώτα με την ευρύτερη τοπική αναπτυξιακή προοπτική και τη διαρκή δημόσια συμμετοχή, εφόσον το Παρατηρητήριο θα έχει καταστεί ο κύριος μηχανισμός διάχυσης πληροφοριών στην τοπική κοινωνία.

Συνοπτικά, το Παρατηρητήριο θα έχει την οργανωτική ευθύνη των απαιτούμενων διαδικασιών δημόσιας διαβούλευσης σε σταθερή και συνεχή βάση, εξασφαλίζοντας έτσι την έκφραση των απόψεων κάθε

επιμέρους κοινωνικής ομάδας και εν τέλει τη σύνθεσή τους σε μια συναποφασισμένη ενιαία αναπτυξιακή προοπτική.

Οι προαναφερόμενες «Καλές Πρακτικές» μπορούν να αποτελέσουν υπόδειγμα των αναγκαίων διαδικασιών στα αντίστοιχα θέματα και για άλλα τοπικά αναπτυξιακά σχέδια κατά επιμέρους περιοχές σε όλη την Ελλάδα.

6.4 ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Φιλοδοξία του LIFE αποτέλεσε, εκτός από την επίτευξη των άμεσων προγραμματισμένων στόχων του, η συμβολή στο μελλοντικό αναπτυξιακό προγραμματισμό της Λακωνίας και η δημιουργία προϋποθέσεων για τη συνέχιση και επέκταση των θετικών επιδράσεων της εφαρμογής του και κατά το άμεσο μέλλον μετά τη λήξη του Προγράμματος.

Υπό το πρίσμα αυτό, προτάθηκε και υλοποιήθηκε η λειτουργία του Παρατηρητηρίου Βιώσιμης Τοπικής Ανάπτυξης, στην προοπτική αυτό να αποτελέσει ένα κέντρο πληροφόρησης για τους φορείς και κατοίκους της περιοχής, έναν πόλο συντονισμού και ανάπτυξης επενδυτικών δραστηριοτήτων, καθώς και διερεύνησης νέων επενδυτικών ευκαιριών, ούτως ώστε να καταστεί βασικός αναπτυξιακός μοχλός της περιοχής.

Η έως τώρα λειτουργία του Παρατηρητηρίου, παρά τα λειτουργικά προβλήματα και τις καθυστερήσεις που αυτά επέφεραν, αποτιμάται ως θετική. Πρέπει, όμως, μετά τη λήξη του Προγράμματος και βάσει του μελλοντικού αναπτυξιακού σχεδιασμού της περιοχής, να ενισχυθεί η δραστηριότητά του και να στελεχωθεί κατάλληλα, διότι μόνο έτσι θα επιτελέσει το σημαντικό ρόλο που απαιτείται.

Στο πλαίσιο αυτό, η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και οι λοιποί εμπλεκόμενοι και ενδιαφερόμενοι φορείς θα πρέπει να επικεντρώσουν τις προσπάθειές τους στην ολοκληρωμένη και επιτυχημένη λειτουργία του, γεγονός που θα επιφέρει πολλαπλάσια οφέλη.

Μια άλλη αναπτυξιακή προοπτική, στην οποία έδωσε βάρος το Πρόγραμμα, είναι η ανάπτυξη και επέκταση των βιολογικών καλλιεργειών και η υιοθέτηση από το σύνολο των αγροτών της περιοχής των Κωδίκων Ορθής Γεωργικής Πρακτικής. Στο πεδίο αυτό, ανιχνεύεται μια ελπιδοφόρος προοπτική, με βάση την εμπειρία των ήδη υπαρχόντων βιοκαλλιεργητών και την αποδοτική λειτουργία των μονάδων τους.

Η διεθνής και εγχώρια αυξητική τάση σε ζήτηση βιολογικών και γενικότερα πιστοποιημένων προϊόντων, που απαιτείται πλέον να τηρούν συγκεκριμένες ποιοτικές προδιαγραφές, η άμεση δυνατότητα κερδοφόρων εξαγωγών και τα παράγωγα οφέλη που δημιουργούνται (σε συνδυασμό με αγροτουριστικές και οικοτουριστικές δραστηριότητες) επιβεβαιώνουν ότι η κατεύθυνση αυτή προδιαγράφεται ως μία από τις πλέον δυναμικές και αποδοτικές αναπτυξιακά.

Τέλος, επισημαίνεται ο ιδιαίτερος αναπτυξιακός ρόλος που μπορεί να έχει η εφαρμογή και επέκταση των αντιρρυπαντικών τεχνολογιών από τις μεταποιητικές μονάδες της περιοχής. Η αναπτυξιακή συμβολή τέτοιων προσπαθειών έχει έμμεσα αλλά σαφέστατα θετικά αποτελέσματα, διότι και τα γεωργικά προϊόντα της περιοχής καθιστά ελκυστικά και ανταγωνιστικά, αλλά και στην αύξηση της τουριστικής κίνησης συντελεί.

Παράλληλα, τέτοιες επενδυτικές προσπάθειες προσελκύουν υψηλές εθνικές και ευρωπαϊκές επιδοτήσεις, ενώ τα λεγόμενα «πράσινα προϊόντα» αναμένεται σταδιακά να κυριαρχήσουν στην αγορά και κατά

συνέπεια να καταστήσουν αποδοτικές τις επιχειρήσεις που τα παράγουν
5.

---

5 Αθανασίου, Λ. (2003). *Ο συνεδριακός τουρισμός διεθνώς και στην Ελλάδα*.
Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο «Η προοπτική των συνεδρίων στην Ελλάδα-
Εκθεσιακός και Συνεδριακός Τουρισμός», στα πλαίσια της 34ης ΞΕΝΙΑ
(ηλεκτρονική έκδοση).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΑΞΟΝΕΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΚΛΑΔΟΥ

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο γίνεται μια ανάλυση των αξόνων δράσης του τουριστικού κλάδου μέσα από την διερεύνηση της δυνητικής ζήτησης, της ανάλυσης SWOT και μέσα από την προβολή και προώθηση του τουριστικού προϊόντος.

7.1 ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΔΥΝΗΤΙΚΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ

Εξετάζοντας το τουριστικό προϊόν του Νομού Λακωνίας από την μια και τις δυνητικές αγορές προέλευσης τουριστών από την άλλη προκύπτει ότι οι βασικές προσπάθειες ανάπτυξης του τουρισμού στη Λακωνία πρέπει να επικεντρωθούν στα παρακάτω είδη:

7.1.1 ΑΛΛΟΔΑΠΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ø Προτεραιότητα Α

- Ø Γερμανία
- Ø Μεγάλη Βρετανία
- Ø Σκανδιναβικές Χώρες
- Ø Γαλλία

Στις χώρες αυτές η Ελλάδα και η Λακωνία θεωρούνται ένας γνωστός, ασφαλής και δημοφιλής προορισμός.

Ομάδα – στόχο αυτών των χωρών είναι κυρίως:

- § Οικογένειες με παιδιά
- § Άτομα τρίτης ηλικίας
- § Νέοι εργαζόμενοι ηλικίας 25-35
- § Σχολικός Τουρισμός

§ Μέση και ανώτερη εισοδηματική τάξη

Ø Προτεραιότητα Β

Ø Ολλανδία

Ø Βέλγιο

Ø Αυστρία

Ø Ιταλία

Την ομάδα – στόχο απαρτίζουν οι εξής κατηγορίες:

§ Μέση και ανώτερη εισοδηματική τάξη

§ Οικογένειες με παιδιά

§ Θεματικός Τουρισμός

Ø Προτεραιότητα Γ

Ø Πολωνία

Ø Ρωσία

Ø Τσεχία

Ø Ουγγαρία

Ø Σλοβακία

Ø Λιθουανία

Ø Λετονία

Ø Εσθονία

Ομάδα – στόχο αυτών των χωρών είναι κυρίως:

§ Ανώτερη εισοδηματική τάξη

§ Επιχειρηματίες

§ Ενδιαφέρον για Θρησκευτικό Τουρισμό

Ø Προτεραιότητα Δ

- Ø ΗΠΑ
- Ø Καναδάς
- Ø Αυστραλία
- Ø Ιαπωνία
- Ø Κίνα

Ομάδα – στόχο αυτών των χωρών είναι κυρίως:

- § Μετανάστες ελληνικής καταγωγής
- § Επιχειρηματίες / Ανώτερα στελέχη
- § Συνταξιούχοι

Τους αλλοδαπούς τουρίστες μπορεί να τους φέρει μόνο ο οργανωμένος τουρισμός μέσω των μεγάλων διεθνών Tour Operators, οι οποίοι θα πρέπει να πεισθούν ότι η Λακωνία είναι σε θέση να προσφέρει ικανοποιητικά πακέτα.

7.1.2 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η Λακωνία δεν αποτελεί κατεξοχήν τουριστικό προορισμό για τους Έλληνες. Ακόμη και για αυτούς που επισκέπτονται τη Λακωνία ο μέσος χρόνος παραμονής στο νομό είναι εξαιρετικά μικρός.

Στο σύνολό τους οι Έλληνες δεν κάνουν πολυήμερες διακοπές αλλά κυρίως διήμερες – τριήμερες εξορμήσεις.

Η εσωτερική αγορά της Ελλάδας θα πρέπει παρόλα αυτά να ενταχθεί στην κύρια προτεραιότητα των ομάδων – στόχων, αφού μπορεί να έχει μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης:

- Ø Κοντινή απόσταση από την Πρωτεύουσα
- Ø Δυνατότητα επανάληψης ταξιδιού
- Ø Σχολικός τουρισμός που δεν συμπίπτει με τις περιόδους αιχμής

Η έλλειψη σύγχρονου οδικού δικτύου επιτείνει το πρόβλημα, δεν είναι όμως σίγουρα η βασική αιτία.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα εστιάζεται στην έλλειψη ουσιαστικής και αποδοτικής προβολής του νομού στους κατοίκους της υπόλοιπης Ελλάδας, όπως επίσης και με την ταυτοποίηση της περιοχής με αρνητικά χαρακτηριστικά. (συντηρητική κοινωνία και πρότυπα συμπεριφοράς που δεν συνδυάζονται με την χαλαρότητα και πιθανή ελευθεριότητα που συνεπάγονται οι μέρες των διακοπών.)

Ανταγωνιστικοί προορισμοί δεν θεωρούνται οι γνωστές παραθεριστικές περιοχές (νησιά, Χαλκιδική). Τους προορισμούς αυτούς δεν μπορεί να τους συναγωνιστεί η Λακωνία στο άμεσο μέλλον.

Ανταγωνιστικοί προορισμοί είναι ιδιαίτερα οι υπόλοιποι νομοί της Πελοποννήσου. Και σε αυτή την περίπτωση όμως ο Ν. Λακωνίας έχει συγκριτικό μειονέκτημα έναντι νομών όπως η Κορινθία και η Αργολίδα που δεν είναι άλλο από τη γεωγραφική απόσταση από την πρωτεύουσα.

Για να μπορέσει επομένως η περιοχή να προσελκύσει επισκέπτες είναι προφανές ότι το σύνολο των υπηρεσιών που παρέχονται στο νομό πρέπει να είναι κατά πολύ ανώτερο των ανταγωνιστικών προορισμών.

7.1.3 ΤΑΞΙΔΙΑ ΜΙΚΡΗΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ

• Είναι ένα κομμάτι στο οποίο ο Νομός Λακωνίας μπορεί να έχει ένα μεγάλο μέρος.

• Πρέπει να γνωστοποιηθεί στους Έλληνες τη Λακωνία ως προορισμό του Σαββατοκύριακου. Η Λακωνία δεν υστερεί σε τίποτα συγκριτικά με άλλους τέτοιους δημοφιλείς προορισμούς (π.χ. Πήλιο) παρά μόνο σε διαφήμιση και προβολή.

Û Η εναλλαγή των εικόνων και των τοπίων στο Νομό προσφέρεται επίσης για δυνατότητα επανάληψης του ταξιδιού, αφού κάθε περιοχή έχει να παρουσιάσει κάτι ενδιαφέρον.

Û Η Λακωνία παρουσιάζει σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα ως προς το φυσικό περιβάλλον δεδομένου του ιδιαίτερου ανάγλυφου και των έντονων αντιθέσεων από τα παράλια ως τους ορεινούς όγκους.

7.1.4 ΠΑΡΑΘΕΡΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η ζήτηση για παραθεριστικό τουρισμό εκτιμάται ότι θα αυξηθεί τα προσεχή χρόνια αφενός λόγω της ευκολότερης σύνδεσης με την Αττική, αφετέρου λόγω της εξέλιξης της Λακωνίας ως τουριστικός προορισμός της χώρας (κυρίως).

Κρίνεται επομένως απαραίτητη η επέκταση – ίδρυση ξενοδοχειακών μονάδων ικανών να εξυπηρετήσουν πιο σύνθετες απαιτήσεις των επισκεπτών.

7.1.5 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Για να μπορέσει όμως η Λακωνία να ωφεληθεί ουσιαστικά στην ταχύρρυθμη οικονομική ανάπτυξη και τη δραστική μείωση της ανεργίας στην περιοχή θα πρέπει εκτός από τον παραδοσιακό τουρισμό να αναπτύξει και άλλες μορφές τουρισμού τις λεγόμενες εναλλακτικές.

Οι βασικότερες μορφές εναλλακτικού τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν στη Λακωνία είναι:

- Ø Συνεδριακός /Εκθεσιακός Τουρισμός
- Ø Οικοτουρισμός
- Ø Πολιτιστικός Τουρισμός
- Ø Θρησκευτικός Τουρισμός

- Ø Αθλητικός Τουρισμός
- § Υπαίθριες δραστηριότητες
- § Τουρισμός Υγείας
- § Καταδυτικός τουρισμός
- § Διοργάνωση αθλητικών γεγονότων
- Ø Θεματικός Τουρισμός

✓ Οικοτουρισμός

Συνδυάζει την τοπική οικονομική ανάπτυξη, τη διαφύλαξη της ποιότητας του περιβάλλοντος και την ανάδειξη των φυσικών πλεονεκτημάτων και της ιστορίας της Λακωνίας.

Η προσφορά τουριστικών πακέτων γαστρονομίας, ψυχαγωγίας και ενημέρωσης για τον πολιτιστικό πλούτο που διαθέτει η Λακωνία, πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα για τις τουριστικές επιχειρήσεις της περιοχής, καθώς θα αμβλύνει τη χωροταξική συγκέντρωση της τουριστικής δραστηριότητας και θα εμπλουτίσει το τουριστικό προϊόν.

✓ Πολιτιστικός Τουρισμός

Με αφορμή την επίσκεψη για πολιτιστικά γεγονότα και για μνημεία. Η Λακωνία έχει μια πολύ μεγάλη πολιτιστική κληρονομιά που αν την εκμεταλλευθεί κατάλληλα θα προσελκύσει ένα μεγάλο μέρος της παγκόσμιας τουριστικής κίνησης. Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική, οι παραδοσιακοί οικισμοί, οι εκκλησίες, τα μοναστήρια και οι αρχαιολογικοί χώροι αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά της πολιτιστικής κληρονομιάς και φυσιογνωμίας της Λακωνίας.

Η διατήρηση και η ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αποτελεί συστατικό στοιχείο της τουριστικής ανάπτυξης και της

προσφοράς εναλλακτικών δυνατοτήτων για κάθε είδους τουριστική δραστηριότητα.

Χτισμένα από τους αρχαιολογικούς και βυζαντινούς χρόνους τα κάστρα, οι εκκλησίες, τα τείχη της Λακωνικής γης σηματοδοτούν την ιστορική διαμόρφωση του τόπου μας και αποτυπώνουν τη διαδοχή ιστορικών εποχών και πολιτιστικών προτύπων.

▼ Θρησκευτικός Τουρισμός

Περιλαμβάνει εκκλησίες, μοναστήρια και στη χώρα μας βρίσκεται ακόμα σε αρχικό στάδιο ανάπτυξης. Η Λακωνία είναι ίσως από τις λίγες περιοχές στον κόσμο που μπορεί να αναπτύξει αυτή τη μορφή τουρισμού, καθώς τα μοναστήρια και οι εκκλησίες της αποτελούν θαυμάσια τεκμήρια τέχνης και τεχνικής, που συνδυάζουν την ελληνική ορθόδοξη παράδοση με την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής και της ζωγραφικής στον ελληνικό χώρο.

Σημαντική συμβολή θα έχει μια πιο εντατική προσπάθεια για αναστύλωση και ανάδειξη των παραπάνω μνημείων σε συνεργασία με την Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και την Ελληνική Εκκλησία.

▼ Θεματικός Τουρισμός

Ο Θεματικός Τουρισμός αποτελεί για τους αστικούς προορισμούς τη μοναδική αναπτυξιακή διέξοδο. Προτεραιότητα πρέπει να αποτελέσουν οι συνδυασμοί συνεδριακού και αθλητικού τουρισμού καθώς επίσης και ο πολιτιστικός τουρισμός και τα weekend breaks.

Απαραίτητη προϋπόθεση ανάπτυξης είναι η βελτίωση των παρεχόμενων δημοσίων υπηρεσιών και η εκλογίκευση της τιμολογιακής

πολιτικής. Παραδείγματα αποτελούν τα ωράρια και ο τρόπος λειτουργίας των μουσείων και το ωράριο των εμπορικών καταστημάτων.

V Αθλητικός Τουρισμός

Ως αθλητικός τουρισμός ορίζεται το σύνολο των μορφών ενεργητικής και παθητικής ανάμιξης σε αθλητικές δραστηριότητες.

Οι μορφές αθλητικού τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν στο Νομό Λακωνίας είναι:

1. Υπαίθριες δραστηριότητες

Αφορά εκδρομές του Σαββατοκύριακου που εξορμούν για πολλαπλά σπορ και οίκο-πολιτιστικές δραστηριότητες.

2. Τουρισμός Υγείας

Οι φυσικοί πόροι της Λακωνίας μπορούν να προσελκύσουν εκδρομείς των οποίων η αθλητική δραστηριότητα είναι ήπια και η συμμετοχή μη ανταγωνιστική. Σ' αυτή του τη μορφή ο αθλητικός τουρισμός τείνει προς τον τουρισμό υγείας.

Ο τουρισμός υγείας, η προσπάθεια δηλαδή ενός τόπου να προσελκύσει τουρίστες με την ανάπτυξη υπηρεσιών και εγκαταστάσεων υγείας παράλληλα και επιπρόσθετα με το κύριο τουριστικό προϊόν, συμβάλλει στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και στη διατήρηση της απασχόλησης σε υψηλά επίπεδα κατά τη διάρκεια των χειμερινών μηνών, απευθύνεται δε σε άτομα και ηλικίες υψηλού εισοδηματικού επιπέδου και ηλικιωμένους.

3. Καταδυτικός τουρισμός

Για ένα νομό με χιλιόμετρα ακτών, η απουσία από τις θαλάσσιες τουριστικές δραστηριότητες, του τουρισμού καταδύσεων θα πρέπει να μας προβληματίσει όλους.

Ο τουρισμός καταδύσεων αποτελεί σήμερα αν όχι τον κυριότερο, έναν από τους σημαντικότερους πόλους έλξης τουριστικής κίνησης σε πολλές περιοχές.

4. Διοργάνωση αθλητικών γεγονότων

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν αθλητικά γεγονότα όπως οι μαραθώνιοι πόλεων, τα τοπικά αθλητικά τουρνουά.

7.2 ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT

Η εν λόγω ανάλυση αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό εργαλείο εντοπισμού συγκεκριμένων σημείων της επιχείρησης. Πιο συγκεκριμένα, εντοπίζει δυνατά σημεία (strengths), αδύνατα (weaknesses), ευκαιρίες (opportunities) και απειλές (threats) που χαρακτηρίζουν την επιχείρηση.

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ

- § Ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά
- § Αξιόλογοι Φυσικοί Πόροι
- § Θεσμοθετημένοι Παραδοσιακοί Οικισμοί
- § Βυζαντινά και Αρχαιολογικά Μουσεία
- § Τοπικές εκδηλώσεις και εορτές
- § Κλιματολογικές συνθήκες
- § Πολλαπλές επιλογές διαφορετικού τύπου τουριστικών προορισμών
- § Δυνατότητα πρωτογενή τομέα για παραγωγή υψηλής ποιότητας αγροτικών – βιολογικών προϊόντων
- § Χαμηλοί δείκτες κορεσμού

§ Πολιτική βούληση για χάραξη ολοκληρωμένης Τουριστικής Πολιτικής

§ Αναπτυξιακός Νόμος και Διαρθρωτικά Ταμεία Ε.Ε.

§ Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ

§ Απουσία συντονισμένης και ολοκληρωμένης Επικοινωνιακής Πολιτικής με στόχους, ιεράρχηση και σύγχρονα μέσα.

§ Προβλήματα Συντονισμού στην Υλοποίηση της Τουριστικής Πολιτικής

§ Περιορισμένη χρήση των Νέων Τεχνολογιών

§ Χαμηλοί ρυθμοί απορροφητικότητας επενδυτικών προγραμμάτων (Γ' ΚΠΣ, ΠΕΠ.)

§ Συγκριτικά Χαμηλό Επίπεδο Προσφερόμενων Υπηρεσιών σε σχέση με τις τιμές

§ Ανεπαρκής Λειτουργία και Συντήρηση Αρχαιολογικών χώρων και Μουσείων (π.χ η άσχημη κατάσταση με τα Σπήλαια του Δυρού.)

§ Έλλειψη εξειδικευμένου και καταρτισμένου Προσωπικού στις Τουριστικές Επιχειρήσεις

§ Ανεπάρκεια Υποδομών στις Μεταφορές με αποτέλεσμα την απομόνωση τουριστικών περιοχών

§ Ανεπάρκεια Τουριστικών Υποδομών για Ανάπτυξη Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού

§ Έλλειψη Επενδυτικών πρωτοβουλιών

ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ

§ Λακωνία: Ανταγωνιστικό Τουριστικό Προϊόν με πολλαπλές δυνατότητες

§ Κεφαλαιοποίηση της Αναγνωρισιμότητας της Χώρας από τους Ολυμπιακούς Αγώνες και κυρίως δυνατότητα σύνδεσης της ουσίας της διαφημιστικής καμπάνιας για την Ελλάδα με αυτήν για τη Λακωνία.

§ Νέες αγορές του εξωτερικού (10 νέα μέλη ΕΕ, Κίνα, Ρωσία)

§ Το πρόγραμμα των έργων που βελτιώνει τις μεταφορικές και περιβαλλοντικές υποδομές.

§ Θετικό επιχειρηματικό περιβάλλον με έντονη αίσθηση για Σταθερά Αναπτυσσόμενο Τουριστικό Κλάδο

§ Δυνατότητα αξιοποίησης του Γ' και Δ' ΚΠΣ όπως και του Αναπτυξιακού Νόμου

§ Πολλαπλές ευκαιρίες για Ανάπτυξη Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού

§ Συνεργασία μεταξύ Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα

ΑΠΕΙΛΕΣ

§ Ισχυρός Ανταγωνισμός, τόσο ο διεθνής όσο και ο εσωτερικός

§ Τιμολογιακή Πολιτική (κατά κοινή εκτίμηση οι τιμές των τουριστικών υπηρεσιών στη Λακωνία είναι δυσανάλογα υψηλές).

§ Απομόνωση ορισμένων τουριστικών προορισμών

§ Χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες για την ανάληψη επενδυτικών πρωτοβουλιών

§ Έλλειψη Συντονισμού και Συνεργασίας Κρατικών Φορέων και Ιδιωτών για την Προβολή του Τουριστικού Προϊόντος

7.3 ΠΡΟΒΟΛΗ ΚΑΙ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

Η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Λακωνίας και οι ΟΤΑ πρέπει:

- αυτοβούλως να ενεργήσουν,
- να αυτοχρηματοδοτηθούν,
- να συνάψουν συμφωνίες,
- να ενταχθούν σε προγράμματα,
- να δημιουργήσουν εταιρικές συμπράξεις και συμβάσεις συνεργασίες με τον επιχειρηματικό κόσμο και τους συλλόγους του.

Επιβάλλεται η ύπαρξη πληροφόρησης για την τιμολογιακή πολιτική των ανταγωνιστικών προορισμών:

• Καταγραφή κόστους ειδών και διαμονής σε ανταγωνιστικούς προορισμούς

• Συλλογή στοιχείων για την οικονομική κατάσταση στις αγορές – στόχους ώστε να προβλέπονται οι πιθανές επιπτώσεις σε τιμές όπως η αγοραστική δύναμη ο πληθωρισμός στις χώρες αυτές.

• Πληροφορίες για την χρηματοοικονομική κατάσταση των Tour Operators για να αποφευχθούν αρνητικές συνεργασίες μη αποδοτικές.

Οι ιδιωτικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται σε ένα ευρύ φάσμα με αφετηρία την επενδυτική δραστηριότητα και το κέρδος, είτε σε υφιστάμενες, είτε σε νέες υποδομές και υπηρεσίες. Προβάλλουν το τουριστικό προϊόν της περιοχής και δίνουν έμφαση στον τομέα της ανάπτυξης των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού τους.

Η συνέργεια μεταξύ των τουριστικών επιχειρήσεων κρίνεται απαραίτητη και δίνει μεγαλύτερες δυνατότητες κερδοφορίας. Όταν π.χ. ένα ξενοδοχείο συνεργάζεται με ένα κέντρο εστίασης σε οργανωμένη

όμως βάση, με ανταλλαγή πελατών τότε και το επίπεδο των προσφερόμενων υπηρεσιών είναι καλύτερο και το κέρδος μεγιστοποιείται.

Οι φορείς αυτοί είναι αποδέκτες των δράσεων που εφαρμόζονται στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ και του Αναπτυξιακού Νόμου.

Η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση πρέπει να οργανώσει ημερίδες / σεμινάρια κατάρτισης για τους επαγγελματίες της περιοχής έτσι ώστε αυτοί να πληροφορηθούν για τις δυνατότητες επενδύσεων στην τουριστική βιομηχανία.

Οι Σύλλογοι και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις αναλαμβάνουν δράση σε εξειδικευμένα πεδία, συντελώντας στην προβολή του τουριστικού προϊόντος με έμφαση στις ειδικές μορφές τουρισμού, με στόχο την προώθηση ενός νέου τουριστικού προτύπου και την προβολή νέων τουριστικών προορισμών.

Αναλαμβάνουν ενεργό δράση μέσω της συμμετοχής τους σε έργα / ενέργειες για την προστασία και αναβάθμιση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, στην οργάνωση και προβολή ειδικών μορφών τουρισμού συμβάλλουν στην επίλυση πολιτιστικών και οικολογικών προβλημάτων και υποδομών καθώς και στην περιβαλλοντική εκπαίδευση.

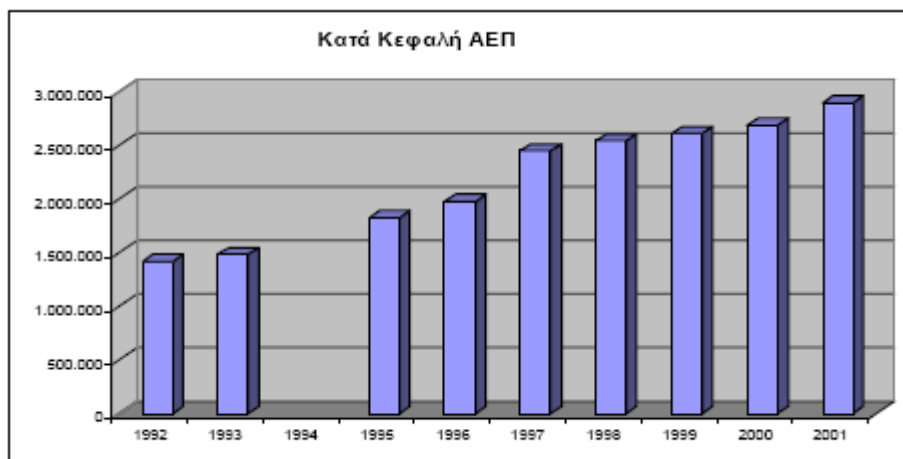
Παραδείγματα τέτοιων συλλόγων είναι ο Ορειβατικός σύλλογος Σπάρτης που διοργανώνει εκδρομές και περιηγήσεις στα μονοπάτια του Πάρνωνα και του Ταΰγétου, ο δικηγορικός και ιατρικός σύλλογος που διοργανώνουν ημερίδες, συμπόσια και συνέδρια, οι φοιτητικές νεολαίες, οι τοπικοί πολιτιστικοί σύλλογοι. Όλοι αυτοί δημιουργούν με τις δραστηριότητές τους τουριστική κίνηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΟΙΚΟΝΟΜΟΤΕΧΝΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

8.1 ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗ ΑΕΠ

Όπως προκύπτει και από το Γράφημα 1 η οικονομία του νομού δείχνει να παρουσιάζει σχετική μεγέθυνση. Το κατά κεφαλή ΑΕΠ μεταξύ 1992-2001 υπερδιπλασιάστηκε.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1. ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗ ΑΕΠ

Η μεγέθυνση όμως που εμφανίζεται στο Γράφημα 1 είναι απόλυτη και σε σχετικά μεγέθη αλλάζει τελείως η εικόνα. Εάν συγκρίνουμε το κατά κεφαλή ΑΕΠ του νομού με το μέσο κατά κεφαλή της χώρας συμπεραίνουμε ότι: α) ο Νομός υστερεί και β) η υστέρηση αυτή αντί να αμβλύνεται παραμένει στα ίδια επίπεδα και σε ορισμένες χρονιές διευρύνεται.

8.2 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Είναι γεγονός και κοινή πεποίθηση πλέον ότι ο αγροτικός χώρος δεν μπορεί να στηριχθεί αποκλειστικά στη γεωργική παραγωγή. Στόχος του προγράμματος δεν είναι η περαιτέρω αστικοποίηση και η εγκατάλειψη της Λακωνικής υπαίθρου. Για το λόγο αυτό στο πλαίσιο αναζήτησης εναλλακτικών αναπτυξιακών προτάσεων θα πρέπει να βρεθούν τρόποι που θα συνδυάζουν τη γεωργική παραγωγή με άλλες πιθανές πηγές εισοδημάτων. Ο Ευρώτας με την ιστορία του, αλλά και την πλούσια περιβαλλοντική του αξία θα πρέπει να αναδειχθεί ως ένα σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα της περιοχής για την ανάπτυξη ενός άλλου μοντέλου τουρισμού.

ΓΡΑΦΗΜΑ 2 ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΛΑΚΩΝΙΑ

Όπως προκύπτει και από το Γράφημα 2 η ανάγκη αλλαγής στην κατεύθυνση προσφοράς του τοπικού τουριστικού προϊόντος είναι μεγάλη. Η αύξηση που είχε η Λακωνία από το 1992 έως το 2000 αντιστοιχεί στην ετήσια αύξηση κάποιου δημοφιλούς τουριστικού

προορισμού. Η αξιοποίηση του Ευρώτα προς αυτή την κατεύθυνση μπορεί να προσφέρει: α) πρόσθετο εισόδημα, β) νέες θέσεις εργασίας, γ) διαρκή τουριστική περίοδο ανεξάρτητη από το δίπολο «ήλιος – θάλασσα» και δ) αναπτυξιακή διέξοδο για τις αγροτικές περιοχές.

Πίνακας 1: Συγκριτικός Πίνακας Διανυκτερεύσεων

	Νομός Λακωνίας		
	Διανυκτερεύσεις Ξενοδοχεία	Διανυκτερεύσεις Camping	Σύνολο Διανυκτερεύσεων
	2005	238.298	91.799
2006	252.035	89.300	341.335

Πηγή: Γ.Γ. ΕΣΥΕ, 2007

Πίνακας 2:

Πληρότητα

Έτος	Νομός Λακωνίας
2005	31,7
2006	31,5

8.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ

Η βασική απασχόληση στην περιοχή είναι στον πρωτογενή τομέα και ιδιαίτερα στην αγροτική παραγωγή. Σημαντικά ασθενής παρουσιάζεται η συμμετοχή της μεταποίησης. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη μεταποίηση απασχολείται λιγότερο από το 4,5% του μόνιμου πληθυσμού. Το ποσοστό είναι μικρότερο και από αυτό των απασχολούμενων στον καθαρό δημόσιο τομέα, χωρίς δηλαδή εκπαίδευση και υπηρεσίες υγείας.

Η τοπική διάρθρωση της απασχόλησης προσφέρει δυνατότητες προσέγγισης του κοινωνικού προφίλ της περιοχής. Ιδιαίτερα όμως αναδεικνύονται τα τοπικά προβλήματα και τις προοπτικές. Είναι γνωστό

το πρόβλημα της αγροτικής παραγωγής στη χώρα, όπως επίσης η ανάγκη αναδιάρθρωσης της παραγωγικής της δομής. Οι όποιες προσπάθειες σε κεντρικό επίπεδο, για να έχουν επιτυχία, θα πρέπει να συνοδεύονται από πολιτικές εφαρμογής και υλοποίησης. Επιπλέον, σε τοπικό επίπεδο, μπορούν να ληφθούν πρωτοβουλίες που να αξιοποιούν τα τοπικά συγκριτικά πλεονεκτήματα, προς την κατεύθυνση των ασφαλών, ποιοτικών, πιστοποιημένων και επώνυμων αγροτικών προϊόντων. Εάν δεν πραγματοποιηθούν οι αλλαγές αυτές, τότε η χώρα, αλλά και η συγκεκριμένη περιοχή, θα αντιμετωπίσει πολλά προβλήματα, όχι μόνο οικονομικά, αλλά και κοινωνικά.

Ειδικότερα, από την ανάλυση των στοιχείων στους παραευρώτιους δήμους παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού απασχολούνται στη γεωργία και συγκεκριμένα στους Δήμους Έλους, Θεραπνών, Κροκεών και Σκάλας τα ποσοστά κυμαίνονται μεταξύ 62 και 66%, ενώ σημαντικά ποσοστά (αλλά μικρότερα) εμφανίζονται και στους υπόλοιπους παραευρώτιους δήμους. Βέβαια, στο Δήμο της Σπάρτης το ποσοστό των απασχολουμένων στη γεωργία ανέρχεται μόλις στο 18,5%,

διότι στην πρωτεύουσα του Νομού είναι αυξημένα τα ποσοστά των απασχολουμένων στη Δημόσια Διοίκηση, Εκπαίδευση και Υγεία, αλλά και στον ευρύτερο τομέα της παροχής υπηρεσιών (χονδρικό και λιανικό εμπόριο, μεταφορές, επικοινωνίες, τουρισμός, κλπ.).

Η μεταποιητική δραστηριότητα παρουσιάζεται συνολικά υποτονική και επικεντρώνεται στις κατασκευές (με τη Σπάρτη και το Μυστρά να εκπροσωπούν το μεγαλύτερο μερίδιο). Ίδια εικόνα παρουσιάζεται και στις βιομηχανικές μονάδες, που μάλιστα περιορίζονται σχεδόν αποκλειστικά στον κλάδο τροφίμων-ποτών. Η προσπάθεια δημιουργίας των προϋποθέσεων για μία βιώσιμη αγροτική ανάπτυξη και για συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού στις εστίες του, αποκτά επομένως ιδιαίτερη σημασία στην περιοχή. Πολλοί είναι οι ερευνητές που

αμφισβητούν τη δυνατότητα της αγροτικής παραγωγής να συγκρατήσει από μόνη της, το σύνολο του αγροτικού πληθυσμού. Ως λύση προτείνουν τη συμπληρωματική ή παράλληλη απασχόληση. Στην περιοχή, η μεγαλύτερη δυνατότητα που υπάρχει σήμερα, παράλληλη ή συμπληρωματικής απασχόλησης είναι στον τριτογενή τομέα (υπηρεσίες, εμπόριο).

Η μικρή όμως συμμετοχή της μεταποίησης και η ανάγκη για καθετοποίηση της τοπικής αγροτικής παραγωγής παρουσιάζει μεγάλες προοπτικές. Εάν προσπαθήσουμε να συνοψίσουμε τα συμπεράσματα από τη διερεύνηση της διάρθρωσης της οικονομικής δραστηριότητας του μόνιμου τοπικού πληθυσμού, θα λέγαμε ότι παρουσιάζει ιδιαίτερα προβλήματα, που δεν απέχουν όμως από τα ανάλογα προβλήματα των αγροτικών περιοχών με ιδιαίτερες όμως προοπτικές.

Το μεγαλύτερο ποσοστό του μόνιμου πληθυσμού της υπό μελέτης περιοχής, είναι το ποσοστό ειδικευμένου τεχνίτη στην αγροτική παραγωγή. Αυτό είναι κατ' αρχήν, διατηρώντας πάντα τις επιφυλάξεις για την αξιοπιστία των στατιστικών δεδομένων, ένα θετικό στοιχείο. Αποδεικνύει τις δυνατότητες δημιουργίας ενός τοπικού παραγωγικού συστήματος το οποίο θα μπορέσει να ενσωματώσει τοπικά διαμορφωμένες δεξιότητες και εμπειρίες, τεχνογνωσία και ευελιξία. Αν σε αυτήν τη κρίσιμη μάζα των εξειδικευμένων τεχνιτών προστεθεί και το καθόλου ευκαταφρόνητο ποσοστό των απασχολούμενων σε «καθαρά» επιστημονικά ή καλλιτεχνικά επαγγέλματα, τότε οι προοπτικές που ανιχνεύονται γίνονται ακόμη πιο ευοίωνες.

Βασικά, όλες αυτές οι κοινωνικές ομάδες για να παραμείνουν στον τόπο, αλλά κυρίως για να «ανθήσουν» χρειάζονται ορισμένες προϋποθέσεις που σχετίζονται τόσο με το αναπτυξιακό και εργασιακό πλαίσιο, όσο και με την ποιότητα ζωής που προσφέρεται στην τοπική κοινωνία. Εάν αυτές οι προϋποθέσεις δεν πληρούνται, τα κοινωνικά αυτά

στρώματα πολύ δύσκολα θα συγκρατηθούν στον τόπο τους, αφού άλλες περιοχές θα δημιουργήσου ελκυστικότερες συνθήκες εργασίας και διαβίωσης.

8.4 ΒΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΟΥ Ν. ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Εάν προσπαθήσουμε να συνοψίσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά του νομού Λακωνίας και τις προοπτικές του θα παρουσιάζαμε τα εξής στοιχεία:

Βασικά Χαρακτηριστικά		
ΕΚΤΑΣΗ: 3,636 Km ²	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ: 99.637	ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ: Σπάρτη
Α.Ε.Π. (2001): 8.481,29€	ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ Α.Ε.Π. ΕΛΛΑΔΑΣ: 0,6%	
ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ: 36,091		
ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΑΕΠ / ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΜΕΙΣ (%):		
	ΑΕΠ	Απασχόληση
Πρωτογενής τομέας:	22,50%	47,92%
Δευτερογενής τομέας:	7,50%	11,22%
Τριτογενής τομέας:	70,00%	40,86%
ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ - ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ:		
Πρωτογενής τομέας:	Εσπεριδοειδή, γάλα, ελαιόλαδο, τομάτες	
Δευτερογενής τομέας:	Βιομηχανία τροφίμων & ποτών, κατασκευές	
Τριτογενής τομέας:	Τουρισμός (θαλάσσιος, οικολογικός, ορεινός)	
ΚΥΡΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΝΟΜΟΥ		

- Φυσικό κάλλος
- Συνδυασμός βουνού & θάλασσας
- Ύπαρξη αρχαιολογικών μνημείων
- Ύπαρξη παραδοσιακών οικισμών
- Εύφορες πεδινές & ημιορεινές εκτάσεις

ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ			
Α.Ε.Π. Νομού (Έτος 2001):	8.481,29€	Συμμετοχή στο ΑΕΠ Ελλάδος:	0,6 %
Διάρθρωση του Α.Ε.Π. ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας (έτος 2001)			
Τομέας	Επίπεδο Νομού	Επίπεδο χώρας	
Πρωτογενής τομέας	22,50%	7,00%	
Δευτερογενής τομέας	7,50%	22,20%	
Τριτογενής τομέας	70,00%	70,80%	
Σύνολο	100,0%	100,0%	
ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ			

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Κυριότερα ορυκτά προς βιομηχανική αξιοποίηση: Μόλυβδος
 Αριθμός βιομηχανικών - βιοτεχνικών καταστημάτων (έτος 2001): 519

Κυριότεροι κλάδοι (έτος 2000)	
Κλάδος	Αξία Πωλήσεων (εκ. Ευρώ)
Βιομηχανία Τροφίμων & Ποτών	38,15
Κατασκευές	23,13
ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	
Κυριότεροι κλάδοι (έτος 2001)	
Κλάδος	Αριθμός επιχειρήσεων
Εμπόριο	1,965
Ξενοδοχεία (κλίνες) (έτος 2003)	68 (3,176)
Χερσαίες Μεταφορές Μέσω Αγωγών	208

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΝΟΜΟΥ

8.5 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

α. Αντιδιαβρωτικά έργα

Οι εκτιμώμενες εκτάσεις με κίνδυνο διάβρωσης του εδάφους (με βαθμό κινδύνου μέτριο, μεγάλο και πολύ μεγάλο) ανέρχονται συνολικά σε 232.677 στρέμματα. Οι προτάσεις για την αντιμετώπιση του κινδύνου διάβρωσης και υποβάθμισης των εδαφών αναφέρονται α) σε επεμβάσεις αποκατάστασης και διαχείρισης της χλωρίδας στις γεωργικές και δασικές εκτάσεις, αλλά και στους βοσκοτόπους, β) στην κατασκευή αντιδιαβρωτικών έργων και γ) σε μέτρα ελέγχου της διάβρωσης. Το συνολικό κόστος των παρεμβάσεων στο πλαίσιο της συγκεκριμένης δράσης ανέρχεται σε **9.503.455 €**

β. Προστασία υδατικών πόρων

Η πυρόπληκτη περιοχή έχει επηρεάσει σε πολύ μεγάλο βαθμό τα επιφανειακά νερά της υδρολογικής λεκάνης του Ευρώτα. Οι επιπτώσεις από τις πρόσφατες πυρκαγιές θα έχουν να κάνουν με:

Ø Την υποβάθμιση ποιότητας νερού για κτηνοτροφική χρήση (πότισμα ζώων).

Ø Τη μείωση & υποβάθμιση νερού για λοιπές κτηνοτροφικές χρήσεις.

Ø Τις ολισθήσεις γαιών βοσκοτόπων & κτηνοτροφικών μονάδων

Ø Την έλλειψη νερού ύδρευσης σε μικρά ορεινά χωριά

Ø Τη μείωση παροχής νερού άρδευσης.

Ø Την πρόκληση ολισθήσεων γεωργικής γης και την εμφάνιση μεγάλων κατολισθήσεων

Οι απαραίτητες παρεμβάσεις και έργα για την αποφυγή των παραπάνω επιπτώσεων προκειμένου να είναι δυνατή η βιώσιμη ανάκτηση του φυτικού και ζωικού κεφαλαίου που καταστράφηκε με τις πυρκαγιές είναι οι εξής:

Ø Προμήθεια δεξαμενών αποθήκευσης νερού ποτίσματος ζώων για κάλυψη

Ø 1.000m³ πόσιμου νερού για 6 μήνες

Ø Αποκατάσταση 30 υδρομαστεύσεων πηγών στην ορεινή και ημιορεινή περιοχή για χρήση στη κτηνοτροφία,

Ø Κατασκευή 10 χαμηλών φραγμάτων συγκράτησης νερού, χωρητικότητας

Ø τουλάχιστον 1500m³, στην ορεινή και ημιορεινή περιοχή,

Ø Έργα διαμόρφωσης των πρανών

Ø Έργα προστασίας πρανών και ρεμάτων

Ø Έργα αποστράγγισης

Ø Μεταφορά & αποθήκευση νερού σε δεξαμενές για 6 μήνες

Ø Έργα αποκατάστασης 10 υδρομαστευτικών έργων πηγών στην ορεινή και ημιορεινή περιοχή, με υψόμετρο > 200 m.,

Ø Διάνοιξη 8 υδρογεωτρήσεων, μέσου βάθους 200m, σε περιοχές με υψόμετρα < 300m

Ø Κατασκευή 10 χαμηλών φραγμάτων συγκράτησης νερού (χωρητικότητας τουλάχιστον 1500m³) στην ορεινή και ημιορεινή περιοχή.

Ø Έργα διαμόρφωσης των πρανών & ρεμάτων

Ø Έργα υποστήριξης πρανών & ρεμάτων

Ø Έργα καλής αποστράγγισης

Ø Έργα αντιμετώπισης μεγάλων κατολισθήσεων. Ο αριθμός των έργων (μελέτη και κατασκευή) που προτείνονται αφορά 6 θέσεις κατολισθήσεων στο σύνολο της πυρόπληκτης περιοχής (194 km²).

Το συνολικό κόστος των απαραίτητων παρεμβάσεων και έργων εκτιμάται σε **6,165.000 €**

8.6 ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΔΑΣΩΝ

Οι άμεσες ενέργειες σε **Δάση και Δασικές Εκτάσεις** του Ν. Λακωνίας περιλαμβάνουν:

(α) κατασκευή αντιδιαβρωτικών έργων (κλαδοπλέγματα, κορμοδέματα, κορμοπλέγματα) μετά την εφαρμογή υλοτομικών εργασιών και σύμφωνα με μελέτες που πρέπει να συντάσσονται άμεσα και με πρόβλεψη των λεπτομερειών για την κατασκευή των έργων και κατά περίπτωση των ενδεδειγμένων παρεμβάσεων,

(β) σύνταξη μελετών προσωρινών αντιπλημμυρικών έργων (ξύλινα φράγματα στις δευτερεύουσες κοίτες των χειμάρρων και άμεση κατασκευή των παραπάνω έργων με τη διαδικασία του κατεπείγοντος),

(γ) σύνταξη μελετών μονίμων αντιπλημμυρικών έργων (σκυρόδομητα ή λιθόδομητα φράγματα) και στη συνέχεια η κατασκευή των παραπάνω προβλεπόμενων έργων.

Ορισμένες πρόσθετες παρεμβάσεις αφορούν την προστασία της φυσικής αναγέννησης, τη σύνταξη μελετών αναδασωτικών έργων, ιδιαίτερα για περιοχές υποβαθμισμένες, κοντά σε οικισμούς και υλοποίηση των προβλεπόμενων από τις παραπάνω μελέτες έργων.

Το συνολικό κόστος των παρεμβάσεων ανέρχεται σε **23.200.000 €** και περιλαμβάνουν τα παρακάτω μέτρα:

- Συντήρηση δασικού οδικού δικτύου
- Αντιπυρικές ζώνες, καθαρισμοί αντιπυρικών ζωνών κτλ.
- Αναδασώσεις
- Αποκατάσταση και βελτίωση βοσκοτόπων

8.6.1 ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

α. Αποκατάσταση ζημιών ελαιοκαλλιέργειας

Ο συνολικός προϋπολογισμός για την αποκατάσταση του φυτικού κεφαλαίου των ελαιοδέντρων και το συνολικό κόστος των ενισχύσεων για την απώλεια παραγωγής υπολογίζεται σε **8.619.235 €** Πιο συγκεκριμένα, στα ελαιόδεντρα με ελαφριές ζημιές η κατάσταση μπορεί να διορθωθεί με ένα μέτριο κλάδεμα της κόμης, Στα ελαιόδεντρα με μέτριου βαθμού ζημιές η κατάσταση μπορεί να αναστραφεί με κλάδεμα ανανέωσης στους βραχίονες ή στον κορμό. Τέλος στα ελαιόδεντρα με σοβαρές ζημιές προτείνεται: (α) η αντικατάσταση των δέντρων με επαναφύτευση, είτε (β) η αναγέννηση με καρατόμηση στο ύψος του λαιμού και εμβολιασμό (για τα εμβολιασμένα σε αγριελιές).

β. Αποκατάσταση ζημιών αμπελοργίας

Στον Νομό Λακωνίας οι καλλιεργούμενες με την άμπελο εκτάσεις ανέρχονται σε 7.413,4 στρέμματα. Από τις παραπάνω εκτάσεις αμπελώνων ζημιές υπέστησαν 65,6 στρέμματα (0,88%) και είναι αμπελώνες με διάφορες ποικιλίες οινοποιίας. Το συνολικό κόστος για την αποκατάσταση όλων των μορφών ζημιάς που υπέστησαν οι αμπελώνες, μέχρις ότου επανέλθουν στην πλήρη παραγωγική τους κατάσταση, ήτοι κόστος εγκατάστασης νέων αμπελώνων, κόστος αναμόρφωσης αμπελώνων και κόστος απωλειών παραγωγής για 4 χρόνια από την έναρξη του ολοκληρωμένου προγράμματος αναμπέλωσης ανέρχεται σε **167.162 €**

γ. Αποκατάσταση ζημιών λοιπών δενδρώδων καλλιεργειών

Η έκταση λοιπών δενδρωδών καλλιεργειών που επλήγησαν ανέρχεται σε 184 στρέμματα. Τα δύο κύρια είδη δέντρων που επλήγησαν με βάση την έκτασή τους ήταν: (α) οι **πορτοκαλιές** (37.1% της συνολικά πληγείσας έκτασης) και (β) οι **συκιές** (35.7% της συνολικά πληγείσας έκτασης).

Το συνολικό κόστος της ανασύστασης των κατεστραμμένων δενδρώδων ανέρχεται σε **58.240 €**

δ. Αποκατάσταση ζημιών στη μελισσοκομία

Από το σύνολο των 24.197 μελισσιών του νομού, κάηκαν από τις πυρκαγιές τα 2.292 (9,5% του συνόλου), από τα οποία τα 1.528 είναι μονώροφα και τα υπόλοιπα 764 διώροφα. Επίσης, 2.300 μελίτσια έχουν υποστεί ζημιά στο 20-80% του πληθυσμού και του γόνου τους. Το συνολικό κόστος αποκατάστασης των ζημιών του μελισσοκομικού τομέα ανέρχεται σε **533.655 €** και περιλαμβάνει κόστη για την αγορά νέων Μελισσοσμηνών και την χορήγηση τροφής στα ζημιωθέντα & εναπομείναντα μελίτσια μέχρι να μπορέσουν να συλλέξουν τροφή μόνα τους.

ε. Αποκατάσταση ζημιών στην κτηνοτροφία

Οι καταστροφές στην κτηνοτροφία ανέρχονται σύμφωνα με τις δηλώσεις στον ΕΛ.ΓΑ. σε 1.279 κεφαλές αιγοπροβάτων, 296 κεφαλές βοοειδών, 4 κεφαλές μονόπλων, 88 στάβλους (συνολικής επιφάνειας 8.429 τ.μ.), 90 σταβλουπόστεγα (συνολικής επιφάνειας 3.731 τ.μ.), 3 αιγοπροβατοστάσια (συνολικής επιφάνειας 102 τ.μ.). Ακόμη με βάση στοιχεία υπηρεσιών του Νομού υπάρχει απώλεια βοσκήσιμων εκτάσεων 129.000 στρεμμάτων.

Η μείωση της Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής στο Νομό, που αντιστοιχεί στην αξία γάλακτος και κρέατος που θα παραγόταν από τα απολεσθέντα ζώα ανέρχεται σε 306.736 €ετησίως. Τέλος, η απώλεια των βοσκήσιμων εκτάσεων ανέρχεται σε 10% των υπαρχουσών στο Νομό πριν τις πυρκαγιές, δηλαδή θα έχουν αναλογικό πρόβλημα πλήρους βόσκησης 79.243 αιγοπρόβατα των πυρόπληκτων περιοχών, για τουλάχιστον 2 χρόνια.

Ο συνολικός προϋπολογισμός για την αποκατάσταση των ζημιών στην κτηνοτροφία ανέρχονται σε **5.513.671 €** και αφορά τις εξής προτάσεις:

Ø Αντικατάσταση ζώων με εγχώριες φυλές (πρόβατα- Καραγκούνικη και Μυτιλήνης, αίγες-Σκοπέλου)

Ø Ανακατασκευή (και αναβάθμιση) σταβλικών εγκαταστάσεων και λοιπών

Ø υποδομών

Ø Διανομή ζωοτροφών λόγω απαγόρευσης της βοσκής

Ø Εγκατάσταση καλλιεργειών χορτοδοτικών φυτών

8.6.2 ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

α. Αποκατάσταση ζημιών στη μεταποίηση

Οι εκτιμώμενες έμμεσες απώλειες στα τυροκομεία του Νομού ανέρχονται στα **406.240 €** εξαιτίας της μείωσης της γαλακτοπαραγωγής κατά 4.062,4 τόνους αιγοπρόβειου γάλακτος και 740 τόνους αγελαδινού λόγω καταστροφής του ζωικού κεφαλαίου και μείωσης της βοσκήσιμης ύλης. Οι εκτιμώμενες έμμεσες απώλειες στα ελαιουργεία του Νομού ανέρχονται στα **104.000 €**. Λόγω των έμμεσων αυτών απωλειών προτείνεται η οικονομική ενίσχυση των ελαιουργείων των πληγησών περιοχών προκειμένου να ανταποκριθούν στις δανειακές υποχρεώσεις τους. Τέλος δεν αναφέρονται απώλειες ως προς τα οινοποιεία του Νομού.

Ο συνολικός προϋπολογισμός για την ενίσχυση της μεταποίησης στο Νομό Λακωνίας ανέρχεται σε **510.240 €**

8.6.3 ΥΠΟΔΟΜΕΣ

α. Αποκατάσταση ζημιών στις υποδομές παρακολούθησης/ διαχείρισης

ακραίων υδρολογικών φαινομένων λόγω πυρκαγιάς

Οι πρόσφατες πυρκαγιές δεν προκάλεσαν ζημιές σε ταμιευτήρες / λιμνοδεξαμενές και σε εγγειοβελτιωτικά έργα στο Ν. Λακωνίας Αντίθετα οι πυρκαγιές προκάλεσαν άμεσες ζημιές στους εξοπλισμούς του Γεωργικού Τομέα (Αρδευτικός εξοπλισμός- σωλήνες- αντλίες, καλλιεργητικοί –γεωργικοί εξοπλισμοί, γεωργικές αποθήκες).

Επίσης έχουν καταστραφεί 124 στύλοι ΔΕΗ και εξοπλισμοί ηλεκτροδότησης και υπάρχουν άμεσες και έμμεσες ζημιές στην αγροτική οδοποιία. Τέλος δεν υπάρχουν ζημιές σε αντιπλημμυρικά έργα στο Νομό.

Για την αποκατάσταση των προαναφερόμενων ζημιών προτείνονται έργα

συνολικού προϋπολογισμού ύψους **1.760.000 €**

β. Υποδομές προβλέψεων εκδήλωσης πυρκαγιών και πλημμυρικών φαινομένων– Μετεωρολογικοί Σταθμοί

Στο νομό Λακωνίας δεν παρατηρήθηκαν καταστροφές στους υπάρχοντες Μετεωρολογικούς Σταθμούς. Ειδικότερα, για τη συντήρηση και την αναβάθμιση δυο υπάρχόντων Μετεωρολογικών Σταθμών (ΜΣ) απαιτούνται συνολικά 16.000 € για την προμήθεια και εγκατάσταση έξι νέων Αυτόματων Τηλεμετρικών Μετεωρολογικών Σταθμών (ΑΤΜΣ) απαιτούνται συνολικά 120.000 € για την προμήθεια και εγκατάσταση δυο Αυτόματων Τηλεμετρικών Μετεωρολογικών Σταθμών Μέτρησης Στάθμης Υδάτων (ΑΤΣΜΥ) απαιτούνται συνολικά 40.000 € για την προμήθεια και εγκατάσταση σαράντα Ψηφιακών Βροχογράφων (ΨΒ) απαιτούνται συνολικά 120.000 € και για τα σεμινάρια εκπαίδευσης του

προσωπικού των φορέων 50.000 € Το συνολικό κόστος για το νομό Λακωνίας ανέρχεται στα **346.000 €**

8.7 ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΟΥ Ν. ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Από την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης σε δημογραφικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο του Ν. Λακωνίας και με ιδιαίτερη αναφορά στην περιοχή υλοποίησης του Προγράμματος LIFE (παραεωρώτιοι δήμοι) και με βάση τις πληροφορίες που συλλέχθηκαν από τις επαφές και συσκέψεις με τους εκπροσώπους των τοπικών φορέων, τις επιτόπιες έρευνες κατοίκων- επαγγελματιών και αιρετών-εκπροσώπων, αλλά και την προσωπική επαφή με τον τοπικό πληθυσμό μέσω των ενεργειών ενημέρωσης/διάχυσης, διαμορφώθηκε ένα ιεραρχημένο πλαίσιο σχετικά με την αναπτυξιακή προοπτική της περιοχής.

Διερευνήθηκαν αφενός οι υφιστάμενοι φυσικοί και ανθρώπινοι πόροι και αφετέρου οι προθέσεις και επιθυμίες των τοπικών φορέων και του συνόλου της τοπικής κοινωνίας. Βάσει αυτού επιχειρήθηκε η σύνθεση των όρων της οικονομικής ανάπτυξης με την ανάγκη διατήρησης και προστασίας της περιβαλλοντικής ισορροπίας και διαμορφώθηκε το παρακάτω πλαίσιο επενδυτικών προτάσεων και προοπτικών.

Συνοπτικά οι διαφαινόμενες προοπτικές νέων επενδύσεων εντοπίζονται κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας στις παρακάτω κατευθύνσεις.

8.7.1 ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Στη Λακωνία υπάρχει συγκεντρωτική τάση στην παραγωγή αγροτικών προϊόντων (ελιές, λάδι, πορτοκάλια), τα οποία έχουν αυξημένη ζήτηση

και οργανωμένο κύκλωμα διανομής. Εκτός από τη διατήρηση και επέκταση των παραδοσιακών καλλιεργειών, μεγάλες προοπτικές διανοίγονται στον τομέα παραγωγής βιολογικών προϊόντων.

Πρέπει να τονιστεί ότι στο πλαίσιο της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς παρουσιάζεται αυξημένος ανταγωνισμός στα παραδοσιακά γεωργικά προϊόντα και δεδομένου ότι η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) έχει πλέον την κατεύθυνση της διακοπής των ενισχύσεων και επιδοτήσεων στις καλλιέργειες αυτές, απαιτείται η αναζήτηση νέων μορφών παραγωγής και νέων προϊόντων. Στην προοπτική αυτή, είναι αναγκαία η προώθηση διαφορετικού παραγωγικού μοντέλου στη γεωργία, τέτοιου που να ανταποκρίνεται στις νέες τάσεις της αγοράς.

Ακριβώς γι' αυτό στην παρούσα μελέτη διερευνάται και υποδεικνύεται η προοπτική παραγωγής βιολογικών προϊόντων. Η τωρινή κατάσταση στο Νομό Λακωνίας και οι προοπτικές ανάπτυξης του τομέα αυτού παρουσιάζονται στις επόμενες ενότητες.

8.7.2 ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Μητρώου Βιοκαλλιεργητών της ΔΗΩ στη Λακωνία υπάρχουν 310 βιοκαλλιεργητές. Οι εγγραφές ξεκίνησαν από το 1993 και έως σήμερα το ενδιαφέρον ένταξης στις βιοκαλλιέργειες παρουσιάζει κατά έτος πολλές διακυμάνσεις.

Η τάση συμμετοχής παρουσιάζεται αυξητική κατά τα τελευταία έτη (χαρακτηριστικά το 2006 είχαμε 62 νέους βιοκαλλιεργητές), ενώ συνολικά άνω του 50% των βιοκαλλιεργητών έχει εισέλθει στον κλάδο μετά το 2004. Συγκεκριμένα, 153 βιοκαλλιεργητές έχουν ξεκινήσει κατά την τελευταία πενταετία, οπότε και η συμμετοχή εμφανίζει σταθερή αυξητική τάση.

Η διαπίστωση αυτή, συμβαδίζει με τη γενικότερη τάση πανελλαδικά, εφόσον τα βιολογικά προϊόντα έχουν αυξημένη ζήτηση και μεγάλο τμήμα του καταναλωτικού κοινού δείχνει ενδιαφέρον για αυτά (παρότι είναι διστακτικό ακόμη κυρίως λόγω της υψηλής τιμής τους). Εξάλλου, η διεθνής τάση για υγιεινή διατροφή αποτυπώνεται και στα ελληνικά δεδομένα και ως εκ τούτου ιδιαίτερος ευνοϊκές προδιαγράφονται οι προοπτικές για αυξημένη κατανάλωση βιολογικών προϊόντων.

Ειδικότερα στη Λακωνία, τα κυριότερα αγροτικά προϊόντα της περιοχής (λάδι, ελιές, πορτοκάλια) εξάγονται σε σημαντικό βαθμό και ανήκουν στην επιμέρους ομάδα γεωργικών καλλιεργειών που η ζήτηση των βιολογικών προϊόντων είναι ήδη σημαντική.

Κατά συνέπεια προκύπτει η ανάγκη ενεργειών σχετικά με τη συσκευασία και τυποποίηση αυτών των προϊόντων, καθώς και του κατάλληλου εξαγωγικού marketing για την προώθησή τους.

8.7.3 ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΟΝΟΜΑΣΙΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ

Το 1992 με τον κανονισμό 2081/92 η Ευρωπαϊκή Ένωση θέσπισε για πρώτη φορά το καθεστώς, για την προστασία των γεωγραφικών ενδείξεων και των ονομασιών προέλευσης των γεωργικών προϊόντων και των τροφίμων και με τον κανονισμό 2082/92 το καθεστώς, για τις βεβαιώσεις ιδιοτυπίας των γεωργικών προϊόντων και τροφίμων. Το 2006 με στόχο τη βελτίωση του συστήματος, οι παραπάνω κανονισμοί αντικαταστάθηκαν από τους 510/06 και 509/06 αντίστοιχα, χωρίς ωστόσο να μεταβληθεί το πεδίο εφαρμογής τους και η σκοπιμότητά τους.

Σύμφωνα με τους παραπάνω κανονισμούς και στο πλαίσιο του επαναπροσανατολισμού της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ), οι αγρότες έχουν τη δυνατότητα να στραφούν σε μορφές ολοκληρωμένης ανάπτυξης της υπαίθρου, μέσω της διαφοροποίησης της γεωργικής

παραγωγής. Επιπλέον παρέχεται η δυνατότητα αφενός στους παραγωγούς (ιδίως των μειονεκτικών και απομακρυσμένων περιοχών) να προωθήσουν ευκολότερα προϊόντα που παρουσιάζουν εξειδικευμένα χαρακτηριστικά, πετυχαίνοντας καλύτερες τιμές στην αγορά και βελτιώνοντας έτσι το εισόδημά τους και αφ' ετέρου στους καταναλωτές να αγοράζουν προϊόντα ποιοτικά, με εγγυήσεις για τη παραγωγή, επεξεργασία και τη γεωγραφική καταγωγή τους.

Οι βασικές κατηγορίες Πιστοποιημένων Αγροτικών Προϊόντων είναι:

α) Ονομασία Προέλευσης

Ως «Ονομασία Προέλευσης» νοείται το όνομα μιας περιοχής, ενός συγκεκριμένου τόπου ή σε εξαιρετικές περιπτώσεις μιας χώρας, το οποίο χρησιμοποιείται στην περιγραφή ενός γεωργικού προϊόντος ή ενός τροφίμου που κατάγεται από αυτήν την περιοχή, το συγκεκριμένο τόπο ή τη χώρα, του οποίου η ποιότητα ή τα χαρακτηριστικά οφείλονται κυρίως ή αποκλειστικά στο γεωγραφικό περιβάλλον, που περιλαμβάνει τους φυσικούς και ανθρώπινους παράγοντες και του οποίου η παραγωγή, η μεταποίηση και η επεξεργασία λαμβάνουν χώρα στην οριοθετημένη γεωγραφική περιοχή.

β) Γεωγραφική Ένδειξη

Ως «Γεωγραφική Ένδειξη» νοείται το όνομα μιας περιοχής, ενός συγκεκριμένου τόπου ή σε εξαιρετικές περιπτώσεις μιας χώρας, το οποίο χρησιμοποιείται στην περιγραφή ενός γεωργικού προϊόντος ή ενός τροφίμου που κατάγεται από αυτήν την περιοχή, το συγκεκριμένο τόπο ή τη χώρα, του οποίου η συγκεκριμένη ποιότητα, η φήμη ή άλλο χαρακτηριστικό μπορούν να αποδοθούν στη γεωγραφική αυτή καταγωγή και του οποίου η παραγωγή ή/και μεταποίηση ή/και η επεξεργασία πραγματοποιούνται στην οριοθετημένη περιοχή.

γ) Παραδοσιακό Ιδιότυπο Προϊόν

Το «Παραδοσιακό Ιδιότυπο Προϊόν» είναι γεωργικό προϊόν ή τρόφιμο που διαθέτει εγγενή χαρακτηριστικά που το διακρίνουν σαφώς από άλλα παρεμφερή της ίδιας κατηγορίας και έχει αποδεδειγμένα χρησιμοποιηθεί στην Κοινοτική αγορά για περίοδο που καταδεικνύει μετάδοση μεταξύ γενεών. Τα ιδιότυπα χαρακτηριστικά που διαθέτει το προϊόν αυτό μπορεί να αφορούν τα φυσικά, τα χημικά μικροβιολογικά ή οργανοληπτικά χαρακτηριστικά του ή ακόμη τη μέθοδο ή τις συνθήκες παραγωγής του. Ο παραδοσιακός χαρακτήρας του συνίσταται στη χρησιμοποίηση πρώτων υλών, στην σύσταση, τον τρόπο παραγωγής ή και μεταποίησης του. Πέραν των παραπάνω για να καταχωριστεί ένα όνομα στο μητρώο, θα πρέπει το όνομα να είναι ιδιότυπο ή να εκφράζει τον ιδιότυπο χαρακτήρα του προϊόντος.

Από 1.6.2006 για τη χώρα μας ο Οργανισμός Πιστοποίησης και Επίβλεψης Γεωργικών Προϊόντων (ΟΠΕΓΕΠ), που φέρει το διακριτικό τίτλο AGROCERT, είναι αρμόδιος για την έγκριση των υποβαλλόμενων από τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις αιτημάτων ένταξης στο σύστημα ελέγχου, την πραγματοποίηση ελέγχων σε συνεργασία με τις Δ/νσεις Αγροτικής Ανάπτυξης των Ν.Α., τη διασφάλιση της τήρησης των προδιαγραφών, την πιστοποίηση των εν λόγω προϊόντων και την τήρηση Μητρώου Εγκεκριμένων επιχειρήσεων και Μητρώου δικαιούχων χρήσης των ενδείξεων ΠΟΠ και ΠΓΕ.

8.7.4 Άλλες αναπτυξιακές δυνατότητες στον πρωτογενή τομέα

Κτηνοτροφία μη σταβλισμένου κυρίως τύπου. Δυνατότητα ανάπτυξης μεγαλύτερων μονάδων (κτηνοτροφικά πάρκα) βιολογικού ή ολοκληρωμένου χαρακτήρα. Επισημαίνεται ότι στο πλαίσιο του

Προγράμματος LIFE εκπονήθηκε ειδική μελέτη για τα κτηνοτροφικά πάρκα, με υπόδειγμα το ήδη υπάρχον Πάρκο των Γρεβενών, στην προοπτική πιθανής δημιουργίας αντίστοιχων υποδομών στη Λακωνία.

Επενδυτικές δυνατότητες παρουσιάζονται, επίσης στην παραγωγή αιολικής ενέργειας, καθώς και ενέργειας από επεξεργασία των καταλοίπων των ελαιουργείων.

Υπάρχουν επίσης, στους Μολάους κοιτάσματα μολύβδου, των οποίων η ενδεχόμενη αξιοποίηση πρέπει να διερευνηθεί. Στην περιοχή έχουν λειτουργήσει στο παρελθόν μεταλλεία μολύβδου και αργύρου (προπολεμικά και στη δεκαετία του '90), αλλά η αποδοτικότητά τους είναι αμφίβολη, καθόσον οι ποσότητες καθαρού μεταλλεύματος που μπορούν να εξαχθούν περιέχονται σε πετρώματα με πολλές θειώδεις και άλλες προσμίξεις.

8.7.5 ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Περιορισμένες εμφανίζονται οι αναπτυξιακές προοπτικές του Νομού Λακωνίας στον δευτερογενή τομέα. Δεδομένου ότι δεν υπήρχε ιδιαίτερη βιομηχανική ανάπτυξη στην περιοχή, είναι αναμενόμενη η κατάσταση αυτή, εάν συνυπολογισθεί η παρατεταμένη ύφεση στη βιομηχανική παραγωγή διεθνώς και κυρίως η σταδιακή αποβιομηχάνιση κατά την τελευταία εικοσαετία στην Ελλάδα.

Οι επενδυτικές προοπτικές στην περιοχή ανιχνεύονται κυρίως στη μεταποίηση παραδοσιακών αγροτικών προϊόντων και στην αξιοποίηση των φυσικών πόρων. Οι κλάδοι που εμφανίζουν αναπτυξιακές δυνατότητες είναι συνοπτικά οι παρακάτω.

Επεξεργασία της ελιάς με έμφαση στην τυποποίηση βρώσιμης ελιάς, την εκμετάλλευση του πυρηνόξυλου για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και συμπληρωματικές επενδύσεις σχετικές με την παραγωγή λαδιού, κυρίως σε ότι αφορά την προστασία του περιβάλλοντος

(βιολογικοί καθαρισμοί) και τη διασφάλιση ποιότητας του παραγόμενου προϊόντος.

Δυνατότητες για παραγωγή ενέργειας από αιολικά πάρκα στον Πάρνωνα.

8.7.6 ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Κλάδοι με αναπτυξιακές δυνατότητες:

Δεν υπάρχουν επαρκείς ξενοδοχειακές μονάδες ούτε μονάδες υψηλής ποιότητας, συνεπώς υπάρχει πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα και κυρίως ξενοδοχείων υψηλών προδιαγραφών.

Υπάρχει επίσης δυνατότητα σημαντικής ανάπτυξης δραστηριοτήτων οικοτουρισμού στους ορεινούς όγκους Πάρνωνα και Ταυγέτου. Οι υφιστάμενες τουριστικές μονάδες στην ευρύτερη περιοχή της λεκάνης απορροής του Ευρώτα είναι: τέσσερις ξενώνες εντός των ορίων του Δήμου Φάριδος. Ο πρώτος είναι εγκατεστημένος στην περιοχή της Τόριζας (10χλμ από το Ξηροκάμπι) και περιλαμβάνει εστιατόριο, ταβέρνα και καφετέρια. Ο δεύτερος βρίσκεται στο Δ.Δ Παλαιοπαναγιάς του Δ. Φάριδος, έχει την επωνυμία «Φάρις» και είναι χτισμένος μέσα σε έκταση 200 στρεμμάτων, κατάφυτη από καρυδιές και καστανιές. Πλησίον υπάρχει η βυζαντινή μονή της Γόλας (του 15ου αιώνα). Ένας τρίτος ξενώνας λειτουργεί στο Δ.Δ Βασιλικής, στην περιοχή Ραχίβι (32χλμ. από τη Σπάρτη) και τέλος ένας ακόμη ξενώνας υπάρχει στο Δ.Δ. Άρνας (απόσταση 34χλμ από τη Σπάρτη).

Ξενώνες υπάρχουν επίσης, στον ορεινό όγκο του Πάρνωνα (στην λακωνική πλευρά) και συγκεκριμένα στο Γεωργίτσι (ο παλαιότερος της περιοχής), που είναι κοινοτικός, στο Καστόρι, στον παραδοσιακό οικισμό Γεράκι (που πλησίον του έχει μεσαιωνικό κάστρο, χαρακτηρισμένο ως

αρχαιολογικό χώρο) και τέλος στα χωριά Καρυές (στην περιοχή Βαμβακού) και Πολύδροσο (πρώην Τζίτζινα, όπου επίσης είναι κοινοτικός).

Δύο επίσης, ξενώνες υπάρχουν στους πρόποδες του Ταυγέτου και συγκεκριμένα:

Στην τοποθεσία Αναβρυτή (απόσταση από την πρωτεύουσα 16 Km), για τον οποίο αναζητείται επενδυτής να αναλάβει την εκμετάλλευσή του.

Στο Δήμο Μυστρά σε απόσταση από την πρωτεύουσα 6 Km υπάρχει το

Κληροδότημα ‘Σολβαρά’ : Πρόκειται για παραδοσιακό αρχοντικό, για το οποίο αναζητείται επενδυτής που θα το μετατρέψει σε μουσείο Λαϊκής Τέχνης. Επίσης, στην προοπτική ανάπτυξης ορειβατικού τουρισμού, είναι σε πρώτη φάση αξιοποιήσιμα τα ορειβατικά καταφύγια του Πάρνωνα και του Ταυγέτου, τα οποία χρησιμοποιούνται ως καταλύματα στις εξορμήσεις του ΕΟΣ. Ο συνδυασμός ανάπτυξης οικοτουριστικών δραστηριοτήτων και ορειβατικού τουρισμού παρέχει τη δυνατότητα ύπαρξης τουριστικής κίνησης στην περιοχή, καθόλη τη διάρκεια του έτους και όχι μόνο κατά τους θερινούς μήνες αιχμής, γεγονός που συμβάλλει στην τόνωση της ζήτησης στις απομακρυσμένες γεωγραφικά περιοχές του Νομού Λακωνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

9.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με μια ελκυστική πολιτική τιμών και βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών εκ μέρους του τουριστικού κλάδου, η Λακωνία μπορεί να αποτελέσει προσφιλή προορισμό, τόσο για τον ξένο όσο και για τον Έλληνα τουρίστα, ακόμα και υπό τις δύσκολες περιστάσεις που δημιουργεί η οικονομική κρίση.

Το 2009 ήταν μια δύσκολη χρονιά για τον τουριστικό τομέα, ο οποίος σε πανελλαδικό επίπεδο επηρεάστηκε σημαντικά από την οικονομική κρίση. Ειδικά στη Λακωνία, σύμφωνα με στοιχεία της Ένωσης Ξενοδοχείων του νομού, το 2009 η τουριστική κίνηση σημείωσε πτώση της τάξης του 10%, ενώ σε επίπεδο εισπράξεων η πτώση ήταν της τάξης του 15%. Η συνολική απώλεια εισοδημάτων από τον ξενοδοχειακό κλάδο κυμάνθηκε περίπου στο ένα εκατομμύριο ευρώ.

Πολλοί από τους ορεινούς προορισμούς της Λακωνίας σημείωσαν αυξημένη κίνηση στις αρχές της φετινής χρονιάς. Αυτό έχει να κάνει με τα πολλά και σύγχρονα καταλύματα που δημιουργήθηκαν σε πολλές ορεινές περιοχές του νομού τα τελευταία χρόνια. Έτσι αυτοί οι νέοι προορισμοί που απευθύνονται μάλιστα στους λάτρεις των νέων μορφών τουρισμού (εναλλακτικού, φυσιολατρικού κ.λπ.) γίνονται ολοένα και περισσότερο γνωστοί στο ευρύ κοινό και αποτελούν σημαντικό πόλο έλξης.

Η Ν.Α. Λακωνίας στο πλαίσιο των δυνατοτήτων και φυσικά των πόρων που της διατίθενται από την πολιτεία, καταβάλλει συνεχή προσπάθεια μέσα από τουριστικές εκθέσεις, διαφημιστικές καταχωρήσεις

στον εξειδικευμένο Τύπο και οποιοδήποτε άλλο πρόσφορο μέσο για να κάνει γνωστές τις λακωνικές ομορφιές σε ολόκληρο τον κόσμο αλλά και στην εγχώρια αγορά. Ειδικό βάρος έχουν δώσει και στην προώθηση των ιδιαίτερων τοπικών αγροτικών προϊόντων, καθώς η γαστρονομική παράδοση του νομού, συνδεδεμένη άρρηκτα με το τουριστικό προϊόν, μπορεί και πρέπει να αποτελέσει ένα επιπλέον μέσο προσέλκυσης για τους επισκέπτες.

Επιπροσθέτως θα πρέπει άμεσα όλα τα αρμόδια υπουργεία να προχωρήσουν στις προκηρύξεις των προγραμμάτων του ΕΣΠΑ και του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (Leader, ΟΠΑΑΧ κ.λπ.). Μέσα από αυτά τόσο οι ξενοδοχειακές μονάδες, όσο και οι υπόλοιπες συναφείς επιχειρήσεις θα μπορέσουν να αναβαθμίσουν τις προσφερόμενες υπηρεσίες και να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους. Παράλληλα, μειονεκτικές περιοχές της περιφέρειας θα ενισχυθούν οικονομικά μέσα από νέες τουριστικές επενδύσεις.

Επίσης θα πρέπει παράλληλα να κλείσουν το συντομότερο δυνατόν οι εκκρεμότητες που υπάρχουν από το Γ΄ ΚΠΣ και άλλα αναπτυξιακά προγράμματα, γιατί πολλές επιχειρήσεις βρίσκονται σε εξαιρετικά δυσμενή οικονομική θέση, λόγω της καθυστέρησης των σχετικών αποφάσεων έγκρισης στο πλαίσιο του αναπτυξιακού νόμου, από τον Αύγουστο του 2008.

Τα φυσικά διαθέσιμα της Λακωνίας αποτελούν τον κύριο πόλο έλξης για ένα δυναμικά ανερχόμενο τουριστικό ρεύμα με φυσιολατρικές αναζητήσεις στο οποίο ανήκουν ορειβάτες, πεζοπόροι, σπηλαιολόγοι, αθλητές, επιστήμονες και γενικότερα άνθρωποι ευαισθητοποιημένοι με το περιβάλλον. Οι φυσικές ομορφιές του νομού αλλά και τα αναρίθμητα ιστορικά και πολιτιστικά μνημεία του, επιτρέπουν την αξιοποίηση των περιοχών του με τουριστικές μονάδες ήπιας μορφής ανάπτυξης που μπορούν να συνδυαστούν με την παραγωγή βιολογικών και

παραδοσιακών προϊόντων ποιότητας», προσθέτοντας φυσικά και την πολύ κοντινή απόσταση του Νομού Λακωνίας από την πρωτεύουσα, καθώς οι περισσότεροι προορισμοί του δεν απέχουν περισσότερο από δύο ώρες από την Αθήνα.

Βασική επιδίωξη της τουριστικής πολιτικής της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Λακωνίας πρέπει να είναι η σημαντική αύξηση και επέκταση των εισοδημάτων και της απασχόλησης από τις τουριστικές υπηρεσίες, ο εκσυγχρονισμός και η βελτίωση των υπηρεσιών σε υπάρχουσες τουριστικές μονάδες, η προσέλκυση επενδύσεων, η εμπέδωση του «τουριστικού κλίματος» στην κοινωνία της Λακωνίας, η διάχυση της ανάπτυξης παντού.

Ο στόχος αυτός περνάει μέσα από την επέκταση της τουριστικής περιόδου, τον εμπλουτισμό και την αισθητή βελτίωση της ποιότητας της τουριστικής προσφοράς και την ανάδειξη και προστασία του περιβάλλοντος (φυσικού και ανθρωπογενούς) ως τουριστικού πόρου.

9.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

9.2.1 Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΦΕΡΟΥΣΑ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ

Το 1997 οι Middleton και Hawkins Chamberlain όρισαν τη φέρουσα ικανότητα σαν το επίπεδο της ανθρώπινης δραστηριότητας που μια περιοχή είναι δυνατόν να φιλοξενήσει, χωρίς να έχει άσχημες επιρροές στην περιοχή, στους κατοίκους και χωρίς να μειωθεί η ποιότητα της εμπειρίας των επισκεπτών. Ο παγκόσμιος οργανισμός τουρισμού προτείνει σαν ορισμό της φέρουσας ικανότητας το μέγιστο δυνατό αριθμό ατόμων που δύναται να φιλοξενήσει ταυτόχρονα μια περιοχή (τουριστικός προορισμός) χωρίς να υπάρχει αλλοίωση του φυσικού οικονομικού και κοινωνικού περιβάλλοντος αλλά και χωρίς να επιφέρεται αλλοίωση της ικανοποίησης των επισκεπτών.

Κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80 η φέρουσα ικανότητα αμφισβητήθηκε ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής της όμως οι ερευνητές συνέχισαν την ενασχόληση τους με τις ειδικές μορφές τουρισμού. Ειδικά τα τελευταία χρόνια η εφαρμογή της φέρουσας ικανότητας παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον. Η μέτρηση της φέρουσας ικανότητας γίνεται σε όρους διαφόρων παραγόντων με πρώτο αυτό των φυσικών παραγόντων στους οποίους έγκειται η υπερτροφοδότηση των εγκαταστάσεων. Δεύτερος παράγοντας είναι ο οικολογικός-περιβαλλοντικός. Σε αυτόν συμπεριλαμβάνονται οι επιρροές στις φυσικές πηγές όπως η αλλαγή στην ποιότητα του νερού στο ζωικό και το φυτικό βασίλειο που όλα αυτά μαζί αποτελούν το περιβαλλοντικό κόστος της τουριστικής ανάπτυξης. Τρίτος παράγοντας είναι αυτός της αισθητικής, της αντίληψης και της ψυχολογίας. Σε αυτόν περιλαμβάνονται η μείωση της ποιότητας της τουριστικής εμπειρίας λόγω των περιβαλλοντικών

αλλαγών. Τέταρτος παράγοντας είναι η μη αναμενόμενη αντιμετώπιση από την τοπική κοινότητα που έχει επιπτώσεις στην τουριστική εμπειρία των επισκεπτών.

Είναι πλέον αδιαμφισβήτητη η χρησιμότητα της φέρουσας ικανότητας αν και υπάρχουν περιορισμοί στην εφαρμογή της. Οι προσδοκίες του τοπικού πληθυσμού ως προς τον επιθυμητό αριθμό επισκεπτών μπορεί να είναι διαφορετικές από το προσδιοριζόμενο πραγματικό μέγεθος της φέρουσας ικανότητας. Η φέρουσα ικανότητα δεν πρέπει να υπολογίζεται σαν ένας αριθμός όπου προέρχεται από απλούς στατιστικούς υπολογισμούς διότι μία επένδυση ή μία διαφοροποίηση της χρήσης της τεχνολογίας μπορεί να επιφέρουν την διαφοροποίηση της. Ακόμα και τα μεταβαλλόμενα όρια ενός οικοσυστήματος μπορούν να αυξομειώσουν την φέρουσα ικανότητα μεταβάλλοντας το μέγιστο δυνατό αριθμό των επισκεπτών. Σαν το μέγιστο αποδεκτό επίπεδο τουριστικής ανάπτυξης σε μία περιοχή δέχεται επιρροές από το μέγιστο ανεκτό αριθμό επισκεπτών και το μέγιστο επιθυμητό αριθμό επισκεπτών, η σύνθεση των οποίων αποτελεί τον επιτρεπτό αριθμό επισκεπτών σε μία περιοχή.

Η λειτουργία της φέρουσας ικανότητας επομένως παρουσιάζεται σαν οριοθέτηση της μέγιστης επιτρεπτής τουριστικής παρουσίας και ταυτόχρονα σαν στόχος τουριστικής προσέγγισης. Αποτελεί καθοριστικό παράγοντα αναπτυξιακού τουριστικού σχεδιασμού που παρέχει την δυνατότητα ελαχιστοποίησης των αρνητικών επιπτώσεων του τουρισμού.

Η χρησιμότητα της φέρουσας ικανότητας παρουσιάζει τεράστιο ενδιαφέρον και χρησιμοποιείται κυρίως σε γεωγραφικά περιορισμένες περιοχές όπως είναι τα νησιά που παρουσιάζουν μια διαφοροποιημένη σχέση μεταξύ περιβάλλοντος οικονομίας και κοινωνίας.

9.2.2 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

Κατά την διαδικασία σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης είναι απαραίτητη η αξιοποίηση γεωγραφικού συστήματος πληροφοριών. Το σύστημα αυτό προσφέρεται για ενημέρωση και διαχείριση πληροφοριών σε ένα ευρύ φάσμα κατηγοριών όπως είναι τα γεωγραφικά δεδομένα, η δυνατότητα εντοπισμού θέσης, οι πολιτισμικές πληροφορίες και οι ψηφιακοί χάρτες. Κατά τον σχεδιασμό των γεωγραφικών συστημάτων πληροφοριών απαιτείται η εύκολη χρήση του, η αποδοτικότητα του και η χρησιμότητα του, ώστε να μπορεί να είναι λειτουργικό και προσιτό στον χρήστη. Παρέχεται η δυνατότητα επέκτασης – αναβάθμισης του ώστε να υπάρχει η δυνατότητα υποστήριξης πολυμέσων χωρίς να απαιτούνται εξειδικευμένες παρεμβάσεις από τον χρήστη. Η χρησιμότητα του καταλύει την έννοια των παραδοσιακών τουριστικών φυλλαδίων και το τουριστικό προϊόν προωθείται με ψηφιακή μορφή παρέχοντας την δυνατότητα λήψης εικόνας, ήχου και βίντεο. Ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού σαν καταλληλότερος φορέας υλοποίησης του συστήματος λειτουργεί με έμφαση την αποδοτικότητα και λειτουργικότητα του συστήματος δίνοντας έμφαση στην υποστήριξη πολυμέσων που αποτελεί την κυριότερη παρότρυνση εισόδου των φορέων στο σύστημα.

Η κυριότερη δυνατότητα του συστήματος είναι η αίσθηση της εικονικής πραγματικότητας που δίνει στον χρήστη την ικανότητα να δει την τοποθεσία που προτίθεται να επισκεφθεί ενώ ταυτόχρονα μπορεί να λάβει χρήσιμες πληροφορίες για όλα τα επίπεδα του παρεχόμενου τουριστικού προϊόντος. Κύριος στόχος του συστήματος είναι η εύκολη χρησιμοποίηση του χωρίς να χρειάζεται εξειδίκευση του χρήστη στα συστήματα υπολογιστών. Το σύστημα επικοινωνεί με τον χρήστη δια μέσου της οθόνης αφής, ενώ ανά πάσα στιγμή ο χρήστης αγγίζοντας το κουμπί της εξόδου μπορεί να βγει από το σύστημα.

Οι λειτουργίες του συστήματος βασίζονται σε δύο κατηγορίες, η πρώτη αφορά την δυνατότητα που δίνεται στον χρήστη να έχει εικόνα της περιοχής που θέλει να επισκεφθεί από άποψη ρυμοτομίας, ενώ η δεύτερη αφορά παρεχόμενες υπηρεσίες που είναι διαθέσιμες στην περιοχή.

Μία από τις πιο κύριες χρησιμότητες των Γ.Σ.Π. είναι η δυνατότητα που παρέχουν στην περιβαλλοντική ενημέρωση, η οποία προέρχεται μέσα από την μελέτη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων στην εκάστοτε περιοχή και στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων της. Η παρουσίαση γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε ο χρήστης να είναι σε θέση να κατανοήσει τους περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς κινδύνους που υφίστανται οι περιοχές από τη μη σωστή διαχείριση του τουριστικού προϊόντος.

Τα γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών χρησιμοποιούνται κυρίως σε χώρους μεγάλης τουριστικής προσέλευσης όπως είναι αεροδρόμια, αρχαιολογικοί χώροι και μεγάλα εμπορικά καταστήματα. Η κριτικοί που δέχτηκαν τα συστήματα αυτά όσο αναφορά την Ελλάδα ήταν κυρίως για το κατά πόσο αυτά θα ήταν εύχρηστα, όπως επίσης το κατά πόσο θα μπορούσε να προστατευτεί το σύστημα από ανεπιθύμητες φθορές δεδομένου ότι στην αρχική του μορφή χρησιμοποιούνταν περιφερειακά εισόδου όπως πληκτρολόγιο και ποντίκι. Μεγάλη επίσης κριτική δέχτηκαν για το κατά πόσο οι πληροφορίες που παρέχουν μπορούν να είναι αξιόπιστες δεδομένου ότι απαιτείται χρονοβόρα διαδικασία ώστε να επιβεβαιωθεί η ακεραιότητα των πληροφοριών.

9.2.3 ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ.

Είναι ένα βασικό εργαλείο τουριστικού σχεδιασμού που σχετίζεται με τις επιπτώσεις από τις δραστηριότητες των ανθρώπων και κατά ποσό αυτές επηρεάζουν το περιβάλλον. Παράδειγμα αποτελούν οι τουριστικές εγκαταστάσεις, τα αναψυκτήρια και τα παρκινγκ στις παραλίες που επιφέρουν αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων αποτελεί μία στρατηγική που χρησιμοποιείται για την αναγνώριση και την πρόληψη όλων των αρνητικών συνεπειών που επιφέρει ο ανθρώπινος παράγοντας και με την χρήση της στρατηγικής περιβαλλοντικής εκτίμησης αναγάγετε σε επίπεδο συνολικών αναπτυξιακών περιβαλλοντικών προγραμμάτων ώστε να υπάρχει άμεση εκτίμηση των επιπτώσεων.

Η ποιότητα και η διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος μπορεί να διασωθεί με την λήψη λογικών μέτρων που θα προλάβουν τις αρνητικές συνέπειες και θα γίνουν μία ολοκληρωμένη διαδικασία αειφόρου ανάπτυξης. Η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί πλέον νομική διαδικασία και η εφαρμογή της είναι απαραίτητη κυρίως στις παράκτιες περιοχές ώστε να αποφευχθεί η περιβαλλοντική ζημιά καθώς και στους προορισμούς όπου πρόκειται να υλοποιηθεί ένα έργο.

Οι περιορισμοί ως προς την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων είναι κυρίως η ανεπαρκής λήψη αποφάσεων από δημόσιους φορείς, η έλλειψη συντονισμού των εμπλεκόμενων φορέων καθώς και οι αστάθμητοι παράγοντες που επηρεάζουν την έγκριση ενός έργου χωρίς να έχουν οριοθετηθεί οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις της υλοποίησής του.

9.2.4 ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗΣ

Σαν ένα βασικό εργαλείο της τουριστικής ανάπτυξης έχει σαν κύριο σκοπό την ευαισθητοποίηση ως προς τα περιβαλλοντικά ζητήματα καθώς ,την προσέγγιση των περιβαλλοντικών προκλήσεων καθώς και την γνώση των κοινωνικών και πολιτιστικών επιπτώσεων του τουρισμού.

Με κύριο στόχο την ενίσχυση της γνώσης και της μάθησης συνδράμουν τα μέγιστα στην ορθολογική κρίση, στην αναγνώριση των αιτιών μόλυνσης και ρύπανσης καθώς και στην καταγραφή των ανθρώπινων παρεμβάσεων που προκαλούν αλλοιώσεις στο φυσικό κάλος. Χρησιμοποιούνται από τουριστικά πρακτορεία μέσα από προγράμματα εκπαίδευσης προσωπικού καθώς και από τοπικά κέντρα πληροφόρησης που σκοπό έχουν την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού. Ακόμα χρησιμοποιούνται από το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα μέσω επισκέψεων των σχολείων σε περιοχές με σκοπό να γνωρίσουν την φυσική και πολιτιστική κληρονομιά συνδυάζοντας ταυτόχρονα μόρφωση και αναψυχή. Επίσης μέσω της βιωματικής – επικοινωνιακής διδασκαλίας οι μαθητές μπορούν να γνωρίσουν την αειφορία σε όλες τις πτυχές της συμπεριλαμβανομένου του τουρισμού.

Κυριότερος περιορισμός των προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στην αειφορική ανάπτυξη του τουρισμού είναι η έλλειψη της πρέπουσας συμπεριφοράς και εμπιστοσύνης ως προς τα δίκτυα εκπαίδευσης.

ΠΗΓΕΣ-ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Αθανασίου, Λ. (2003). *Ο συνεδριακός τουρισμός διεθνώς και στην Ελλάδα*. Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο «Η προοπτική των συνεδρίων στην Ελλάδα- Εκθεσιακός και Συνεδριακός Τουρισμός», στα πλαίσια της 34ης ΞΕΝΙΑ (ηλεκτρονική έκδοση).

Δεληκανάκης, Ι. (2003). *Επενδύσεις στον συνεδριακό τουρισμό. Μύθοι και πραγματικότητα*. Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο «Η προοπτική των συνεδρίων στην Ελλάδα-Εκθεσιακός και Συνεδριακός Τουρισμός», στα πλαίσια της 34^{ης} ΞΕΝΙΑ (ηλεκτρονική έκδοση).

Λαγός Δ. (2005). *Δυνατότητες ανάπτυξης του Ελληνικού Συνεδριακού Τουρισμού σε Περιφερειακό Επίπεδο*. 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο της ΗΑΡCΟ για τον Συνεδριακό και Επαγγελματικό Τουρισμό, Βιβλίο Πρακτικών, σελ. 102-108, Αθήνα.

Μπουρδάρα, Κ. (2003). *Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης στην ανάπτυξη του τουρισμού*. Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο «Η προοπτική των συνεδρίων στην Ελλάδα-Εκθεσιακός και Συνεδριακός Τουρισμός», στα πλαίσια της 34ης ΞΕΝΙΑ (ηλεκτρονική έκδοση).

Αφιέρωματα σε ειδικά περιοδικά

- Χρήμα και Τουρισμός (2001). *Φάκελος Συνεδριακός Τουρισμός*. Τεύχος 65, σελ 112-173.
- Χρήμα και Τουρισμός (2002). *Έρευνα: Συνεδριακός Τουρισμός*. Τεύχος 76, σελ 102-200.
- Τουρισμός και Οικονομία (2002). *Αφιέρωμα: Συνεδριακός Τουρισμός*. Τεύχος 280, σελ 54-107.

- Τουριστική Αγορά (2003). *Συνεδριακός Τουρισμός*. Τεύχος 157, σελ.140-147.
- Ελληνικός Τουρισμός (2003). *Συνεδριακός Τουρισμός*. Τεύχος 2, σελ.30.
- Business και Τουρισμός (2003). *Συνεδριακός Τουρισμός*. Τεύχος 45, σελ. 6-27.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

www.coaslearn.org/gr/tourism-gr/tools_ea.html, πρόσβαση την 12/02/10, 21:24

http://seitanidisdiamantis.blogspot.com/2007/03/blog-post_6781.html πρόσβαση την 19/05/10, 23:14

www.ba-ilia.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=48&Itemid=2 – πρόσβαση την 22/04/10, 11:44

www.gato.gr/webcateg.aspx?wsktg=603&Τουρισμός – πρόσβαση την 19/05/10, 15:24

www.morax.gr/article_show.php?article_id=951 πρόσβαση την 17/02/10, 21:00

www.nailias.gr/leader/site/index.php/el/tourism-culture/ecotourism/green-tourism.html πρόσβαση την 18/03/10, 15:20

www.visitgreece.gr/pages.php?pageID=414&langID=1 - πρόσβαση την 22/04/10, 15:10